

NA TEM DELU SLOVENSKE
 ZEMLJE SO 14 MAJA 1945
 ENOTE SLOVENSKE XIV
 PROLETARSKE DIVIZIJE
 BORISA KIDRIČA
 V BRATSKI BOJNI ZVEZI
 S III. JUGOSLOVANSKO
 ARMADO
 ZMAGALE V POSLEDNJI
 VELIKI OSVOBODILNI
 BITKI DRUGE SVETOVNE
 VOJNE UNICILE
 IN ZAJELE BALKANSKO
 SOVRAŽNO GLAVNINO
 NAD 150000 IZDAJALCEV
 IN NEMSKIH NACISTOV S
 POVELJNIKOM
 VON LEHROM
 VRED IN TAKO PRISILILE
 FASISTE DA SO POLOŽILI
 DROŽJE PRED
 TITOVO LJUDSKO ARMADO

Večen spomin

POLJANA 1945

Nad Poljano

Vsa Evropa je 15. maja 1945 že slavila zmago, vsi njeni narodi so po dolgih letih trpljenja svobodno zadihali, le Koroška še ni dotrpela. Pri nas so se ta dan od topovskih granat vneli gozdovi in od strahu poblazneli ustaši so pobijali mirne prebivalce ter požigali njihove domove, vendar je bil tudi ta njihov zadnji besni odpor zaman...

Poročila o dogodkih so vojaško kratka in skopa.

Kljub bežečim Nemcem je prve dni maja 1945 vladalo v Mežiški dolini nekakšno zatišje. Brigade XIV. divizije so se bile pomaknile na Koroško, pridružili pa sta se jim še 6. in 11. brigada.

13. maja sta med Poljano in Pliberkom naši brigadi razorožili 104. nemško divizijo in še nekatere druge oddelke, v katerih je bilo blizu 10.000 vojakov.

15. maja pa se je približala Poljani velika skupina ustašev. Da bi jim zaprli pot v Pliberk, so naši poslali iz Maribora XII. divizijo, XVI. divizija pa je krenila prek Kranja in Jezerskega ter prišla z druge strani Karavank v okolico Pliberka.

Štiri brigade slovenske IV. operativne cone so zasedle mostove na Dravi. Tako je bil sklenjen trden obroč okoli sovražnika na prostoru Slovenj Gradec—Dravograd—Pliberk, kjer sta bili dve ustaški skupini — prva med Dravogradom in Slovenj Gradcem, druga med Poljano in Pliberkom.

Naša vojska je najprej razbila prvo skupino, ki je bila že v prejšnjem boju izgubila okoli 5000 ljudi, 15. maja pa je bila uničena tudi druga skupina.

Med našimi ljudmi pa živijo spomini najprej, sveži, kakor da se je vse to dogajalo šele včeraj. Obiskali smo nekatere priče bitke in zapisali njihove besede.

Ivan Glinik, pd. Klemen, kmet nad Prevaljami, se spominja:

Slutili smo, da bo konec vojske, ko smo videli, kako so se Nemci vračali v smeri Avstrije; bila je polna cesta avtomobilov, med njimi pa kolone vojakov peš. Tisti dopoldan pa smo videli, da je cesta med Ravnami in Prevaljami čisto črna ljudi, kakor da se vali ogromen plaz po dolini. Ugibali smo, kdo bi mogli biti.

Kasneje smo zvedeli, da so ustaši, okrog poldneva pa so že prišli tudi do nas. Zasedli so vsa poslopja ter si kuhali in jedli. Seveda so šli povsod ter vzeli, kar jim je prišlo pod roke. Pustili smo jih, da so jemali, kar so hoteli, samo da so nas pustili pri miru.

Tako je minil dan brez žrtev. Proti večeru so začeli natovarjati svoje konje in se odpravljati. Rekli so, da morajo priti v Avstrijo do Angležev, ker hočejo imeti kralja Petra, ne partizanov. Odšli so in potlej jih nismo več videli.

Marjeta Vogel, pd. Ferjet nad Poljano, kmetica, se spominja:

Kako strah nas je bilo tisti dan in naslednjo noč! Mislila sem, da pač ne bomo ostali živi. Zjutraj še pred bitko sem šla z dvema fantoma na Poljano, da bi morda v zapuščenih nemških vojaških avtomobilih dobila kakšno obleko zanju ali sploh kaj uporabnega, saj nam je vsega primanjkovalo.

Pobrali smo nekaj malenkosti, ko so se nam približali ustaši in nas vprašali, kaj iščemo tu. Eden je že hotel ustreliti fanta, pa ga je drugi zgrabil za cev in mu jo odsunil rekoč, naj nas pusti.

Vrnili smo se domov, veseli, da smo še živi. Popoldne so prišli k nam ustaši in poizvedovali za partizani. Ko so tako stikali naokrog, je kot nalašč prišel v kuhinjo partizan-kurir ali kaj. Tako smo se prestrašili, da smo mu komaj povedali za ustaše.

Iz kuhinje vodijo dvojna vrata, in to je partizana rešilo. Planil je namreč skozi ena pa po stopnicah na podstrešje, kjer je ostal skrit do noči, ustaši pa so ga iskali zunaj, vendar si v bližnji gozd niso upali.

Tisti dan in noč smo preživeli v silnem strahu, saj so se pojavljali enkrat partizani, drugič ustaši in nismo vedeli, ali bomo čakali jutro ali ne. In tako vse dotlej, dokler ni bilo vsega pekla zares konec.

Jože Muš, pd. Rutar, kmet, pripoveduje:

Čudno je bilo na Poljani, ko so prišli ustaši. Krogle so se usipale okrog nas in granate so padale ob hiši in hlevu, da je bil pravi čudež, da se ni kaj vžgalo. Ob nenehnih eksplozijah nihče ni mislil na hrano.

Ko se je pokanje nekoliko umirilo, smo stopili iz kleti, vsi prestrašeni, kaj bo še prišlo. Fižolovke ob hiši so bile okleščene in prestreljene od krogel, svinje so preplašene tekale okrog hleva (žena jih je bila izpustila za primer, če bi hlev začel goreti) in krava se je utrgala z verige.

Komaj sva jo z ženo spet privezala, je prišla ustaška patrolja. Ustaši so hoteli vedeti, kje so partizani. Ko so se prepri-

Danes ni več sledov boja

čali, da jih res nikjer ni, so se nekoliko pomirili. Ukazali so ženi, naj prinese sukanec in rdeče blago, da si bodo naredili zvezde za na kape. Sukanec jim je dala, rdečega blaga pa seveda nismo imeli in tako so se odpravili od nas.

Av gust Vertačnik, upokojenec iz Mežice, pripoveduje:

Dan pred veliko ofenzivo na Poljani sem se vračal s Holmca domov. Ko sem prišel vrh klanca, sem zagledal neke vojake, kako hodijo iz cerkve v hišo in nazaj. Komaj sem pomislil, da pač imajo

Most proti Lešam

Iz tega kotla ni bilo rešitve

Nemci spet kakšno zasedo, že sta se iz obcestnega jarka dvignila dva vojaka in me zgrabila. Mislil sem, da se bom zgrudil od strahu, ko sem se zavedel, da sem prišel ustašem v roke. Bil sem prepričan, da je konec z menoj.

Odvedla sta me k hlevu in me postavila ob zid. Povsod je bilo polno ustašev, ki so me obkrožali, nato pa je prišel njihov major. Ta mi je ukazal, da se moram sleči in obstal sem pred njimi v samem perilu. Med ustaši so bile tudi ženske in otroci. Ti so kar sproti pobirali, kar sem slekel, in zbasali v svoje nahrbtnike.

Ko me je major spraševal, odkod prihajam, kam sem namenjen in kje so partizani, je že po malem pokalo iznad Ferjetovega polja in tudi s Košakovih njiv, potem pa so se začeli rafali usipavati z obeh strani. Ustaši so se pognali v nasprotni napad, okrog mene so že ležali mrtvi in ranjeni, na Poljani je nastala prava zmešnjava, ki sem jo izkoristil za beg. Na srečo se je tudi že zmračilo in tako sem prišel do gozda na strmini za Poljano, ki sega vse do Košakovega polja. Tu sem malo laže zadihal, bil pa sem tudi nekoliko zavarovan pred krogami, ki so kar švigale okoli mene. Nisem pa mogel ostati, zato sem zlezal do Košakovega žita in skrit v njem nekako prebil noč na njivi.

Čeprav že ves dan in vso noč nisem jedel, me je mučila bolj žeja kot lakota. Jutranje sonce je močno žgalo, pokanje sicer ni bilo prehudo, vseeno pa sem sprevidel, da sem na nevarni točki, kjer ne smem ostati. Začel sem se torej plaziti proti Košakovi kmetiji, kjer so bili prejšnji dan partizani. Komaj pa sem se dvignil, da bi se razgledal, me je že spet imela ustaška patrolja in me spet gnala na Poljano.

Ustaši so iz doline z minometalci tolkli vsenaokrog, cesta je bila natrpana z vojaštvom, ki se je pomikalo proti avstrijski meji. Pomislil sem, kam naj se danes zatečem, če bi še enkrat imel srečo, ko pa sem brez obleke.

Na Poljani smo se nekako prebijali skozi mravljišče ljudi, ki so bili natrpani povsod, tudi v hlevu, hiši, na gumnu, mrtvih pa je ležalo naokrog še več kot prejšnji dan. Civilisti so se mešali z vojaki v nepopisni gneči pijanih in zbeganih ljudi brez vsakega reda in vodstva. Ustaši so očitno popili vse, kar je takrat še premogla poljanska gostilna, česar pa niso popili, so uničili, saj je pijača tekla po veži in pri vratih na prosto.

Lačnega in žejnega sta me ustaša pehala sem in tja. Ker pa majorja nista našla in tudi druge komande ni bilo, sta me odgnala k hlevu. Tam so mi uklenili roke, in ko sem jih prosil vode, sem je imel kmalu še preveč. Blizu nas je tekkel majhen potok, poln navlake, ki se niže spodaj izliva v Mežo. Prav tja sta me gnala vojaka, me vrgla v strugo in mi tiščala glavo v vodo, da bi se bil skoraj zadušil. Ko smo se vrnili k hlevu, mi je eden pri-

nesel kos svinjskega mesa, povaljanega in nesnažnega, kakor da ga je pobral s smetišča.

Poskušal sem jesti z uklenjenimi rokami, ampak meso je bilo surovo, med zobmi pa mi je škrtal sam pesek. Res sem bil sestradan, ampak menda tudi kaj bolj užitnega ne bi bil mogel jesti, saj so bili vsenaokrog mrličji, krvavi in raztrgani, na njih pa roji muh.

Tačas je postajal boj vedno hujši. Bolj ko se je bližal večer, bolj je pokalo vsenaokrog — zdaj že tudi dol z Volinjeka okrog Praparja in Stovčnika. Vse se je nekam poskrilo, tudi moja straža, zato sem skočil med mrličje, potem sem se nekajkrat prekotalil in že sem bil v potoku ter se po njem hitro potegnil pod most, čez katerega pelje glavna cesta.

Tu sem si nekoliko oddahnil, ker sem bil varen pred krogami, upal pa sem tudi, da me sedaj ustaši ne bodo zasledovali, saj so imeli pač dovolj svojih skrbi. Vendar v vodi nisem mogel dolgo ostati, pa tudi sredi Poljane ne, zato sem se začel počasi plaziti po potoku proti sto metrov oddaljeni Meži, prek katere sem nameraval potem skozi gozd proti domu.

Srečno sem prispel do večjega mostu čez Mežo, prek katerega gre cesta proti Lešam. Pod njim skrit sem prisluškoval na vse strani, ko sem začul konjski topot in govorjenje. Spoznal sem, da se ustaška kolona umika z Leš proti Poljani in nisem se ganil, dokler se niso glasovi izgubili.

Oddahnil sem si, da je nevarnost mimo. Pognal sem se čez Mežo in se plazil ob njej proti Sroču (danes se reče pri Štrikarju). Tam sem nameraval počakati, da bo nevarnost mimo, potem pa bi se podal domov. Pa se je spet obrnilo drugače.

Komaj sem se približal hiši na streljaj, že sem padel v zasedo, le da zdaj v partizansko. V strahu sem jim dopovedoval, da nisem vohun, ampak pobegli ustaški ujetnik. Ker sem bil skoraj gol in bos, ves ratrgan in krvav, so mi verjeli. Oblekli so me in obuli ter mi dali kruha za prvo

Cesta Poljana — Holmec je bila za sovražnika neprehodna

Ivan Kokal-Imre

Spomini na Veljka Vlahovića

Ugasnilo je življenje revolucionarja in komunističnega našega Veljka, življenje, ki ga je posvetil in daroval za dobro svoje lepe Jugoslavije, ki jo je neizmerno ljubil in oboževal, na žalost nas vseh pa je mnogo prerano izgorel. Pokopali so ga 9. marca v njegovem dragem Beogradu v Aleji velikih, v mestu, kjer je ves čas neutrudno delal in tkal svoje revolucionarno znanje v srca vseh naprednih Jugoslovancev in samoupravljavcev, vseh pošteno mislečih ljudi.

Naš Veljko se je rodil 1914 l. v Rovčah pri Kolašinu v Črni gori. Študiral je v Beogradu arhitekturo. Na univerzi se je shajal z vsemi napredno mislečimi študenti in mladinci. Še zelo mlad je spoznal nauk Marxa in Lenina. Takoj je vedel, da je to edina pravilna pot, ki vodi k osvoboditvi vseh trpečih in zatiranih narodov. Zaradi svoje prepričanosti, goreče dejavnosti v mladinskem gibanju med študenti na univerzi je bil aretiran in izključen iz šole. Ker v kraljevi fašistični Jugoslaviji ni imel več možnosti nadaljevati študija, je moral v tujino. Odšel je na Češko in ga nadaljeval v Pragi. Ko pa je leta 1936 izbruhnila španska državljanska vojna, je Veljko brez pomisleka zbral pogumne, poštene mlade ljudi hrabrih src (bilo jih je 25), ki so se želeli boriti proti zverinskemu fašizmu ter jih srečno pripeljal v Španijo na bojišče.

Mladi Veljko, sin Črne gore, bi bil s svojo hrabrostjo najraje zdrobil Frankovo, Hitlerjevo in Mussolinijevo drhal v nekaj mesecih in s tovariši proglasil svobodno socialistično Španijo. V boju pa je bil zelo težko ranjen.

Leta 1938 je dala tedanja vlada na razpolago naselje ob Sredozemskem morju Sarago v Kataloniji, ki je bilo najlepše letovišče španskih bogatašev. Tu so se zbirali težki ranjenci vseh internacionalnih brigad ter čakali na evakuacijo v Francijo. Med njimi so bili tudi Jugoslovani Veljko Vlahović, dr. Bebler, Stane Bobnar, Marjan Krajačić, Makedonec, Bauman in drugi, vsi težko ranjeni, brez nog, rok, čeljusti in z drugimi težkimi ranami. Novembra 1938. leta so s kamioni in spremstvom prepeljali v Pariz najtežje bolnike. Morali so se slikati in dati prstne odtise. Javljati so se morali vsi vsakih 48 ur, da so dobili dovoljenje za bivanje. Čeprav v demokratični Franciji, je bilo bivanje za Veljka in druge zelo težavno. Stanoval je v hotelu najslabše vrste. Za posteljo se je plačalo 1 frank na noč, dobili pa so dnevno po 10 frankov, in ko je zmanjkalo denarja so dobili le po 5 frankov za preživljanje. Tako je Veljko postal tudi kuhar zase in za tovariše. Jugoslovanski konzulat ni hotel izdati potnih listov jugoslovanskim prostovolj-

silo. Malo sem sicer še upal, da bom smel domov, vendar le tako dolgo, dokler niso postavili pred mene zaboja municije.

Takrat mi je postalo jasno, da so me mobilizirali, v Mežico pa sem se vrnil šele, ko je bilo res že vsega konec.

Zbral in popisal Jože Vačun

cem, zato so živeli v težkih pogojih, bili pa so preponosni, da bi zanikali svoj prispevek za pravično stvar, saj so se borili za dobro vseh narodov.

Medtem je vlada v Beogradu s pomočjo ministra Korošca izdala nov zakon, po katerem spada vsak jugoslovanski državljan, ki služi drugi borbeni stranki in se bojuje proti buržoaznemu sistemu, pod zakon o zaščiti tedanje države. Zaradi krepitve ljudske fronte pod vodstvom KP pa oblastnikom to ni uspelo. Beograjska vlada je posredovala pri francoskih oblasteh, naj policija z interbrigadisti strožje postopa in začele so se sankcije, tako da so morali težko ranjeni v ilegalo.

Poslali so delegacijo k levo usmerjenim predstavnikom ljudske fronte. Delegata sta bila Veljko in dr. Bebler. Bila sta sprejeta ter sta razložila skromne želje in težave. Francoska policija naj bi nehala brutalno ravnati z ranjenci in bolniki ter jim omogočila legalno zdravljenje v Parizu. Tam ne nameravajo ostaniti. Takoj ko bi se malo pozdravili, bi se vrnil v domovino. Odgovor je bil: »Če imate denar, lahko greste v sanatorij.«

Partiji je uspelo, da je težko ranjenima Veljku in Baumanu priskrbela protezo za nogo, Kreačiću pa čeljust in tako so zapustili Pariz. Aprila 1939 sva se ponovno srečala na postaji v Parizu in se odpeljala v Le Havre. Tam smo se vkrcali na ruski brod »Sibir« in po 14 dnevih prispeli v Leningrad. Med vsemi je bil Veljko naj srečnejši, da smo prispeli v deželo socializma. V Moskvi so nam hitro priskrbeli zdravljenje na sončnem Krimu. Po zdravljenju pa smo se zaposlili v Moskvi. Jaz sem de-

lal v svoji stroki kot strojni ključavničar v tovarni krogličnih ležajev, v kateri je bilo zaposlenih 30.000 ljudi, zaslužilo pa se je zelo dobro.

Ko je Veljko ozdravel, je končal študij arhitekture v Moskvi. Prišel je večkrat k meni. Imel sem sobico kot majhen vagon, zato smo jo imenovali »vagon — restoran«. Ker sem bil zaposlen v težki industriji, sem dobival posebne bone za prehrano kot dodatek, zato sem večkrat povabil Veljka in druge tovariše, ki so imeli slabšo plačo in prehrano. Skupaj smo obujali spomine na težka leta naše borbe in mislili na zasluženo domovino. Veljko Vlahović je bil tedaj v Moskvi sekretar mladinske komunistične internacionale. Zastopal je tudi KPJ v Kominterni. Organiziral je radijsko postajo »Svobodna Jugoslavija« na ukaz vrhovnega štaba NOV in POJ po vrnitvi v domovino 1944. leta. Prišel je v že osvobojeni Beograd.

Bil je presrečen, ko je stopil na domača tla svoje ljubljene domovine, čeprav je še zmeraj krvavela, in z vso silo se je vrgel na delo. Prevzel je več funkcij, tako da je bil stalno obremenjen. Po mojem ni imel več časa za nič drugega, samo da je njegova ideja uspela za dobro nove, boljše Jugoslavije. Odlikoval se je s svojo skromnostjo in požrtvovalnostjo. Imel je mirno in blago naravo, prava ljudska duša, ki je navdihovala vse poštene, trpeče jugoslovanske narode. Bil je borec proti tiranstvu v domovini in svetu. Kadar sem bil v Beogradu, sem ga šel obiskat na dom ali v pisarno. Sprejel me je vselej zelo prisrčno in dobro razpoložen.

Dragi Veljko, tovariš in soborec, naj ti bo lahko domača zemlja, za katero si se boril do zadnjega diha z vsem svojim žarom! Ostal boš neminljiv vzor nam in bodočim generacijam — slava ti!

Borci so zborovali

16. maja so se zbrali na Ravnah borci na svoji skupščini. Na njej so poslušali poročila o delu organizacije v preteklih dveh letih, izvolili nov odbor ter sprejeli sklepe za delo v prihodnje.

Na območju občine Ravne deluje 9 združenj ZB in štiri združenja VVI. Krajevna združenja so v Črni, Koprivni, Kotljah, Lešah, Mežici, Podpeci, Prevaljah, Ravnah in Zerjavu, združenja VVI pa v Črni, Mežici, Prevaljah in Ravnah. Skupno število članov je 1721. Delo ZZB NOV in VVI vodi občinski odbor, ki za uspešnejše reševanje problemov svojih članov izvoli komisije. Stalne komisije so:

Komisija za dejavnost VVI, za bivše politične zapornike, internirance in deportirance, za ugotavljanje posebne dobe borcev NOV, za stanovanjska vprašanja, za urejanje socialno zdravstvenih vprašanj borcev, za vseljudski odpor in za negovanje tradicij NOV.

V preteklem obdobju so bili borci zelo delavni. Najbolj so skrbeli za pomoči potrebne člane, utrjevali tradicije NOV, delali pri volitvah in evidentirali delegate ter sodelovali z drugimi družbenopolitičnimi organizacijami v občini.

V sodelovanju z mladino in šolami so organizirali vrsto proslav ter odkrili več spominskih obeležij. Za letos predvidevajo pripravo dokumentacije za spomenik na Ravnah, za Prežihov spomenik v Kotljah ter olepšanje spomenika na Poljani. Prevzeli so tudi skrb za grobove padlih partizanov na avstrijskem Koroškem.

Večkrat so obravnavali vprašanje borcev po 9. 9. 1943, prav tako pa tudi vprašanje tistih, ki so bili pred vstopom v NOV prisilno mobilizirani v nemško vojsko ali arbeitsdienst, vendar republiški odbor tega še ni rešil.

Prav tako je tudi med interniranci in izseljenci še nekaj nerešenih vprašanj za priznanje dvojne dobe, po novem zakonu pa lahko tudi nekateri člani — kmetje uveljavljajo dvojno dobo; ustrezna komisija je torej imela obilo dela.

V tem času so borci dobili 9 stanovanj. V Pulju so za letovanje pridobili 14 ležišč, vendar je to skupaj s prejšnjimi 30 še zmeraj premalo za zadovoljevanje potreb članstva.

Posebno težko poglavje je skrb za invalide NOV zaradi vseh mogočih sprememb zakonov na tem področju in rastoče

inflacije. Razprava je pokazala, da je prav tu še vrsta perečih problemov, ki pa jih ne bo lahko rešiti zaradi pomanjkanja finančnih sredstev.

Aktiva ZB v dveh največjih OZD v občini, v železarni in rudniku, sta dokazala, kako lahko manjša skupnost, ki pa ima dovolj posluha, relativno zelo dobro rešuje probleme borcev.

Obširna, živahna in tehtna razprava, v kateri se je oglasilo precejšnje število diskutantov, je potrdila ob koncu izraženo mnenje, da je bila letošnja skupščina zelo dobro pripravljena ter nasploh ena najboljših doslej. Na njej so borci samo še enkrat več dokazali, da niso nikaka organizacija veteranov, temveč močna in vitalna družbenopolitična organizacija, ki s svojim delovanjem danes in jutri krepko posega v našo stvarnost ter jo pomaga oblikovati v smeri samoupravnega socializma.

Za naslednjo mandatno dobo je bil izvoljen nov odbor. Predsednik je Ivan Močnik, tajnik Rajko Jelenko, blagajničarka pa Vera Kalčič. Skupščina je sprejela naslednje

s k l e p e :

I.

1. Občinski odbor in odbori združenj, kakor tudi člani ZZB NOV bomo povsod podpirali napore našega državnega in partijskega vodstva, za mir v svetu, za zagotovitev enakopravnih odnosov in mirnega sožitja med državami; za hitrejši razvoj nerazvitih in za pomoč vsem, ki se še borijo za svojo svobodo in neodvisnost ter za spoštovanje vseh mednarodnih pogodb.

2. ZZB NOV občine bo še naprej podpirala boj koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov za njihove manjšinske pravice, zagotovljene v 7. členu avstrijske državne pogodbe. Z zvezo koroških partizanov bomo tesno sodelovali ter vzpodbujali sodelovanje na kulturnem področju.

3. Poskrbeli bomo, da se vsi borci NOV, ki so fizično sposobni, aktivno vključijo v družbenopolitično življenje v krajih, v občini in širših družbenopolitičnih skupnostih zaradi uveljavljanja in uresničevanja sklepov X. kongresa ZKJ in VII. kongresa ZZB NOV, ustav SFRJ in SR Slovenije ter statutov občine, KS in SZDL.

4. Borili se bomo za enotnost naših vrst in za utrjevanje bratstva in enotnosti naših narodov in narodnosti.

5. Brezkompromisno se bomo borili proti vsem poskusom zaviranja našega samoupravnega socialističnega razvoja. Ne bomo dovoljevali poskusov, da se razvrednoti naš NOB in socialistična revolucija.

6. Proučili bomo vzroke izstopa članov ZZB NOV iz ZK, posebno tistih, ki so še vedno v bistvu komunisti ter jih predlagali za sprejem, na kar je opozoril tov. Tito.

7. Borci, zaposleni v gospodarstvu in drugje, se bodo z največjo odgovornostjo zavzemali za naš gospodarski razvoj in njegovo stabilizacijo.

II.

1. Organizirano bomo pristopili, skupno s šolami in organi ZRVS k izdelavi letnih programov sodelovanja s šolsko mladino v VII. in VIII. razredu osnovnih šol in dijakov srednjih ter poklicnih šol.

2. Odbori združenj bodo z odbori osnovnih organizacij ZSMS po krajih izdelali letne programe sodelovanja z mladino.

3. Zbrali bomo predvsem slike iz NOB in drug zgodovinski material ter uredili koticke naše revolucije skupno s koticiki marksistične literature.

4. Vzpodbujali bomo borce, da poskušajo v pisani besedi prenesti na mlado generacijo veličino našega NOB, skozi doživljanje ter o pripravljenosti večine prebivalstva v naših krajih, da se z orožjem ali drugače bori proti okupatorju.

5. Organizirali bomo srečanje borcev ob dnevu borca in dnevu vstaje slovenskega naroda.

6. Pri kurirčkovi pošti bomo angažirali čim več naših članov, skupno z mladino.

7. Nadaljevali bomo s postavljanjem še novih spominskih obeležij NOB na krajih, kjer so padli naši soborci.

Na Ravnah moramo pospešiti delo za postavitev dostojnega spomenika NOB ter zbrati potrebno dokumentacijo za zgraditev spomenika Prežihovemu Vorancu v Kotljah. Tudi spomenik zmage na Poljani moramo do proslave dostojno urediti.

8. V priprave za čim slovesnejšo proslavo ob 30. letnici osvoboditve, ki bo na Poljani dne 17. maja, je treba vključiti čim večje število naših članov ter vse organe ZZB NOV v občini in po krajih.

9. V počastitev te obletnice bomo organizirali skupno z mladino in ZRVS občine skupne pohode »po poteh koroških partizanov«.

10. Vzpodbujali bomo naše člane za pisanje o našem delu in izkušnjah; v TV-15 in drugih časopisih — tudi v lokalnih. Ob enem bomo skušali razširiti število naročnikov na list TV-15.

III.

1. Ugotovljeno je, da je veliko sposobnih članov vključenih v neposredne priprave za SLO in v primeru, da so še nekateri izven njih, jih bodo krajevni odbori prek raznih organov vključili v to delo.

2. Naše izkušnje iz NOB in socialistične revolucije bomo čim bolj redno prenašali na mlajše generacije, s tem da jih bomo opozarjali, da se le-te ob današnji izredno izpopolnjeni oborožitvi morebitnega agresorja ne morejo mehanično prenašati.

3. Članstvo bomo opozarjali, da se naj strokovno usposablja za delovanje v morebitni vojni, in to celo v najtežjih pogojih, t. j. ob začasni zasedbi našega ozemlja.

4. Pri občinskem odboru bomo do konca meseca junija izdelali vojni načrt, za katerega je že pripravljen osnutek. Odbor bo po pooblastilu skupščine določil, v katerih krajih bi v primeru vojne delovali odbori združenj ZZB NOV.

5. Za združenje ZZB NOV, ki bi delovala v morebitni vojni, bo komisija za SLO pri občinskem odboru ZZB NOV pomagala izdelati njihove načrte.

6. Vzpodbujali bomo pri naših članih smisel za odkrivanje in razkrivanje vseh postopkov oziroma poskusov škodovati našemu samoupravnemu socialističnemu razvoju. Poostri moramo naš čut za to tako, kot smo ga imeli med NOB.

IV.

1. Zagotoviti moramo iz solidarnostnega sklada sredstva, predvsem za posojila kmetov — borcev, za adaptacijo stanovanjskih hiš.

2. Nenehno bomo spremljali materialno, socialno in zdravstveno stanje članov po združenjih in jim po svojih močeh pravočasno pomagali.

3. Borcem, ki še nimajo rešenih problemov, bodo odbori združenj in občinski odbor pomagali, da se po možnosti dokončno rešijo ali pa jih moramo informirati v primeru, da ni nikakršnih pogojev za njihovo rešitev.

4. Prizadevali si bomo tudi v bodoče za čim uspešnejše delovanje dispanzerja za borce ter sploh skrbeti za zdravljenje borcev.

5. Skrbeli bomo za pomoč kmetom — borcem, ki so v težavah, prek naših dele-

Ravenčan Štefan Trbovšek — Zdravko je padel v Borovljah zadnje dni vojne. Tam počiva v skupnem partizanskem grobu

Mitja Šipek, dipl. inž.

Kaj moramo vedeti o kakovosti

Pojem kakovosti ali učeno povedano kvalitete je tako star kot človeštvo. Vsak dan se z njim hote, največkrat pa nehote srečujemo in vsakdo.

Če kupiš kruh, ga že oceniš — ta je dober, ta ni, ta je slab, oni pa neuporaben. Oceniš ga zopet po mnogih kriterijih: eden je lepo zapečen, drugi osmojen, ta je prenizek — trenta, oni nima pravega okusa. Naslednji se v kratkem času posuši, površki pa ostane uporaben štirinajst dni. Včasih se nam ne dopade zavitek, kamor je kruh zavit. Meril za kakovost je torej nešeto pa tudi stopenj kakovosti je mnogo, npr. odličen, dober, uporaben, popolnoma neuporaben. H kakovosti pa spadajo še druga merila, ki nimajo neposredne zveze z izdelkom, so pa za njegovo uporablanje izredno važna. Če nabavimo avto ali televizor, je zelo važno, da zanj dobimo tudi rezervne dele in da najdemo zanj strokovni servis. Brez tega nam še tako dober avto nič ne pomeni in pravimo: »ta je pa zanič, ker ga nihče ne more popraviti.«

Če je taka reč s kruhom in podobna z avtom in televizorjem, potem ni nič drugače z jeklom, s tistim kruhom, ki ga mi pridelujemo. Nihče na zemlji ne zna izdelati popolnoma čistega jekla. Vsako jeklo je bolj ali manj onečiščeno, razen tega pa mu vnesemo še napake pri izdelavi in predelavi, nazadnje pa še pri odpremi in v uporabi.

Bolezni jekla

Ko jeklo izdelamo, prinese s seboj iz jeklarne peči dedne bolezni — nečistoče, ki niso v prid jeklu. Te napake imenujemo s skupnim imenom nečistoče. To so povečini nekovinski vključki, ki morejo biti povsem majhni, vidni šele pod mikroskopom pod večstokratno povečavo. Nekovinski vključki pa lahko postanejo tudi zelo veliki, celi kosi opeke, ki se odkrhnejo od obloge peči, morejo zaiti v jeklo.

Potem ko jeklo odlivamo v kokile, je izpostavljeno že drugim nevarnostim. Zaradi neprimerne postopka strjevanja se pojavijo v ingotu prazni prostori — luncker ali pa vsaj razpoke, ki pa ne pridejo na površje.

Jeklo vsebuje tudi raznovrstne pline, predvsem nevaren je vodik, ki pozneje povzroča notranje razpoke — kosmiče, ki morejo biti tudi zelo veliki. Če jeklo odlivamo v peščene kalupe, da dobimo odlivek, se naj še peska, ki se kruši od peščenega kalupa, pa plinski mehurečki zamrznejo blizu površine odlivka, ki se najprej strdi in ugrabi plin. Ker se jeklo na različno močnih presekih različno hitro hladi in tudi različno krči, pride do toplotnih razpok ali pa vsaj do redke jeklene mase.

Pri kovanju jekla, posebno visoko legirane, se zgodi, da sredina odkovka počni,

nastopi znani kovaški križ, ko pa se odkovek hladi, lahko pride do površinskih razpok zaradi prehitrega hlajenja.

Podobno lahko jeklo pokvarimo tudi pri valjanju. Če vložek ni pravilno izračunan, lahko pride do zavaljanih robov, ki se vlečejo čez vso dolžino palice ali pa ostane v palici zarez od vodila, ki je neprimerno nameščeno. Tako pri valjanju kot pri kovanju pa tudi pri vseh drugih postopkih toplotne obdelave jekla se nam lahko primeri, da jeklo pokvarimo, npr. pregrejemo, tako da dobi neugodno strukturo in postane krhko ali pa dobi kako drugo neprimerno kristalno strukturo, ki ne daje izdelku pričakovanih mehanskih lastnosti — je pretrdo, premehko, preveč krhko, se premalo raztegne, ne vzdrži, če ga obremenjujemo z izmeničnim pritiskom ali pa je premalo trdo na površini, morda celo samo na nekaterih mestih — temu pravimo, da je lisavo; to se rado pojavlja na valjih za hladno valjanje.

Končno lahko doživi izdelek nesrečo pri mehanski obdelavi. Če ga preveč ali nepravilno postružimo, potem čestokrat skušamo tak spodrseljaj popraviti tako, da ga navarimo, in če pri tem nismo dovolj previdni in strokovni, se primeri, da tak zvar počni ali je pretrd, nehomogen, ali pa se jeklo sploh ne more popraviti.

Ko je končno izdelek prišel do odpreme, še vedno ni varen. Tisti izdelki, ki potujejo daleč, so pa na površini fino obdelani, posebno še, če potujejo v prekomorske dežele, morajo biti primerno zaščiteni, saj sicer sigurno zarjavijo, to pa pomeni toliko kot izmeček.

Ko pa je izdelek že pri kupcu in že vgrajen, se še vedno lahko pokaže napaka, npr. se čez čas skrivi, ker ima notranje napetosti, se predčasno zlomi, se prehitro obrabi ali prehitro zarjavi. Kupec za take izdelke zahteva razen spričevala — atesta — še garancijo. To je vsakodnevna praksa pri prodaji železniških osi pa pri strojih in podobnih visoko obremenjenih in dragih izdelkih.

Včasih pride še do mnogo bolj nepotrebni, tudi smešnih primerov reklamacij — če je palica močno skrivljena, gredica odrezana, tako da kar zija ali pa ima za palec debelo škajke na površini.

Oblik in vrst napak je toliko, da vseh prav gotovo ni mogoče naštetih, še manj pa moremo ugotoviti pri nekaterih vzroke za njih nastanek, da o krivcih, ki so zanje odgovorni, sploh ne govorimo — žal!

Kdo lahko vpliva na kakovost?

K dobri ali slabi kvaliteti naših izdelkov pripomoremo dobesedno vsi, brez izjeme. Če gremo kar po vrsti.

Ko kupec išče ponudbo za jeklo ali izdelek, iz njega mnogokrat ne ve, kaj bi točno rad. Ne zna se izraziti. Takrat mu moramo pravilno svetovati. Kupec nam ponavadi verjame, in če smo ga nenamerno ogoljufali, če pride do reklamacij, se običajno izgovarjamo, češ saj je naročnik pogodbo tako, kot je, podpisal. Že res, toda če smo mu mi tako svetovali. To se dogaja vsak dan. Lastnosti materiala, ki jih kupec želi, niso take, kot smo jih mi ponudili, ker se nismo

natančno dogovorili z njim. V pogodbi piše eno, v delovnem nalogu drugo, v načrtu tretje. Taka praksa porazno zmanjšuje ugled železarne, odvrača kupce in na kraju meče slabo luč na ves kolektiv, kot da smo sami prevaranti — v resnici pa je vmes le malomarnost ali nestrokovnost enega samega človeka.

Ko pride do naročila in podpisa pogodbe, pričnemo iskati jeklo. Jeklo se poraja na skladišču starega železa. Skladiščniki in delavci na skladišču s celo armado iskrilcev ne bi mogli naložiti primerne vložka za topilniške peči, če ne dobe že sortiranega vložka. Zato je skrajno važno, da predelovalni obrati zbirajo odpadke sortirane in označene, nabavna služba pa skuša sortirani vložek dokupiti — s tem so običajno težave.

Ko je vložek v peči, pa se prične igra na srečo. Če proces izdelave in odlivanja šarže ne teče tako, kot smo si ga zamislili, grozi šarži slabša ocena in tako nižja nagrada. Čisto človeško je, da skuša topilec ali njegov delovodja take spodrseljaje prikriti — ne vpiše vsega točno v šaržni karton. Namesto B je dobil oceno A za izdelano šaržo in par tisočakov (starih) večjo plačo — v resnici pa je sebi in vsem nam ukradel iz kuverte nekaj tisočakov. Tako se je primerilo:

Kupec je izdelal iz naših gredic nekaj tisoč odkovkov in jih obdelal do kaljenja. Pri kaljenju pa so se razleteli, ker so imeli luncker. Vsak kos stane kakih sto starih tisočakov. Priznali smo mu po stari dobri praksi nadomestilo za material, to znese eno desetino stroškov, ostalih devet desetih pa si je lahko zataknil za klobuk. To je že lepo, če ne bi morali to škodo v gospodarstvu plačevati tudi mi, vse naše gospodarstvo. Ko smo raziskovali vzrok temu dogodku, smo ugotovili, da je ena plošča točila, tako je moral v ingotih nastati luncker, ki se je zvaljal v gredice. Ta pojav pa ni bil vpisan v šaržni karton — iz strahu, da ne bi sledil »B«. Če bi bila valjarna opozorjena na to ploščo, bi zahtevala detajlni ultrazvočni pregled vse šarže in sigurno bi do reklamacije ne prišlo. Tak beg pred odgovornostjo se ponavadi odkrije, podobno kot pobežli voznik po karambolu — žal, zelo pozno in z velikimi stroški.

Ko je šarža srečno odlita, spregovori nepodkupljivi kvantometer, ki pove, da je tega in tega v jeklu preveč ali premalo. Potem se pa začne kupčija: »Kaj, ko bi vendar, saj ni velika razlika, pa ta kupec itak ne zna kontrolirati, sploh pa nima zaloge in mora vzeti, pa tudi ni za odgovorne proizvode, sploh pa gre na Kitajsko, kjer nimajo bledega pojma.« Kitajci pa nazaj v kitajščini in angleščini: »Proizvod ta in ta, vaš atest št. (toliko dobesedno) »ultrazvočno kontrolirano« — ima defekt velikosti 4 mm Ø po AVG na teh in teh koordinatah — ni sprejemljiv!«

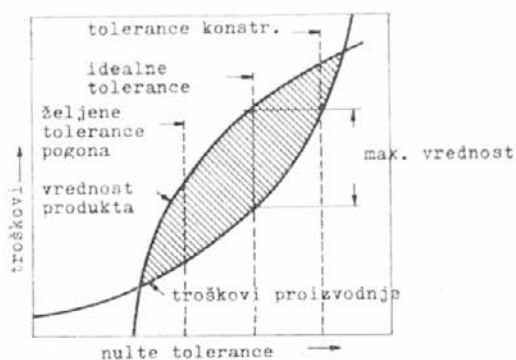
Si ga videl, hudiča, kitajskega! Ker se jekla ne izplača vzeti nazaj, ga damo za 40 % nižjo ceno — pa je šel dobiček rakom žvižgat.

V valjarni so odvisni od tega, kar dobijo iz topilnice. Skušajo pač tako razporediti šarže, da bi bile vendarle še za nekoga uporabne, vedno pa to ni mogoče. Če gre za direktni prevzem prek registrov in njihovih organov, potem je razprava hitro končana. To gre, to pa ne, sploh pa ne za tega pre-

gatov v družbenopolitičnih skupnostih (SIS — SZDL).

6. Člani in organi naše organizacije podpiramo razpis samoprisveka po KS in bomo po svojih močeh prispevali, da bo uspel.

K. R.

Slika 1

vzermalca, ki je tako zaje... Drugače pa je, če gre za »široko trgovsko mrežo«. Tja gre kvečjemu atest ali pa še ta ne. Tam kupujejo vsi mogoči kupci, taki, ki se razumejo na jeklo, in taki, ki se ne. Izkazalo pa se je, da je več takih, ki se prekleto dobro razumejo na jeklo in torej nima smisla upati, da lahko prodamo v to smer karsibodi.

Zgodilo se je celo tako, da smo sami kupili iz »široke trgovske mreže« jeklo, ki smo ga slučajno potrebovali, pa ga na našem skladišču nismo našli. Bilo je porazno — popoln izmeček. Ogorčeno smo dobavitelju reklamirali tako porazno kvaliteto, jeklo nemudoma vrnili in se napotili k njemu osebo, da protestiramo proti takemu poslovanju, ko tako nujno potrebujemo to jeklo. Prodajalec je imel odlične živce in je z rdečim svinčnikom obkrožil žig na čelu reklamiranega odkovka — bil je žig Železarne Ravne. Potem nas je pa še povabil na kosilo.

Poseben problem je bil in je še adjustaža, predvsem valjanih izdelkov.

Če kupec naroči valjne palice, jih običajno obdeluje. Teoretično bi bilo že vseeno, ali so palice krive ali ravne, ali so lepo odrezane ali pa zijajo, ali so lepo zložene in zvezane ali pa nametane. Praktično pa to ni res. Ne vemo, kako dolge kose bo potrošnik izdeloval iz palic, niti koliko bo odstruil, še manj, če jih ne bo vpenjal v avtomate, kjer krive in slabo obrezane palice ne pridejo v poštev. Pa tudi nihče ni voljan plačevati nekoristnih odpadkov. Zvezane pa morajo biti že zaradi tega, ker morajo biti označene z vsemi podatki.

Bila so leta, ko je prevladovalo mnenje, da valjano robo lahko prodamo tako, kot je priletela izpod valjev, zato smo presojo prepuščali kar adjusterjem, ki so plačani po teži odpremljenega blaga in ne po kvaliteti. Potem pa so prihajale reklamacije: skrivljeno, konci razcefrani, vezi raztrgane, zamešano, preveč škaje na površini, skratka — norišnica. Ta praksa je danes popolnoma izključena. Vsaka palica mora biti ravna, lepo odrezana, signirana in po šaržah povezana. Če vsega tega ni, je lahko samo jeklo brezhibno, pa je vendar škart, kupec ga zavrne. Delo je dvojno, priložnosti za zamenjave več, nepotrebno uskladiščenje, ko že itak primanjkuje prostora, zavlačevanje rokov dobave — skratka, poslovna izguba. Če bi adjuster na to pomislil, bi verjetno ravnal bolj vestno, saj je hotel več zaslužiti, v resnici pa je zaslužil manj.

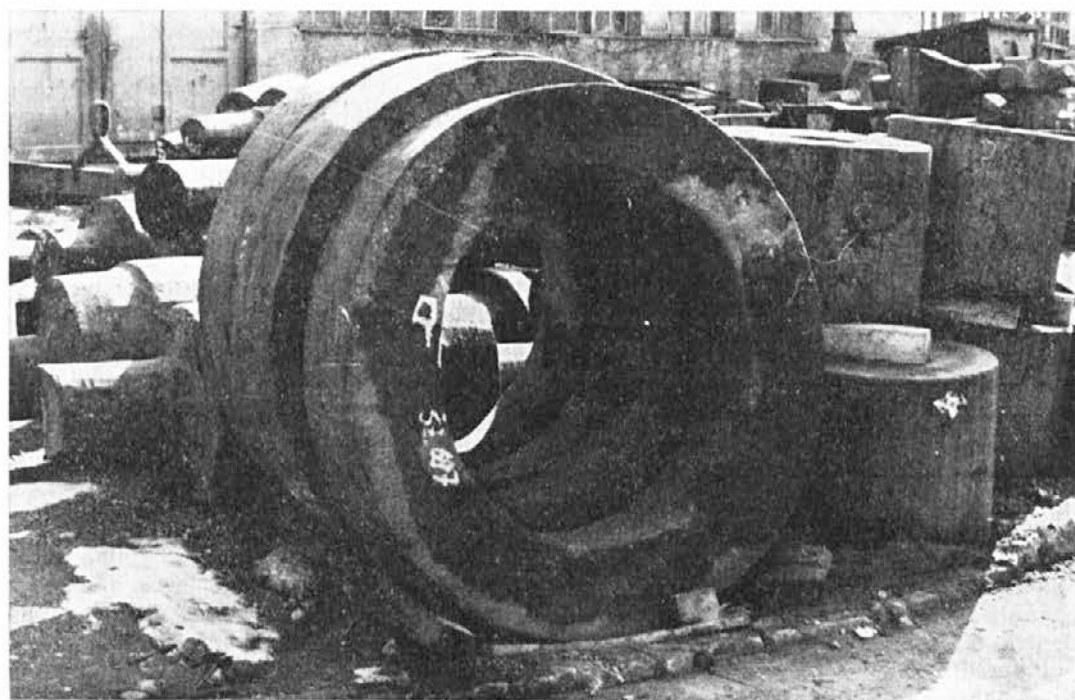
Tudi mnenje, da je »za doma«, za domače obrate vse dobro, je skrajno neumno. Domači obrati bi morali biti še bolj natančni pri prevzemu materiala že zato, ker vsi

stroški, ki z neustreznim materialom nastanejo pri predelavi, bremenijo direktno in v celoti naš kolektiv, ne samo materialni stroški, kot pri zunanjih kupcih. Urejena družina daje najboljše jedi na mizo članom svoje družine, ne pa ostanke.

V kovačnici imajo druge težave. Tudi tam je kakovost v prvi vrsti odvisna od vložka, ki ga dobi iz topilnice. Kaj rado se zgodi, da jeklo v notranjosti razpoka, dobi kosmiče zaradi prisotnosti vodika v jeklu. Žal kosmiče lahko odkrijemo z ultrazvokom šele potem, ko je odkovek že hladen, to pa je razmeroma pozno. Še hujše pa je, če jih odkrijemo šele po končani mehanski ali celo termični obdelavi, včasih celo po letih uporabe takega jekla. Kosmiči nastanejo tedaj, ko je zaradi vodika v jeklu pritisk na material tako velik, da ne vzdrži več, to pa se lahko zgodi šele potem, ko k prvotnim napetostim v jeklu pridejo še dodatne napetosti pri kaljenju, pri mehanski obdelavi ali pa pri delu s takim jeklom. Zato se včasih v mehanski obdelovalnici jezijo, češ sedaj najdete razpoke, ko je ojnica praktično gotova, po kovanju pa ste jo ocenili kot dobro. To ni nikakršna napaka kontrole, to je pojav postopnih eksplozij jekla, ko preseže obremenitev kritično mejo zaradi dodatnih zunanjih obremenitev, pri tem pa igra čas zelo veliko vlogo. Vsi pojavi v naravi so strogo vezani na čas, tako tudi ta. Dobro se še spominjamo primera, ko se je kaljen valj na brusilnem stroju razletel kot bomba na kose, ki so prebili streho mehanske obdelovalnice. V valju so ostali kosmiči, ki so zaradi dodatnih napetosti pri kaljenju in malenkostnih dodatnih napetosti na brusilnem stroju in po določenem času prišli na dan. Od tedaj se vsi valji pred brušenjem natančno kontrolirajo z ultrazvokom. Kontrolor na ultrazvoku, ki tega dela ne bi opravljal z vso odgovornostjo, lahko postane morilec, čeprav nehote. — Kaj, če bi sin kontroliral na ultrazvoku — oče pa delal na brusilnem stroju, pa bi jekleni drobec zadela nježa — kako bi se počutil nesrečnik?

Kar se tiče kosmičev, je že vsa leta sem vojska med topilnico in kovačnico. Prvi pravijo — vi ste krivi, ker odkovka niste dali na vodikovo žarjenje, drugi zatrjujejo — vi ste krivi, ker ste naredili jeklo z vodikom in ga niste odplinili (evakuirali). Je že res, da praktično ni mogoče preprečiti, da se vodik ne bi ugneznil v jeklu, mogoče pa je vplive zmanjševati — žariti dodatke v peč, to je drago, odplinjevanje tudi stane. Res pa je tudi, da je vodikovo žarjenje drago, nekoliko cenejše je hlajenje v jami — pa je jama premajhna, nova pa tudi stane. Še dražja je najboljše rešitev specialne hladilne peči. Zastonj pa ni nič, je že tako: kar je dobro, je drago.

Vojna pa je nesmisel, smiselno je le sodelovanje, stroške in predvsem program pravilno planirati, to bo še najbolj pomagalo. Nikakor pa ni rešitev pritiskati na kontrolo, da naj odkovke s takimi in takimi napakami odrajtajo za sposobne kot naborna komisija tretjo rezervo. Nihče ne trdi, da tako jeklo ne bi bilo uporabno, v večini primerov da, v nekaterih pa zares ne. Usodna posledica takih napak je v nečem drugem. Ljudje se na tako popuščanje kaj hitro navadijo in prično delati po svoje, potem pa nastane zmeda. Takih primerov imamo celo vrsto. — Polne plošče za velike generatorje so izredno obremenjeni strojni deli, saj je v njih izdolbenih cela vrsta utorov in ogromna centrifugalna sila jih vleče navzven. Gorje, če se taka plošča odtrga! Zagotovo uniči ves generator, če ni še kaj hujšega, kot eksplozija večje letalske bombe. To se je že zgodilo, zato so konstrukterji predpisali skrajno stroga merila za kakovost jekla v polnih ploščah. Napisali so v zahtevah: »ultrazvočno kontrolirati«, kar naj bi pomenilo, da mora biti jeklo zelo čisto, nikakor pa ne brez vseh napak, ker takega ni. Naročnik ni določil mej čistoče, npr. po AVG, naš prodajni, ki je običajno netehnik ali pa o teh metodah pomanjkljivo poučen, pa je ta netočni izraz toleriral. Tako je prišel tudi v pogodbo. Ko so plošče izdelane, pridejo na kontrolo. Naš kontrolor najde malenkostne odmeve od redkih

Iz železarne

napak premera izpod 1 mm \varnothing . Tako jeklo velja pri nas za dokaj čisto, zato je ocenil ploščo kot zdravo. Ko smo jo obdelali, pride prevzemalec, zasuče vse gumbce na ultrazvočnem aparatu na desno — običajno niti ne ve natančno, kateri gumb čemu služi. Ker pa je običaj tak, da je na desno stran na pravo, najboljšo in največjo, stori tako in seveda dela z največjo občutljivostjo, ter najde čuda. Ker običajno ni strokovnjak za ultrazvok, ne more oceniti niti približne velikosti napak, katere signali na zaslonu predstavljajo. Pa če bi tudi znal, ni dolžan, saj v pogodbi ne piše drugega kot »ultrazvočno kontrolirati«. To je dejansko storjeno, le da kupec trdi, da hoče popolnoma čisto jeklo, prodajalec pa pravi, da je normalno čisto tako jeklo, ki ne pokaže večjih osamljenih napak, kot so 4 mm \varnothing po AVG. Resnica in smiselno je najbrž postaviti se na sredino med oba. Posledica pa je drugačna. Plošča, ki je »čista ko suza«, le da ima en sam vključek premera 1 mm \varnothing po AVG, je reklamirana in zavržena samo zato, ker se nismo strokovno sporazumeli že pred sklenitvijo pogodbe. Ljudje so bili preveč tolerantni (razen tega da se sploh niso natančno dogovorili) in namesto dobička smo krepko izgubili. Take zablode niso redke, na srečo pa redkejše, kot so bile pred leti.

Spominjam se primera, ko je neki sodelavec-novator iznašel, da lahko obdelane odkovke, ki so bili zares dragi, odpremi naročniku, kljub temu da so kosmičasti. Za ta »izum« je dobil celo priznanje in nagrado, ker je »rešil« toliko milijonov. Odkovki so bili odpredani, dodatno obdelani in nato zopet vrnjeni nazaj k nam kot neuporabni. No, novator je ostal novator, saj je tudi zares bil, ker je pogruntal, kako lahko brez dela pride do dodatnega zaslužka — potem pa vse tiho je bilo. Res pa je, da je pri tem pošteno mislil, le da je precenjeval svoje možganske kapacitete.

Pri postopku termične obdelave je kaj lahko pogrešiti. Kakor lahko s termično obdelavo jeklo »poboljšamo«, ga lahko tudi zelo poslabšamo. Termična obdelava je pogojena s sestavo jekla, z njegovo obliko, s temperaturo in časom. Ti in še drugi pogoji so med seboj povezani in v mnogih primerih še niso razčiščeni, zato jih najbolje povezuje med seboj solidno metalurško znanje in neizogibna praksa. Kaljenje je umetnost, to je znan izrek v metalurgiji, zato je usodno zgrešeno, če bi ga smatrali kot stranski opravke, kot na primer barvanje. Tudi kontrola uspešnosti termične obdelave je zamotana. Običajno uporabljamo klasično porušno kontrolo vzorca, resnica pa lahko leži daleč stran. Z vzorčno kontrolo je tako kot z ljudmi. Če je družba urejena, solidna, zdrava, približno iste starosti, potem se spoznamo z enim ali dvema od njih, pa že vemo, s kom imamo opraviti. Če pa je med njimi lopov in se spoznamo ravno z njim, potem bi se hudo zmotili, če bi vso družbo ocenili za lopovsko. Ampak to še gre, če je med desetimi poštenjaki en sam lopov, hujše pa je, če je med desetimi lopovi en sam poštenjak, pa se spoznamo ravno z njim in potem se podamo v tako družbo.

V tehniki je podobno. Nikoli ne vemo, kako homogena je proizvodnja in koliko lopovov se skriva med poštenimi palicami.

Zato je najbolje, da vsakega legitimiramo, to pa zmore le avtomatizirana neporušna kontrola ali defektoskopija. Če to ni mogoče, se moramo zanašati na izurjeno oko in prakso — ampak strokovnjaka.

Pri mehanski obdelavi jekla pride do najbolj pogostnih nesporazumov prav zaradi tega, ker pri obdelavi lahko s prstom pokažemo na tistega, ki je izdelek »zafužal«, lahko mu kose preštejemo in mu pri plači odtegnemo. Tega se vsak boji in večinoma skuša ali izdelek popraviti ali pa utajiti.

Jeklo običajno popravljamo z varjenjem. Pri tem pa tudi največ grešimo in često popravimo le za oko, uporabnost pa spravimo na psa, še več, zgodi se da predstavlja nestrokovno popravljeno izdelko veliko nevarnost za stroj in človeka. Enostaven primer: nekdo zastruži polos avtomobilskega kolesa in jo nestrokovno zavari brez žarjenja itd. Os je na tem mestu pretrda ali ima za oko nevidne razpoke. Ko jo vgradimo v avtobus, ki pelje po klancu navzdol, kolo zadene ob kamen, os počni in avtobus zgrmi v prepad. V njem pa se pelje na dopust taisti »novator«, ki je os popravljajal. Komentar ni potreben. Vsekakor velja pravilo, da vsako reševanje izdelka še ne pomeni rešitve. Ena sama os, katere ne rešimo, ne uniči podjetja, če pa jo nestrokovno rešujemo, lahko uniči človeška življenja, pa tudi finančno lahko prizadene podjetje, če se sodniško izkaže, da je nesreča nastala zaradi malomarnosti ali samovoljnosti dobavitelja izdelka. V takem primeru more priti do kolektivne materialne odgovornosti kolektiva in do osebne odgovornosti odgovornih vodilnih oseb.

Kako bi se počutili v železarni, če bi se pri železniški nesreči v Zagrebu izkazalo, da je počila os na lokomotivi, ki je imela nedovoljen zvar na zastruženem mestu? Tega ne bi bilo težko ugotoviti. Na srečo do danes do takih hudih primerov še ni prišlo. Ni pa še prepozno, zato je bolje preprečevati in s tem tudi vzgajati k redu v tehnologiji. Če človek opazi, da lahko vse popravi ali zakrije, potem avtomatično greši dalje.

Drugo zlo, ki se je razpaslo pri serijski proizvodnji, je prikrivanje izdelkov, ki so kakorkoli mehansko pokvarjeni. Ne gre za izgubo materiala niti za izgubljen čas, gre za to, da tak kos roma običajno lastnoročno na skladišče starega železa, vendar ne na pravilno mesto, temveč kamorkoli, v kak skrit kot in tako je izvorni greh tu. Že pri izdelavi nove šarže imamo zamešan vložek in nesreča se začne. Ker pa je treba večkrat opravičiti število vložka, je treba najti primeren drug kos jekla. Če ni drugače, vzamemo pač prvega, ki je pri roki — vsakdo se ne spozna na jeklo — kos lepo izdelan po obliki, roma skozi vse faze obdelave in se odkrije šele v končni fazi po kaljenju, ko je pretrd ali premehak ali pa še celo pozneje — vgrajen, ko je povzročil že katastrofo. Ne enkratna — desetkratna izguba!

Prikrivanje izmečka in samovoljno poseganje v kontrolne procese in predpise in s tem želja imeti nekje lastno kontrolo, ki bo bolj ali manj kontrolirala po želji proizvajalca, je kratkovidna politika, včasih kar otročje obnašanje, podobno igri »slepe miši« — ti loviš mene, jaz pa tebe. Ni ga člo-

veka, ki bi bil tak železen značaj, da bi svoje napake ocenjeval s prav tako ostrino kot tuje, zato je kontrola samega sebe utopijska, samoprevara in garancija za stagnacijo tudi zato, ker vsakdo skuša svoje napake opravičiti, tuje pa postaviti v ospredje, da lasne pokrije.

Vsakdo mora o kakovosti vedeti to:

Vsak posredno ali neposredno vpliva na kvaliteto.

Vsakdo je soudeležen pri izgubi ali dobičku.

Vsakdo je dolžan na napako opozoriti, čeprav ni v njegovem opisu dela tako rečeno.

Zgodi se, da strugar vidi luknjo v odlivku in vidi, da je ne bo odstruil, pa vendar dela naprej. Izdelek je izmeček zaradi napake v odlivku, toda škoda je nastala tudi zaradi strugarjevega malomarnega odnosa. Tak izdelek je za oba izmeček.

Vsakdo, ki napako opazi ali je o njej obveščen, se je dolžan o usodi izdelka posvetovati z odgovornimi, posebno pa s končno kontrolo. Samostojne odločitve, tudi če so pravilne, lahko vnesejo hudo zmedo in v vsakem primeru zmanjšujejo vrednost izdelka. Še prav posebno pa velja to pravilo za popraviljanje izdelkov, ki imajo tehnološko predpisane omejitve.

Zavedati se moramo, da je industrijska proizvodnja organizirana oblika dela in morajo veljati v njej strožja pravila kot pa v obrtniški dejavnosti. Pri serijski proizvodnji si ne moremo dovoliti, da bo vsak kos izdelan z drugimi tolerancami, pa če so na videz še tako podobne, saj je zamenjava izdelkov potem nemogoča in zaradi enega takega kosa lahko še tako draga naprava postane ničvredna.

Tehnološki predpisi in zahteve, ki govorijo o kakovosti, so plod dolgotrajnih izkušenj in prav gotovo niso brez pomena. Večinoma niso zrasle na naših zelnikih, temveč v industrijsko visoko razvitih deželah, kjer povečini znajo bolje štediti kot pa pri nas. Če se je njim izplačalo spoštovati take predpise, so morali imeti močan ekonomski razlog.

Do katere stopnje strogosti moramo kontrolirati izdelke?

Odgovor na to vprašanje nam da najlepše pričujoči diagram.

Spodnja krivulja kaže stroške proizvoda v odvisnosti od toleranc (ne glede na vrsto zahteve), zgornja krivulja pa vrednost proizvoda. Pri nizkih zahtevah so stroški proizvoda nizki pa tudi vrednost produkta je majhna. Vendar pa vrednost proizvoda raste hitreje kot pa stroški, če rastejo zahteve po boljši kakovosti. Tako doseže proizvod največjo vrednost pri idealnih tolerancah, te so tam, ko prične vrednost proizvoda pojemati, stroški izdelave pa hitreje rastejo. Ta meja je postavljena med spodnjo, katero želi obrat, da bi imel čim manj stroškov, in zgornjo, katero predpisuje konstrukter, da bi imel čim manj rizika.

Povečevati zahteve na kvaliteto prek meje je prav tako nesmiselno kot pa preveč popuščati. Če se v nekem obratu pojavi nenormalen padec izmečka, to pomeni, da je ali popustila kontrola ali pa se izmeček prikriva. Le redkokdaj je posredi revolucionarno izboljšanje tehnologije. Tak podatek

Djuro Haramija

Gospodarske možnosti in razvojne potrebe občine Ravne na Koroškem

Uvod

Razvoj občine Ravne na Koroškem v sklopu ožje in širše domovine je pogojen s celo vrsto dejavnikov ekonomskega in socialnega značaja. Ugotavljanje značilnosti dosedanjega razvoja in sedanjega stanja je bistvenega pomena za spoznavanje razvojnih težav in možnosti tako na ekonomskem kot socialnem področju. Namen tega prispevka je, da osvetli nekatere vidike razvoja v polpreteklem obdobju, da v kratkem posname sedanje stanje in v grobem oriše razvojne možnosti. Ob izdelavi srednjeročnega razvojnega načrta za obdobje 1971—1975, ki se bo kmalu izteklo, je bila izdelana dokaj vsestranska analiza značilnosti gospodarskega in socialnega razvoja občine za obdobje 1961—1971. Ker za novejša obdobja ne razpolagamo s tako kompleksno analizo, bo nujno večkrat uporabiti nekoliko starejše podatke.

Skupščina občine je že decembra 1974 na podlagi široke delegatske razprave sprejela izhodišča za izdelavo načrta družbenoekonomskega in socialnega razvoja občine za obdobje 1976—1980. Osnove so sprejete, sedaj pa poteka proces izdelave srednjeročnih programov razvoja tako po temeljnih in drugih organizacijah združenega dela na eni, kot po krajevnih skupnostih in seveda občini kot celoti na drugi strani. Čeprav je torej načrt v začetnih fazah nastajanja, bomo prisiljeni uporabljati nekatere predpostavke razvoja in tudi številčne podatke.

Zasnove gospodarskega in družbenega razvoja v naslednjem petletnem obdobju vključujejo nekaj pomembnih investicijskih posegov. Razvojni koncepti v glavnem temeljijo na obstoječih pogojih. Ko bo sprejet družbeni plan razvoja občine do leta 1980, to seveda ne bo pomenilo, da bodo zeleni cilji in novi — spremenjeni družbeni odnosi doseženi sami od sebe; za njihovo uresničevanje se bo treba boriti. Kolikor aktivnejši in bolj povezani bodo delovni ljudje med seboj, toliko bolj bo ta boj uspešen in učinkovit. Bolj povezani, oboroženi s spoznanjem o medsebojni povezanosti in soodvisnosti različnih področij družbenega življenja bomo še hitreje vstopali v prihodnost, ki se je že pričela.

Prispevek je sistemiziran tako, da obravnava v prvem delu osnovne značilnosti dosedanjega razvoja in sedanjega stanja na gospodarskem področju, nato v drugem delu govori o možnih smereh in obsegu razvoja. Kolikor gre za krajše obdobje do leta 1980, so možnosti bolj natančno opredeljene, kolikor pa gre za dolgoročne tež-

nje in možnosti, pa so v bistvu skromna, nesistemizirana razmišljanja o nekaterih vidikih dolgoročnega razvoja. Za območje naše občine in regije nimamo zbranih in urejenih, razen redkih izjem, snovanj o dolgoročnih razvojnih željah, potrebah in možnostih. Vsaj nekoliko bi s tem skušali zapolniti vrzel v pisanih delih s tega področja in tako morda spodbuditi k sistematičnemu pristopu za snovanje dolgoročnega gospodarskega, socialnega in prostorskega razvoja občine in regije.

Splošne značilnosti gospodarskega razvoja v obdobju 1961—1974

1. Konec leta 1974 je na območju občine stalno prebivalo 24.600 prebivalcev na 304 km² površine. Med 60 slovenskimi občinami je tako občina Ravne po površini na 29. mestu, po številu prebivalstva iz popisa 1971. leta pa na 25. mestu. Po razvitosti sodi občina Ravne med srednjearzavite občine. Za povojno obdobje je bil značilen izredno hiter tempo razvoja, ki pa je začel kasneje, zlasti med leti 1965—1970, močno pojemati. Po letu 1971 se razvojna krivulja ponovno, čeprav rahlo, obrača navzgor.

Po splošni stopnji razvitosti, ki poleg narodnega dohodka na prebivalca upošteva tudi nekatere druge kazalnike, je bila občina v letu 1962 na 7. mestu. Sočasno drsenje navzdol po rang lestvici jo je leta 1968 pripeljalo na 15. mesto. Če upoštevamo samo narodni dohodek na prebivalca, pa to pomeni padec z 10. na 19. mesto. Leta 1973 smo se po narodnem dohodku na prebivalca s 26.412 din povzpeli na 16. mesto. Ker je družbeni proizvod tudi v letu 1974 rasel

hitreje kot v republiki, smemo računati, da se je relativni položaj občine nekoliko izboljšal, in morda to pomeni kakšno mesto višje na rang lestvici razvitosti. Točnih podatkov o tem zdaj še ni.

2. Jugoslovanska gospodarska politika je vse do leta 1965 prioritarno razvijala bazično industrijo. Ker je občina že na startu v povojno obdobje imela za takratne razmere dokaj razvito industrijsko strukturo, je to bila osnova, na kateri se je dalo s pomočjo zunanjih, investicijskih virov relativno hitro napredovati. Delovna mesta izven kmetijstva so se hitro odpirala in to je omogočilo doseljevanje prebivalstva v občino, obsežno dnevno migracijo in hitro preseljevanje kmečkega prebivalstva v domači in sosednjih občinah. Danes ima občina le 7 odst. kmečkega prebivalstva, v urbanih krajih pa živi skoraj tri četrtine prebivalstva.

3. Ena temeljnih značilnosti občine je današnja enostranska ekonomsko-socialna struktura. Industrija in rudarstvo zaposlujeta kar 66 odst. delavcev, gradbeništvo 9 odst., promet, obrt, trgovina in gostinstvo pa le 12 odst. Vzroki relativno počasnega razvoja na področju obrti, prometa, trgovine, gostinstva in turizma ter družbenih služb so različni in se med seboj prepletajo, toda med njimi izstopa relativno slaba prometna povezanost. Prometni sistem v občini ima obliko nefunkcionalnega prometnega »žepa«. Davek prometni nerazvitosti, ki se kaže v nezadostnem dopolnjevanju različnih prometnih sredstev in medijev v okviru občine in navzven, plačuje predvsem zgornji del Mežiške doline, zlasti območje krajevnih skupnosti Črna na Koroškem, kjer število prebivalstva stalno upada.

4. Glede regionalnih funkcij, kot so šolstvo, trgovina, kultura, informacije, intelektualne storitve ipd., je občina močno vezana na precej oddaljene centre, kot so

Svet pod Uršljo

je ravno tako opozorilo, kot pa če nenadoma izmeček prekomerno naraste.

H kvalitetni proizvodnji in tako k večjemu dobičku lahko vsakdo prispeva le z večjo tehnološko disciplino, nikakor pa ne s samostojnimi trenutnimi posegi, ki največkrat prinesejo izgubo.

Maribor, Celje in Velenje. Območje občin Ravne, Slovenj Gradec, Dravograd, Radlje ob Dravi, ki sicer šteje 67.000 prebivalcev, ni v preteklosti oblikovalo svojega središča, ki bi bilo ekonomsko in socialno sposobno dokaj samostojno in kvalitetno organizirati regionalne funkcije. To je bistvena značilnost tako občine kot regije, obenem pa tudi objektivna zavora hitrejšemu napredku.

5. Tudi gospodarstvo v občini in regiji se ne dopolnjuje v zadostni meri. V občini in regiji ni bilo gospodarskega nosilca, ki bi zmožal tehnološko in organizacijsko povezati proizvodnjo v zaokrožen in dopolnjujoč se sistem. Mnogi kazalci kažejo, da je taka tehnološka nepovezanost posledica predvsem dolgotrajnega dotekanja zveznih sredstev v ekonomskostrateško industrijo. V zadnjih letih se je gospodarstvo znašlo pred dejstvom, da napaja svoj napredek iz lastnih sredstev in z lastnimi kadri, kar na

eni strani pomeni, da sicer svobodneje razpolaga s sredstvi ter gradi tehnološko povezane industrijske kapacitete, a je žal tudi masa sredstev za kapitalna vlaganja razmeroma nizka.

6. Monoindustrijska struktura — občina ima dva izrazito izpostavljena gospodarska agregata — Železarno Ravne ter Rudnik svinca in topilnico Mežica — je skozi desetletja močno zasenčila interes za razvoj drugih sektorjev gospodarstva, zlasti terciarnega: obrt, promet, turizem, gostinstvo. Na tem področju občina nima lastnih nosilcev razvoja in gospodarske pozicije zavzemajo večja podjetja iz drugih regij, ki so doslej izražala prej svoj lastni podjetniški interes, kakor pa interese ravenške občine.

7. Porast prebivalstva v letih 1964 do 1974 po posameznih krajevnih skupnostih po stanju 31. 12. 1974 vidimo iz razpredelnice.

Krajevna skupnost	1964	1969	1974	Indeks 74:64	Poprečna stopnja rasti
1. Ravne na Koroškem	7.631	8.674	8.992	117,1	1,6
2. Prevalje	6.194	6.361	7.086	114,4	1,4
3. Mežica	3.707	4.075	4.149	111,9	1,1
4. Črna na Koroškem	4.890	4.766	4.373	89,4	1,1
SKUPAJ:	22.472	23.876	24.600	109,5	0,9

Po letu 1970 prebivalstvo stalno narašča, in sicer tako naravno kot selitveni prirast. Občina je torej ponovno postala, sicer v manjši meri, pa vendarle zanimiva za priselitve. V letu 1974 je znašal selitveni prirast 40 oseb. Za demografska gibanja v okviru občine je značilna selitev iz zgornjega dela doline v spodnji del. Ljudje in delovne organizacije stremijo za tem, da se razdalja med domom in delovnim mestom zmanjša. Na Ravnah in Prevaljah pa je na razpolago dovolj delovnih mest. Še pred desetletjem je bila ravenška občina med najmlajšimi v Sloveniji. Poprečna starost je v zadnjih desetih letih nekoliko porasla ter sodi tedaj med občine s srednje starim prebivalstvom. Kmečko prebivalstvo je v zelo neugodni starostni strukturi.

8. Občina se je v preteklih letih znašla pred perečo stanovanjsko problematiko. V obdobju nizke akumulativnosti gospodarskih organizacij je razumljivo zaostajala tudi stanovanjska izgradnja. Intenzivnejša stanovanjska izgradnja v letih 1973—1975, ko se letno zgradi okrog 200—250 stanovanj v družbenem in zasebnem sektorju, je stisko le malo omilila. Stanovanjska gradnja je v občini pretežno alocirana na obstoječe urbane kraje. Ravne in Prevalje se že postopoma zlivata v eno samo zaokroženo aglomeracijo, to je v potencialno močan regionalni center, ki že ima prek 12.000 prebivalcev.

9. Občina obsega izrazito gorska območja in izvendolinski pas. V novejši dobi večino gospodarskih in socialnih funkcij prevzema dolina, na gorskem območju pa se je pojavil zastoj. Ta pojav, značilen domala za vso Slovenijo in tudi druge alpske dežele, je v Mežiški dolini že dosegel kritično točko. Potrebe na agrarnem in gozdarskem področju, kakor tudi na področju rekreacije, športa in turizma so v stalnem porastu. Razen tega po celotnem gorskem področju poteka meja s sosednjo Av-

strijo. Nevarnost počasnega odmiranja gorske kulturne pokrajine, rušitev biološkega ravnotežja že začenja ponekod pritiskati kot kruta realnost.

Od pričetka 21. stoletja nas loči le še četrt stoletja in bo torej večina ustvarjalcev današnjega življenja gotovo dočakala leto 2001. Zanimiva so vprašanja o tem, kako bo takrat, koliko nas bo v dolini, s čim se bomo ukvarjali, kako bomo oblikovali našo kulturno krajino, kako se bodo razvijali odnosi med ljudmi.

Za krajše obdobje si izdelamo natančnejše načrte, za daljše obdobje določimo cilje, prioritetni red — dajemo prednost tej ali oni dejavnosti, enemu ali drugemu objektu. V sodobnem tempu življenja si delovni dan planiramo že skoraj na minute, tudi tedenske programe dela v proizvodnem obratu, šoli, ustanovi pripravimo dokaj natančno. V družbenopolitični skupnosti, organizaciji združenega dela, krajevni skupnosti, skratka povsod je sprejeto načelo, da je treba življenje in delo, cilje in možnosti načrtovati. Načrtovanje uveljavljamo kot svojstven način širokega, demokratičnega delegatskega odločanja o našem jutrišnjem dnevu na podlagi realnih možnosti in razvojnih zakonitosti ob angažiranju vseh družbenih dejavnikov. Praviloma si vsi postavljamo kratkoročne, srednjeročne pa tudi dolgoročne načrte.

Leto 1975 bi lahko imenovali leto načrtovanja, saj sprejemamo poleg letnih še srednjeročni program družbenega razvoja za obdobje 1976—1980 v vseh okoljih in predelih SFRJ, SR Sloveniji, občinah, temeljnih organizacijah združenega dela, samoupravnih interesnih in krajevnih skupnostih. V razpravi in izgradnji so tudi temeljni skupne politike dolgoročnega razvoja SFR Jugoslavije do leta 1985. Za posamezne bazne panoge in urbanizacijo so v izdelavi globalne projekcije še za daljše obdobje.

Ključni problemi

Reševanje ključnih problemov bo vsekar osnovna preokupacija intelektualnih in materialnih sil naše družbe.

1. Enostranska gospodarska struktura naše občine

Razmerje med posameznimi sektorji je zelo neugodno, predvsem za terciarne dejavnosti (promet, trgovina, gostinstvo in turizem, obrtna in stanovanjska in komunalna dejavnost). Sektorska struktura družbenega proizvoda v občini in SR Sloveniji leta 1972:

sektor gospodarstva	leto 1972	
	občina	SRS
— primarni sektor	6,4	8,3
— sekundarni sektor	80,2	55,6
— terciarni sektor	13,4	36,1
	100,0	100,0

2. Prometna infrastruktura

Občina je več ali manj prometni »žep«. Njena tranzitna vloga je danes še neznačajna in je v glavnem omejena na obmejni prehod na Holmcu. Cesta po dolini je ozka, v spodnjem ustroju nekvalitetna, tehnično slabo propustna. Povezava z Mariborom oziroma Celjem ne sodi po propustnosti in tehnični opremljenosti v višji razred.

3. Problem produktivnosti, živega in minulega dela, večje učinkovitosti investicij v gospodarstvu in s tem v zvezi večje akumulativnosti in hitrejše rasti družbenega proizvoda je dominantno vprašanje.

4. Humani odnosi

Dobro in varno počutje ljudi vseh starosti in socialnih slojev je hkrati temeljni element naraščajoče produktivnosti dela, kot stanovanjska izgradnja, urbanistična politika, biofizično okolje, socialna varnost, učinkovite javne službe.

5. Izobraževanje, kultura in znanost

Vprašanje izobraževanja na vseh stopnjah in smereh, razgledanost in kulturna stopnja ljudi, amaterska dejavnost, šport in rekreacija so bistveni pogoji hitrejše gospodarske rasti ter rasti skupnega in osebnega standarda.

6. Nadaljnji razvoj samoupravnih družbenih odnosov

Z doseženo stopnjo še daleč ne moremo biti zadovoljni, je le podlaga za razvoj resničnega samoupravljanja. Informacijski sistem, njegova prilagoditev potrebam kvalitetnega samoupravljanja, ostaja še naprej ključno vprašanje razvoja.

Ključni dejavnik celotnega napredka postaja znanost. Človekova moč vedno bolj izgublja tekmo s kapaciteto tehničnih komponent proizvodnje. Edino s stališča ustvarjalnih možnosti in v svoji sposobnosti za kultivacijo stoji človek visoko nad najmočnejšimi stvaritvami. Tradicionalno uporabljanje človeka kot preproste nekvalificirane delovne sile je na današnji stopnji razvoja proizvodnih sil neekonomično razmetavanje človekovih sposobnosti. Kolikor bolj se iz neposredne proizvodnje odpravlja človekova delovna sila, toliko bolj prihaja v proizvodnjo mnogo močnejša energija, znanost, kot neposredna proizvodna sila in njena tehnična aplikacija. Razvoj proizvodnje bo v prihodnje mnogo

bolj odvisen od položaja znanosti in njene uporabe, kakor od količine vloženega dela, preproste količine proizvodnih sredstev.

Gospodarstvo naše občine bo nujno menjalo svojo podobo. Sedaj smo izrazito industrijska občina z enostransko industrijsko strukturo in njej prilagojeno socialno strukturo. V prihodnjih 10, 20 letih bomo gotovo pričla procesu, ko bo v industriji znanost vedno bolj nadomeščala človekovo delovno silo. Delovni in tehnološki proces se bo razvijal v smeri višje stopnje mehanizacije in avtomatizacije, delovna mesta pa se bodo hitreje odpirala v predproizvodni dejavnosti, zlasti izobraževanju in na področju skrbi za človeka.

Dosežena raven razvitosti gospodarstva, njegova opremljenost z delovnimi sredstvi, raven organiziranosti dela, kadri, volja in ambicije po hitrejšem napredku osebnega in družbenega standarda so solidna podlaga za dokaj optimistično postavljene cilje v naših srednjeročnih in dolgoročnih snovanjih. Graditi bomo morali na sicer obstoječih nosilcih gospodarskega razvoja,

vendar z bistveno hitrejšim razvojem terciarnega in kvartarnega sektorja, v okviru industrije in rudarstva pa z razvojem v smeri višje stopnje mehanizacije in avtomatizacije, razvojem tehnološke nadgradnje, opuščanjem vlaganj v manj donosne obrate ter razvijanjem popolnoma novih industrijskih vej. Za doseganje večje učinkovitosti novih investicij v gospodarstvu in s tem v zvezi večje akumulativnosti in hitreše rasti družbenega proizvoda bo nujno treba glede izbire naložb prekiniti s tradicionalnim in konservativnim vlaganjem — investiranjem sredstev v gospodarske agregate, ki so ta kapital ustvarili.

V preteklem desetletju, zlasti pa v letih 1965—1970 so drugi napredovali bistveno hitreje od nas, tako da smo relativno zaostali. Sedaj so dane možnosti za hitrejši napredek ter je v temeljnih izhodiščih za sestavo načrta družbeno gospodarskega razvoja občine za obdobje 1976—1980 načrtano, da bo občina preseгла republiška predvidevanja in dosegla vsaj naslednje letne stopnje rasti:

	občina	SRS
Poprečna letna stopnja družbenega proizvoda celotnega gospodarstva	10,1 %	7,4 %
Delež skupnih materialnih vlaganj v družbenem proizvodu	36 %	25,9 %
Stopnja rasti produktivnosti dela v gospodarstvu	6,5 %	4,5—5,0 %
Stopnja rasti zaposlovanja v družbenem sektorju gospodarstva	3,5 %	2,6 %

Pripomniti velja, da je zasebni sektor v občini neznamenit in nekoliko drugačne stopnje rasti v tem sektorju ne morejo bistveno vplivati na stopnjo rasti skupnega družbenega proizvoda.

Naša udeležba v družbenem proizvodu SR Slovenije bi se ob realizaciji navedenih stopenj povečala od sedanjih 1,4 odst. na 1,7 odst., medtem ko bi narodni dohodek na prebivalca znašal blizu 70.000 din in bi bil za okoli 25 odst. nad republiškim povprečjem. V družbenem sektorju bi bilo zaposlenih 12.500 delavcev, od tega blizu 40 odst. žensk.

Tako optimistično postavljene cilje bo možno doseči le z usmerjeno akcijo gospodarstva in celotne družbenopolitične skupnosti. Predvidena večja vlaganja v gospodarstvu, zlasti v Železarni Ravne in Rudniku svinca in topilnici Mežica, ki bodo še pred koncem planskega obdobja aktivirana in dala ekonomske učinke, so eden bistvenih elementov, na katerih je grajena optimistična ocena. Razen tega je v dolgoročni usmeritvi razvoja SFR Jugoslavije industrija surovin, in sem spada večji del dejavnosti tako železarne kot rudnika, tretirana kot prednostna panoga, kot izjemno pomembna proizvodnja za vzpostavljanje ekonomske stabilnosti, za trajno premagovanje primanjkljaja v plačilni bilanci s tujino in za stabilno dimenzioniranje gospodarskega razvoja. Smemo torej računati, da bo tekoča narodna gospodarska politika naklonjena rudarstvu in železarstvu.

Rudniki svinca in topilnica Mežica

Srednjeročni razvojni program razvoja Rudnika svinca in topilnice Mežica vsebuje naslednje osnovne cilje:

- okrepitev surovinske baze rudnika,
- sanacija rudarskih obratov z odpiranjem novih revirjev v centralni jami in

racionalizacija obratovanja in poslovanja rudarskih obratov s separacijo,

— povečanje stopnje predelave svinca v finalne izdelke, predvsem akumulatorje in modernizacija etnološkega postopka,

— osamosvojitve podjetja pri oskrbi z reprodukcijskim materialom za potrebe akumulatorskih obratov,

— razširitev dejavnosti rudnika še na izkoriščanje drugih surovin z območja zgornje Mežiške doline — diabaz, oprema, dolomit,

— ugotoviti eksploabilnost ležišč pegmatita v spodnji Mežiški dolini.

Za doseg ciljev razvoja Rudnika Mežica so izdelani potrebni programi in so nekateri že v fazi izvajanja. Tako je že začeta gradnja obrata za plastične škatle za akumulatorje v Mušeniku. S tem bo v dolino uvedena povsem nova tehnologija z novimi izdelki. Ta proizvodnja bo lahko — pri uspešnem razvoju — zaposlila vi-

soko strokovne kadre drugih smeri, predvsem kemijske, kar bo ugodno vplivalo na strokovno strukturo kadrov.

S programi, ki so v teku in za katere so sredstva v glavnem zagotovljena, bi proizvodnja kovine v jami povečali pri svinca za 21 %, to je od 7680 na 9280 ton letno, pri cinku pa za 35 %, to je od 5440 ton na 7360 ton letno. Število zaposlenih v jamskih obratih bi se znižalo za 110 sodelavcev ali za 18 %. Ostanek dohodka z amortizacijo bi v strukturi celotnega dohodka bil udeležen kar s 14,1 %, medtem ko je leta 1973 ostanek dohodka z amortizacijo bil udeležen v celotnem dohodku le s 6,3 %.

V Rudniku načrtujejo še naprej. Izdelujejo nove programe, s katerimi predvidevajo:

— sanacijo — izgradnjo filtra za čiščenje plinov v topilnici,

— zgraditev nove tovarne industrijskih akumulatorjev s kapaciteto 6000—10.000 t letno,

— razširitev zmogljivosti tovarne opreme Mežica,

— izgradnjo klasirnice in drobilnice apnenca v Žerjavu ter

— izgradnjo kamnoloma diabaza v Javorju.

V klasirnici v Žerjavu bodo pridobivali iz jalovine, ki je odpadek pri separaciji, cenen gradbeni material, ki ga zelo potrebuje gradbena dejavnost. To je pravzaprav kamnolom z blizu 180.000 tonami materiala letno, ki ga je treba finalizirati za potrebe gradbeništva.

Diabaz v Javorju je lahko zametek nove industrije iz litega kamna ali kamene volne za potrebe gradbeništva. Ta material postaja zelo iskan, ustreznih surovin pa je zelo malo.

Uvajanje mehanizacije na najtežjih delovnih mestih že omogoča postopno selitev delavcev iz zemeljskih globin na površino, iz težjih na lažje pogoje dela. A rudnik bo kljub temu ostal, le da z drugačnim, bistveno spremenjenim obrazom. Nastala bodo nova delovna mesta, oddelki in obrati, ki pomenijo tehnološko nadgradnjo, a tudi povsem nove tehnologije, nove dejavnosti in stroke. Pomenijo tudi možnost za večje zaposlovanje žena, zlasti v spremljajočih dejavnostih, ki bodo

Naše nove gozdne ceste

ob rudniku in z boljšo prometno povezo v vseh smereh gotovo doživele večji razmah. Do konca tega stoletja lahko pričakujemo, da bo Meža očiščena in da bo v njej ponovno življenje, da bo pojem »dolina smrti« imel le zgodovinski pomen.

Železarna Ravne

Več kot 350-letna tradicija železarstva na Koroškem je vtisnila svoj pečat ljudem in dolini. Toda ljudje, zlasti novi rodovi, nočejo biti slepi sužnji tradicije. Zadnja tri desetletja, v obdobju sproščene iniciative v delavskem samoupravljanju, je storjen večji razvojni korak kot prej v treh stoletjih. Po osvoboditvi je število zaposlenih naraslo za desetkrat, proizvodnja surovega jekla pa skoraj za dvajsetkrat ob bistveno spremenjeni strukturi, z mnogimi novimi proizvodi.

Železarna je daleč naokrog, od Maribora do Velenja, največja organizacija združenega dela. S 4400 zaposlenimi, z obsežnim proizvodnim in prodajnim programom je postala pojem v slovenskem in jugoslovanskem gospodarskem prostoru.

vrsta blaga	leto 1974	1980	Indeks 1974 = 100
1. toplo valjano jeklo	36.680	99.500	114,8
2. Kovano jeklo	16.888	24.000	142,1
3. hladno preoblikovano jeklo	5.264	13.000	247,0
4. vlečena žica	286	2.000	669,3
5. jeklena litina	7.660	8.600	112,3
6. vzmeti	5.932	12.000	202,3
7. stroji in strojni deli	5.108	8.110	158,8
8. pnevmatični stroji	381	630	165,3
9. rezilno orodje	815	1.650	202,4
SKUPAJ:	129.014	16.490	184,0

S predvideno investicijo se v Železarni Ravne količina izdelkov za prodajo poveča za tretjino, toda ob tem bodo dosežene temeljite strukturne spremembe v celotnem asortimentu izdelkov, tako da se bo vrednost prodaje, računana po cenah iz leta 1974, povečala skoraj za enkrat. Za doseganje takšnih proizvodnih in prodajnih rezultatov so predvidena vlaganja samo v osnovna sredstva nekaj več kot ene milijarde dinarjev. Razumljivo je, da bo vzporedno nujno treba vlagati tudi v obratna sredstva, da bi se zagotovil normalen proizvodni proces, nadalje v objek-

Značilnost jeklarstva, pogojena z ekonomiko proizvodnje, so proizvodni agregati ogromnih dimenzij, toda ravenska železarna ima v sklopu jugoslovanske jeklarske industrije specifično mesto, ker je specializirana za proizvodnjo plemenitih ter kvalitetnih konstrukcijskih, orodnih in posebnih jekel.

Osnovni karakteristiki proizvodnega programa Železarne Ravne sta:

— proizvodnja osnovnih metalurških izdelkov — valjanega, kovanega in litega jekla — iz pretežno plemenitih vrst jekla,

— visoka stopnja predelave lastne metalurške proizvodnje v finalne izdelke.

Za srednjeročno obdobje so v železarni pripravili program razvoja in modernizacije celotne proizvodnje. S tem programom optimizacije nameravajo dopolniti obstoječo proizvodnjo in jo zaokrožiti, da bi dosegli optimalno izrabo kapacitet.

Po zaključenih investicijah na podlagi razvojnega programa bi Železarna Ravne dala jugoslovanskemu in zunanjim tržiščem naslednje količine izdelkov:

te družbenega standarda, in seveda tudi v kadre.

Vlaganja v moderno opremo bodo omogočila večjo produktivnost živega in minulega dela le, če bo ves proizvodni in poslovni proces voden strokovno in angažirano. Zato bo nujno treba izboljšati strukturo zaposlenih ob minimalnem povečanju skupnega števila zaposlenih delavcev. S štipendiranjem rednih slušateljev na srednjih, višjih in visokih šolah ter organiziranim in usmerjenim izrednim študijem na vseh stopnjah se predvideva naslednja sprememba kadrovske strukture:

ZAPOSLENI	1974		1980		Indeks
	število	%	število	%	
SKUPAJ:	4414	100	4968	100	113
od tega					
— s poklicno šolo	1389	31,5	1950	39,3	140
— s srednjo šolo	323	7,4	577	11,6	176
— z višjo šolo	52	1,2	156	3,1	297
— z visoko šolo	68	1,5	123	2,5	181

Tako intenzivne spremembe v strukturi zaposlenih bo možno doseči le z maksimalnimi naporji vseh dejavnikov. Naglo povečanje zaposlenih s poklicno, srednjo, višjo in visoko strokovno usposobljenostjo pomeni relativno in absolutno zmanjšanje zaposlenih delavcev ozkih profilov.

Potem ko bo predvideni program optimizacije proizvodnje in predelave jekla v Železarni Ravne zaokrožen, se razvojna krivulja ne bo ustavila. Danes seveda ni

so v širjenju proti zahodu, proti Prevaljam. Tovarniško ograjo bo treba vsakih nekaj let prestavljati. Proti koncu tega stoletja se bo sedanja nova mogočnost upravne stavbe znašla sredi tovarne, razpotegnjene od Raven do Prevalj, pa tudi oba kraja bosta postopoma zrasla v eno mesto.

Druga gospodarska dejavnost

Že pri obravnavi železarne in rudnika smo pravzaprav napovedali tudi razvoj novih dejavnosti, ki pomenijo tehnološko nadgradnjo, a tudi povsem nove industrijske stroke. Seveda pa smemo računati tudi na nadaljnji razvoj drugih industrijskih agregatov, ki so že locirani na našem območju, a so doslej živeli v senci obeh velikih. Tovarna povištva na Prevaljah in lesna industrija nasploh je trenutno res nekoliko v stiski, tržišče je ožje, kot je ponudba njihovega asortimenta, a specializacija, dopolnitev in sprememba programa v okviru lesno industrijskega kompleksa je gotovo možna.

Instalater danes še nosi naziv obrtno podjetje, a po svojem bistvu, obsegu in stopnji organizacije dela že prerašča okvire obrtne organizacije, postaja industrija z dvema dejavnostma, ki se medsebojno dopolnjujeta, to je z instalacijsko dejavnostjo in proizvodnjo delov in opreme. Obe dejavnosti imata možnost hitrega nadaljnega razvoja.

Tekstilna industrija — Tovarna hlačnih nogavic na Prevaljah — je nastala pred leti predvsem zaradi izredno močnega pritiska nezaposlenih žena. Problem je še vedno aktualen, in morda bomo prav v takšni industriji beležili hitrejši vzpon. Razširitev programa, zaokrožanje tehnološkega procesa in nadaljnji razvoj kooperacije so dosegljivi cilji, kajti osnova je ustvarjena. Gotovo je, da se bo sedanja struktura zaposlenih postopoma spreminjala in bomo od sedanjih 33 % zaposlenih žena prešli na 40 in več odstotkov. Razen razvoja tekstilne industrije obstaja realna možnost nastanka novih industrijskih dejavnosti, v katerih bi se večinoma zaposlile ženske. To bi lahko bila elektronska industrija, lahka kovinsko predelovalna industrija, morda pa tudi grafična industrija. Največje možnosti za odpiranje novih delovnih mest, primernih za ženske, pa so nedvomno ravno v terciarni dejavnosti, še zlasti v trgovini in gostinstvu.

Trgovinska dejavnost je odvisna predvsem od razvoja kupne moči. Nobenega dvoma ni, da si bodo vsi dejavniki tudi v prihodnje prizadevali kar najbolje zadovoljiti potrebe občanov, pri tem pa pritegniti kupce tudi od drugod. Toda prav gotovo se bo del kupne moči še nadalje odlival v druge, večje centre, ki objektivno imajo in bodo imeli možnost nuditi širšo izbiro. Bogata izbira, pogoji nakupa in kvaliteta potražbe bodo odločilni dejavniki za odločitve o nakupu. To toliko bolj, ker bo premagovanje razdalj zaradi razvoja prometa vedno lažje in hitreje. Nove prodajne površine bodo nastajale nekoliko hitreje, kot bo rasla kupna moč. V tej rasti bo nekaj večjih skokov. Prvi tak bo že letos z zgraditvijo nove veleblagovnice »Nama«, ko se bo neto prodajna površina v občini povečala za 2000 m² in bo znašala skupno okoli 8500 m².

mogoče dajati zanesljivih prognoz o smereh in intenzivnosti dolgoročnega razvoja, nedvomno pa je, da se že kažejo komparativne prednosti v še večji specializaciji na področju plemenitih jekel na eni, ter še višji stopnji finalizacije na drugi strani.

Gotovo je, da bodo ob železarni, napojeni z njenim materialnim in duhovnim potencialom, nastajale in se razvijale nove industrijske in druge dejavnosti.

Prostorske možnosti za razvoj železarne

Razvoj trgovine bo šel predvsem v smeri izboljšanja kvalitete prodajnih uslug, razvoj samopostrežnih in samoizbirnih trgovin ter večji specializaciji. Za nastanek in razvoj trgovin na debelo verjetno tudi v prihodnje ne bomo imeli realnih možnosti. Veletrgovina in zunanja trgovina sta življenjsko vezani na velike poslovne centre.

Rastoči življenjski standard bo vzpodbudil razvoj gostinstva in turizma s podarkom na turizmu in turistični rekreaciji. Imamo objektivne pogoje za hitrejši razvoj turizma, zlasti rekreativnega. Žičnice bodo vlekli smučarje vedno višje proti vrhu Pece in Uršlje.

Značilnost pokrajine v veliki meri pogojuje vrsto in obseg kmetijske dejavnosti. Pred nekaj leti začetni proces usmerjanja kmetij bo še intenzivnejši in bo postopoma večina kmetij usmerjena v specializirano proizvodnjo mleka in mesa. Na ta način bo produktivnost dela rasla, delo v kmetijstvu bo vedno bolj pridobivalo značaj podružbljenega dela in vedno bolj izgubljalo zasebni značaj. Izkoriščanje gozdov bo nujno ostajalo po svojem obsegu v mejah prirastka lesne mase. Dostop do lesa bo postopoma omogočen tako rekoč do vsakega drevesa. Še nadalje bomo gradili gozdne ceste, žičnice in druge objekte, da bi lahko izkoriščali, predvsem pa negovali in razvijali gozdove.

Demografski in prostorski razvoj

Občino Ravne odlikuje že danes izredno visoka stopnja urbaniziranosti. V urbanih krajih nas živi skoraj tri četrtine, kar bo Slovenija v poprečju dosegla šele ob prehodu v novo tisočletje, druge republike pa še kasneje. Po splošno sprejetem konceptu mnogo centričnega razvoja bo Slovenija leta 2000 dežela nešteti mest, pravzaprav bo podobna raztegnjenemu velemestu, ki bo štel preko 1,8 milijona prebivalcev od skupno 2,3 milijona prebivalcev.

Dokaj skopo odmerjeni dolinski pas v naši občini nas bo silil, da bomo v prostoru gospodarili skrajno varčno. V dolini bodo morale najti svoj prostor proizvodne, izobraževalne, preskrbovalne, rekreativne in druge funkcije, načrtovani nadaljnji razvoj in stvarne možnosti. Dosežena stopnja gospodarskega in socialnega razvoja dajeta realne osnove za predpostavko, da bo poleg naravnega prirastka področje naše občine zanimivo tudi za pozitivni prirast prebivalstva. Gibal bi se poprečno letno med 1 in 1,5%, kar bi pomenilo, da bo število prebivalcev poraslo od 24.600 konec leta 1974 na 32—37.000 leta 2000. Proces preseljevanja prebivalcev iz kmetijskih v urbano naseljene kraje se bo še nadaljeval, toda ne tako intenzivno, ker je kmečkega prebivalstva pri nas itak malo in ker lahko predvidevamo, da bo del prebivalcev »sit« mesta in mestnega hrupa ter bo silil v bližnje urejene in hitro dostopne gorske vasi. Ravne in Prevalje se postopoma zlivata v eno celoto. Tej celoti — skupnemu mestu bo potrebno oblikovati urejen videz v skupnem centru aglomeracije. Gospodarska rast, prostorska stiska, skupni interesi, neznatna razdalja obeh krajev, boljša prometna povezanost, vse to so elementi, ki pospešujejo to zbiranje. Vsi mi, ki tu živimo, in tudi širša družba, smo

gotovo zainteresirani, da skupno mesto občine hitreje dobi svojo podobo, da se ustvari kompleks preživljanja delovnega in prostega časa, razvedrila in rekreacije. Okoli leta 2000 bi v aglomeraciji Prevalje—Ravne prebivalo 20.000—23.000 prebivalcev.

Takšno mesto bi s svojim materialnim in duhovnim potencialom bilo dosti bolj privlačno za širšo okolico in zamejstvo, lažje bi organiziralo družbene dejavnosti na višji kakovostni ravni ter s tem spodbudno vplivalo na hitrejši razvoj širšega območja.

Stanovanjsko komunalna in infrastrukturna izgradnja

Progresivna demografska rast bo v naslednjem desetletju gotovo še značilna za spodnjo Mežiško dolino, kasneje pa se utegne hitreje razvijati zgornji del doline, zlasti če rudniku uspe očiščevanje ozračja in Meže in če bo prodor v nove proizvodne dejavnosti uspešen.

Potrebe po močnem povečanju stanovanjskega sklada so več kot očitne. Sedanji tempo izgradnje 200—250 stanovanj letno se bo nadaljeval. Pri novi stanovanjski izgradnji bodo prevladovala družbena stanovanja s 70—80% in morda v določenih obdobjih celo višjo udeležbo.

Da bi se prebivalci udobno in prijetno počutili, je treba upoštevati njihove širše potrebe. Ob stanovanju bo treba poskrbeti za urejeno okolje, ceste, zelenice, preskrbo z vodo in energijo in druge kulturno socialne dobrine. Družbena stanovanjska izgradnja se bo nadaljevala na Ravnah, Javorniku, ob Suhi, Prevaljah-Polju, Mežici-Stržovo, kasneje pa tudi še kje drugje. Vzporedno bo treba dati možnost za individualno gradnjo hiš, in to ne samo na območjih, kjer so že izdelani zazidalni načrti, ampak bo treba odpirati nove zazidalne načrte v vsaki krajevni skupnosti. Razumljivo, da bo s prostorom, zlasti tistim, ki ga bomo namenili za individualno izgradnjo, nujno treba maksimalno varčno gospodariti. Za skladen razvoj stanovanjskega in komunalnega gospodarstva, ki sta med seboj tesno povezana, bomo občani skrbeli prek ustreznih interesnih in tudi krajevnih skupnosti.

V preteklem obdobju so gozdarji, kmetje in drugi dejavniki zgradili veliko dokaj kvalitetnih gozdnih cest, katere sedaj vsi uporabljamo. Ta proces se bo nadaljeval, dokler ne bodo povezane vse kmetije. Po dolini od Črne do Raven bo treba sedanjo cesto modernizirati in razširiti. Takoj zatem bo postala aktualna modernizacija cest Črna—Šentvid—Šoštanj, Črna—Bela peč—Solčava na eni ter Kotlje—Sele—Slovenj Gradec na drugi strani. Z izgradnjo sodobnih cest bomo našo Koroško približali svetu in Korošcem še bolj odprli pot navzven.

Danes se že kaže in gotovo se bo z vsakim letom še bolj, kako modra je bila odločitev o gradnji toplovoda. V naslednjih 10—15 letih bodo nedvomno vsi naši urbani kraji toplovodno ogrevani.

Zaključek

Gospodarska rast postaja vedno bolj usodno povezana z uporabo znanosti v neposredni proizvodnji. Kdor bo pri tem capljaj, bo vedno in povsod v zamudi. S

Viharno življenje

tem je tesno povezan tudi izobraževalni sistem. Hitreje bodo napredovale tiste dežele, ki bodo imele naprednejši izobraževalni sistem. Usposobljenost kadrov za učinkovito delo bo v bodoče pomenila več kot imeti surovine ali industrijski potencial. Odločili smo se zgraditi nov izobraževalni sistem, ki ima korenine v predšolski vzgoji, postopoma prehajamo na celodnevno osnovno šolo, reformirano celotno usmerjeno izobraževanje ter ustvarjamo možnosti in vzpodbujamo permanentno izobraževanje ob delu. Če bomo v naši občini v tem procesu na vrhu slovenske lestvice, bomo gotovo hitreje spreminjali celotno gospodarsko strukturo in uspešnejši bomo na vseh področjih socialnega življenja.

Za kvalitetno odločanje, zlasti v celotnem delegatskem samoupravnem sistemu, so odločilne kvalitetne, hitre informacije, prilagojene različnim nivojem odločanja. V sodobnem hitrem tempu življenja je izredno težko zagotoviti kompleksno in razumljivo informacijo in zagotoviti njeno časovno skladnost z dogodki. Brez sodobnih tehničnih pripomočkov, v prvi vrsti elektronskih računalnikov, ni mogoče zgraditi integralnih, povezanih informacijskih sistemov. Računalnik, vgrajen konec leta 1973 v železarni je sicer prvi, a že kmalu ne bo edini računalnik v občini in regiji.

Vedno sproti si bomo postavljali nove in ambiciozne načrte in cilje in jih z združenim delom uresničevali. Za uresničevanje se bo treba boriti, sami od sebe cilji ne bodo doseženi. Kolikor aktivnejši in bolj povezani bomo med seboj, tolikor bolj bo ta boj uspešen in učinkovit.

Literatura

- Petletni plan razvoja občine Ravne na Koroškem za obdobje 1971—1975
- Temeljna izhodišča za sestavo načrta družbenogospodarskega razvoja občine Ravne na Koroškem v obdobju 1976—1980
- Informacija o projektu optimizacije proizvodnje in predelave jekla v Železarni Ravne

Letni delovni načrt enote za regionalno ekonomiko in statistiko Ravne na Koroškem 1975

Enota za regionalno ekonomiko in statistiko Ekonomskega centra Maribor na Ravnah na Koroškem posluje od 1. februarja 1974.

Ustanovljena je bila na podlagi medsebojnih dogovorov s skupščinami koroških občin in gospodarskimi organizacijami, kot so: Železarna Ravne, Lesna Slovenj Gradec, Rudniki svinca in topilnica Mežica, Tovarna poljedelskega orodja Gorenje-Muta, Tovarna usnja Slovenj Gradec, Gradbeno podjetje Dravograd in Tekstilna industrija Otiški vrh ter Ljubljanska banka, podružnica Slovenj Gradec.

Glede na podpisani sporazum višina finančnih sredstev za leto 1975 znaša le 75 odst. valorizirane vrednosti programa, s tem da se v deležu za letošnje leto upošteva porast življenjskih stroškov.

Koordinacijski odbor enote je na redni seji 27. decembra 1974 obravnaval letno poročilo enote za preteklo obdobje, iz katerega je razvidno, da je bil program dela v celoti realiziran. Enota je s pomočjo Ekonomskega centra Maribor po obsegu dela opravila več nalog, kot je bilo to plansko predvideno.

Enota je v lanskem letu izdelala izhodišča družbenoekonomskega razvoja koroške regije za leta 1976—1980. Ta izhodišča so bila reprezentirana in obravnavana v vseh družbenopolitičnih organizacijah in posameznih občinah. Iz dopoljenih izhodišč je v skladu z razvojem planiranja na vseh družbenopolitičnih organizacijah in delavi srednjeročnega plana ekonomskega razvoja koroške regije do leta 1980.

Naloga ima naslednji naslov:

I. DRUŽBENOEKONOMSKI RAZVOJ KOROŠKE REGIJE 1976—1980

Dispozicija naloge je naslednja:

1. PROBLEMI PREOBLIKOVANJA DRUŽBENOEKONOMSKEGA RAZVOJA

1.0. Samoupravljanje — osnova za združevanje dela, sredstev in razpolaganje z rezultati dela

1.1. Človek velja toliko, kolikor prispeva s svojim delom

1.2. Kdo je v koroški regiji nosilec družbenoekonomskega razvoja

2. DEMOGRAFSKE TEŽNJE RAZVOJA

2.0. Gibanje števila prebivalstva

2.1. Koeficient vitalne statistike

2.2. Prognoza dinamike demografske stopnje gibanja prebivalstva

2.3. Kakšne so rezerve živega dela

2.4. Delež prebivalstva regije v primerjavi z republiko

2.5. Zaposlovanje z vidika kvalifikacijske strukture

2.6. Socialna mobilnost regije

2.7. Stopnje rasti zaposlovanja

3. ANALIZA DRUŽBENEGA PROIZVODA

3.0. Stopnje rasti družbenega proizvoda od leta 1966 do 1974, primerjane z razvitiimi in manj razvitimi območji SRS

3.1. Projekcija plasti družbenega proizvoda v naslednjem srednjeročnem obdobju

3.2. Analiza družbenega proizvoda glede na sektorje proizvodnje

4. PROSTORSKI POLOŽAJ REGIJE Z VIDIKA STRUKTURE POVRŠIN

4.0. Površine zemljišč po občinah, po lastništvu, strukturi agrarnih zemljišč, gozdnih kompleksih in urbanih zazidavah

4.1. Analiza primerjave površine zemljišč z drugimi regijami in republiko glede na izrabo zemljišč in potencialne plodnosti za proizvodnjo kmetijskih dobrin in lesne mase.

5. NARAVNE DANOSTI V REGIJI

5.0. Lepote kraja

5.1. Viri voda

5.2. Rudno bogastvo

5.3. Bogastvo kamenin, aluvialnih in diluvialnih nanosov

5.4. Potencialne možnosti izkoriščanja kmetijskih površin

5.5. Bogastvo v lesnih zalogah

6. ANTROPOGENE DANOSTI

6.0. Diferencialna renta položaja glede na produktivnost, rentabilnost in konkurenčnost v gospodarskih organizacijah, ki predelujejo surovine in so vezane na uvoz surovin

6.1. Projekcija razvoja terciarnega in kvartarnega sektorja

7. CELOTNA PROJEKCIJA BODOČE- GA RAZVOJA REGIJE

7.0. Področje črne metalurgije in kovinske predelave

7.1. Področje barvne metalurgije

7.2. Področje gozdarstva, kmetijstva, lesne industrije, turizma

7.3. Področje gradbeništva

7.4. Področje tekstilne industrije

7.5. Področje predelave usnja in PVC materialov

7.6. Stanovanjska izgradnja in komunalno gospodarstvo

7.7. Področje trgovine

7.8. Področje gostinskih uslug

7.9. Področje prometa

7.10. Področje energetike

7.11. Problemi obmejnih območij

7.12. Varstvo okolja

7.13. Področje šolstva

7.14. Zdravstvo in socialno skrbstvo

7.15. Področje kulture

7.16. Področje telesne kulture

8. ZAKLJUČEK

II. Zvezna skupščina, kakor tudi Izvršni svet SRS so se sporazumeli za obveznost enotnega planiranja v naslednjem srednjeročnem obdobju na vseh nivojih gospodarskih dejavnikov.

Nosilci planiranja so občani in delavci, ki v TOZD, KS in SIS sprejemajo svoje plane razvoja in jih horizontalno usklajujejo znotraj podjetij in v okviru področij. Vertikalno usklajevanje pa poteka med

KS, TOZD, SIS, OZD, občino, regijo in republiko.

Enota ima nalogo, da v okviru tega programiranja izvaja naslednja dela:

1. Strokovno sodelovanje in svetovanje pri sestavljanju:

— občinskih razvojnih programov,

— razvojnih programov krajevnih skupnosti,

— razvojnih planov samoupravnih interesnih skupnosti.

Delo enote obsega organiziranje skupnih posvetovalnih sestankov, na katerih se obravnava metodologija in organizacija dela, svetovanje med delom ter ponovno organiziranje posvetovalnih sestankov s poudarkom na usklajevanju konceptov oziroma izhodišč za sestavo konkretnih planov. Za nekatera posamezna področja in primere enota poprečno pripravi podatke in predloge, ki tvorijo podlago izhodišč za sestavo plana.

2. Analiza osnutkov planov ter sestavljanje planov, ki imajo regionalni pomen.

3. Sodelovanje pri izdelavi letnih resolucij družbenoekonomskega razvoja v posameznih občinah.

Sodelavci enote sodelujejo pri izdelavi srednjeročnih planov TOZD in OZD, posebno v primerih, ko je v predvidevanjih treba dati močnejši poudarek širši regionalni usmeritvi razvoja z upoštevanjem integracijskih konceptov in drugih odvisnosti s stališča regije in drugih pomembnih aktivnosti republike.

4. Sestavljanje sinteze srednjeročnih programov razvoja TOZD in OZD za regijo in usklajevanje primerjave z osnovnimi izhodišči regijskega koncepta.

5. Izdelava strokovnih podlag za regionalno in medregionalno povezovanje.

6. Po posebnih dogovorih z OZD sestavljanje oziroma sodelovanje pri izvedbi investicijskih programov, poslovnih in drugih organizacijskih analizah.

7. Pripravljanje strokovnih prilog za delo z medobčinskimi institucijami v skladu s programom njihovega dela.

III. ORGANIZACIJA STATISTIČNE SLUŽBE

V letošnjem letu je v okviru enote zaživel tudi statistična služba. Gospodarske organizacije kakor tudi druge družbenopolitične službe potrebujejo vir informacij za spremljanje rezultatov in dejanskih dosežkov postavljenega plana in razvoja v regiji.

Obseg dela je naslednji:

1. Priprava predlogov o organizaciji skupne statistične službe za vse štiri koroške občine.

2. Priprava organiziranosti te službe.

3. Organizacija zbiranja podatkov in metodologije obdelave teh podatkov ter pristop k pripravi za avtomatsko obdelavo.

4. Sodelovanje z Zavodom SRS za statistiko in Zavodom SRS za planiranje.

5. Publiciranje statističnih podatkov kvartalno za celotno regijo.

IV. V svojem programu dela navajamo tudi dveletno nalogo, katera naj bi omogočila dodatno pridobivanje finančnih sredstev glede na manjšo udeležbo prispevkov podpisnikov sporazuma. V okviru Ekonomskega centra Maribor je enota pri Skladu Borisa Kidriča prijavila naslednjo nalogo:

Alojz Krivograd

Kratek oris delavskega gibanja v Mežiški dolini od 1929 do 1936

S 6. januarjem 1929. leta, ko je kralj Aleksander II. s svojim razglasom ukinil ustavo in z zakonom o kraljevi oblasti in vrhovni državni upravi postal edini zakonodajalec, so se politične in gospodarske razmere delavcev v takratni Jugoslaviji in seveda tudi v Mežiški dolini bistveno poslabšale. 24. januarja so bile vse stranke v državi, in s tem tudi delavske, z zakonom ukinjene. Minister za notranje zadeve pa je že 11. januarja prepovedal delo centralnemu delavskemu sindikalnemu odboru Jugoslavije in vsem organizacijam neodvisnih sindikatov, ki so bile včlanjene v CRSOJ (Centralni radnički odbor Jugoslavije). Tiste sindikalne in kulturne organizacije, ki so bile sicer dovoljene, je oblast strogo nadzorovala.

Do leta 1929 so delavci v Mežiški dolini dosegli lepe politične uspehe, saj so na volitvah bili dokaj uspešni in so imeli tudi precejšnje število članov v občinskih odborih in svoja župana v Mežici in na Ravnah (Guštanju), kot sta bila Peter Logar in Luka Juh oziroma pozneje Franc Šuler.

S kraljevim zakonom o spremembi občinskih in oblastnih samouprav je režim razpustil izvoljene občinske odbore, veliki župani (to so bili načelniki velikih upravnih enot, v Sloveniji mariborska in ljubljanska oblast) pa so imenovali nove uprave v občinah.¹ Tako so delavci v mežiškodolinskih občinah izgubili zadnje politične pozicije.

Komunistična partija, ki je bila najbolj utrjena na Ravnah in je že skoraj 10 let morala delovati v ilegali, se je kar dobro držala vse do pomladi 1930. leta. Poleg ne-

znosnega političnega nasilja moramo še upoštevati čedalje slabši gmotni položaj delavcev in vsega delovnega ljudstva, kajti vedno huje so se čutile posledice takratne svetovne gospodarske krize, ki je zajela Jugoslavijo že leta 1930.

Devetega oktobra istega leta je uprava mežiškega rudnika sporočila okrajnemu glavarju na Prevaljah, da bo skrajšala delo od sedanjih 5 dni na 4 dni v tednu. Iz nekega drugega poročila pa zvemo, da je isto podjetje nameravalo odpustiti 30 delavcev in da se rudarji že razburjajo.²

Tolstovrški in guštanjski župan sta poročala decembra 1930 oziroma januarja 1931 okrajnemu glavarju, da ravenska jeklarna namerava odpustiti večje število delavcev. Poročilo prvega še navaja, da delavci pravijo, da podjetje slabo dela po priključitvi k delniški družbi³ Boehler Stahlwerke A. C. Zürich.⁴ Zanimiv je tudi obširen dopis vodje ravenske Narodne odbrane Močnika, kjer je ostro napadel Thurnovo podjetje, češ odkar se je združilo s tujo delniško družbo, čedalje slabše gospodari. Uvaža tako blago iz avstrijskih železarn, ki so ga prej sami izdelovali, in da ga kopiči v tovarniških prostorih. S tem pa jeklarno spreminja v skladišče. Dodaja pa še, da so že odpustili 43 delavcev.⁵ Kleikalno glasilo Slovenec pa je poročalo 13. II. 1931, da so v ravenski jeklarni odpustili 40 delavcev.

Ker se je okrajno glavarstvo pozanimalo pri samem podjetju, če so zgoraj omenjeni očitki resnični, je uprava v dolgem dopisu

z dne 3. IV. 1931 vse to zanikala in trdila, da po priključitvi k tuji firmi celo bolje posluje kot prej. Toda težave pa povzročajo gospodarska kriza. Odpuščanja delavcev sploh ne omenja. Iz pripisa pa je videti, da se je o tej zadevi z okrajnim glavarjem pogovoril sam direktor Lorberau.⁶ Do kake mere so navedbe ene in druge strani resnične, ni mogoče ugotoviti, ne da bi podrobno raziskali takratno gospodarsko stanje v podjetju. Ni dvoma, da je podjetje odpuščalo delavce in da so delali le pet dni na teden, nekajkrat pa tudi po štiri dni.

Še huje pa je bilo na Prevaljah, kjer je premogovnik na Lešah, tretje največje podjetje v dolini, pešal precej let nazaj zaradi pomanjkanja premoga. Največja nesreča je bila v tem, da se je to dogajalo ravno v času gospodarske krize, saj je leta 1933 od 200 delalo še samo 60 rudarjev. Da se je krizno stanje nadaljevalo, pričča tudi to, da so v ravenski jeklarni ustavili delo 30. decembra 1933 in pričeli šele 15. januarja naslednjega leta.⁷

Razumljivo je, da so tudi plače bile skromne. Saj je bila poprečna mezda 20 do 30 din na dan, mojster pa je zaslužil 1300 na mesec. Najbolje je še bilo v Mežici, kjer so nekateri dnevno zaslužili tudi 40 do 65 dinarjev.⁸

Naj navedemo krušne cene, ki jih je določila banska uprava z dne 8. X. 1931.⁹

¹ Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, 17. 1. 1929, št. 5, str. 32

² Pokrajinski arhiv Maribor (- PaM), fond okraja Dravograd 1930, poročilo uprave rudnika v Mežici, 9. 10. 1930 in dopis orožniške postaje v Mežici, 16. 10. 1930

³ PaM, fond okraja Dravograd 1931

⁴ PaM, f. ok. Dravograd 1931, ovoj 120/31, dopis uprave železarn Ravne okr. glavarju

⁵ Prav tam

⁶ Prav tam

⁷ PaM, f. ok. Dravograd 1933, dopis Narodne strokovne zveze Ravne z dne 29. 8. 1933 okr. glavarju na Prevaljah

⁸ T. Sušnik, Prezre gospodarskega in političnega življenja Mežiške doline, Prežihov zbornik, st. 165

⁹ PaM, f. ok. Dravograd, ovoj 6726-31

AKTIVIRANJE NARAVNIH RESURSOV V OBMEJNIH IN MANJ RAZVITIH OBMOČJIH SR SLOVENIJE

Cilj in namen raziskave je naslednji:

Raziskava ima namen, da prisotne naravne danosti v manj razvitih območjih aktivira. V do sedaj objavljenih raziskavah so bila področja naravnih resursov obdelana po posameznih panogah, znani so viri rudnega bogastva, biološko rastnih potencialov, viri vod in prirodnih lepot.

Zaradi parcialnih obravnav teh naravnih danosti tudi ni dovolj jasnega cilja za usmerjanje in pospešen razvoj manj razvitih območij. Do sedaj aktivirani naravni resursi v teh krajih so v večini služili le kot bazna surovina za izvoz iz območja, ali pa je bila njihova predelava enostransko usmerjena in premalo z delom ovrednotena. Celovita povezava vseh naravnih danosti, aktiviranih in neaktiviranih z družbenoekonomskim ovrednotenjem bi nakazala smer hitrejšega razvoja v manj razvitih območjih na podlagi lastnih možnosti, družbenega dogovarjanja in širše družbenoekonomske politike.

Iz te kompleksne raziskave bi sledili nadaljnji programi za konkretizacijo akcij, razširjene reprodukcije in optimalnega izkoriščanja resursov.

Odbor zveze rudarjev na Lešah I. 1924

1 kg belega kruha 4,40 din
1 kg polbelega kruha 3,80 din
1 kg rženega kruha 3,10 din

Iz teh števil lahko ugotovimo, da si danes delavec s povprečnimi dohodki lahko kupi na mesec skoraj eninpolkrat več kruha kakor takrat.

Kljub temu, da so državne oblasti po 6. I. 1929. leta strogo ukrepale proti vsem političnim nasprotnikom, zlasti še proti delavskemu gibanju, je na Ravnah dobro delovala močna organizacija komunistov. Tu je bil tudi sedež partijskega okrožja Sever, ki je nastal 1926. leta in je deloval do pomladi 1930. leta. Najprej je imela organizacija postojanke na Prevaljah v papirnici, na Lešah v rudniku, na Holmcu prav tako v rudniku, v Vuzenici in Velenju. Izkoriščala jih je za organiziranje tajnih prehodov prek meje. Do 1925 so se te organizacije osamosvojile in so jih povezali v okrožje Sever. Okrožni komite so sestavljali delegati posameznih organizacij. Sekretar je bil Lovro Kuhar, zadnji dve leti pa Ignacij Teršek. Izmed vseh je bila najbolj dejavna velenjska organizacija.¹⁰

Delovanje ravnskih komunistov je bilo zelo razvežano in je segalo na različna področja. Glavna področja dejavnosti je možno izstopnega gradiva razbrati: 1. organizacija in pridobivanje novih članov, 2. vzdrževanje tajnih kanalov prek meje, 3. politično delo (izobraževanje članov in trosenje letakov) in 4. delovanje v različnih delavskih in meščanskih organizacijah.

Že pred uvedbo diktature je oblast strogo nadzorovala znane komuniste in so se morali sestajati na raznih skrivnih krajih v okolici Raven, včasih tudi v dežju, pa tudi pri znanem komunistu Ivanu Ditinggerju, kot sam pravi v svojih spominih. Iz teh spominov tudi zvemo, da je bilo na Ravnah 7 detektivov, ki so vohunili za komunisti, med njimi je najti znana ravska imena.

Dokaj številna organizacija je bila razdeljena na več celic, vsaj na štiri.¹¹ Najbolj dejavni člani so bili Lovro Kuhar, Ignacij Teršek, Franc Mezner, Ivan Ditingger in še cela vrsta drugih.

Iz sodnih zapisov je razbrati, da so jeseni 1928. leta imeli sestanek v gostilni »Štrudl«, kjer sta bila navzoča Ignacij Teršek, Josip Sorre, govoril pa je Lovro Kuhar. Septembra istega leta so se še sestali na Uršlji gori, kjer so bili vsi zgoraj imenovani. Lovro Kuhar je povedal, da je dobil letake. Odločili so se, da jih na Ravnah ne bodo trosili.¹²

Njihovo delo je bilo razširjeno tudi v širši slovenski prostor bodisi v okviru partije bodisi izven nje. Saj se je Franc Mezner udeležil pokrajinske konferencije KPJ za Slovenijo, ki je bila v Jaršah pri Ljubljani 24. in 25. decembra 1928. leta.¹³ Vseh udeležencev je bilo 25. Tu so razpravljali o sklepih IV. kongresa KPJ in poudarili, da se je treba boriti proti nevarnosti diktature. Izvolili so nov pokrajinski komite,¹⁴ v katerem sta najbrž bila tudi Lovro Kuhar in Ignacij Teršek. V obtožnici proti ravnskim komunistom beremo, da je ta isti Franc Mezner kot sekretar ene celice hodil na vse sestanke na Ravnah, in sicer v času od 1928. do 1929. leta.¹⁵ V tem dokumentu še piše, da sta bila Josip Sorre in Ignacij Teršek sekretarja celice in da sta

skupno z Lovrom Kuharjem in Francem Meznerjem hodila na sestanke organizacij in sekretarjev. Tu še pravi dalje, da so do 1928. plačevali članarino Ivanu Ditinggerju, 1929. pa Lovru Kuharju. Da je bil Ivan Ditingger blagajnik, sam potrjuje v svojih spominih.

Istočasno so še delovali v različnih družtvih drugih političnih skupin in nekateri so bili tudi člani občinskega odbora na Ravnah, ki ga je oblast razpustila po uvedbi diktature. Med najbolj delavnimi je bil gotovo Lovro Kuhar, posebej je še mnogo delal v združništvu, saj je bil med pobudniki za ustanovitev ravnenske zadruge »Klavnica« ter bil član upravnega odbora od 21. XII. 1923 do pobega v inozemstvo. Kot člana so ga črtali šele 13. avgusta 1931. Kot predstavnik »Klavnice« je sodeloval tudi pri Zvezi gospodarskih združenj za Jugoslavijo v Ljubljani. Volili so ga za člana združnega sveta v odsek za proizvodne in predelovalne zadrage, in sicer na občnih zborih vsako leto od 1926. do 1928., potem 5. maja 1929, ko je sodeloval tudi v diskusiji, in pa zadnjič 25. maja 1930, sedaj že v njegovi odsotnosti. Bil pa je tudi član upravnega odbora Hranilnice in posojilnice na Ravnah, črtali so ga s seznama odbornikov 13. junija 1929.¹⁶

Ena izmed najpomembnejših dejavnosti in tudi najbolj nevarnih je bila tajna kurirska služba prek meje v Avstrijo. Glavna pot je vodila prek Remšnika, pomembni kanali so še potekali prek Holmca, Strojne in Libelič, pa še kje drugje. Po teh poteh so kurirji prenašali partijsko pošto, tiho tapili komunistično literaturo iz Avstrije in vodili komunistične voditelje in emigrante iz Jugoslavije in drugih držav v obe smeri.

Po šestojanuarskih spremembah je ta pot postala glavna zveza partije z vodstvom, ki je takrat bivalo v tujini, in pa s Kominternom. Kurirske poti je policija čedalje bolj ogrožala, zlasti še potem, ko je partijsko vodstvo iz tujine začelo pošiljati literaturo, posebej še letake, s katerimi je pozivalo člane in ljudstvo, naj se z orožjem upre diktaturi. Zategadelj so se oblasti trudile, da bi odkrile te skrivne kanale.

Da je šlo za obsežno delo in da so za to oblasti vedele, dokazuje poročilo¹⁷ orožniške komande kraljevine SHS v Beogradu z dne 17. IV. 1929 ministrstvu za notranje zadeve, kjer pravi: »Prebacivanje komunistične literature i prebacivanje naših komunistov u Austriju se vrši na graničnom frontu od Št. Ilja do Dravograda.« Dalje pravi, da to delo opravljajo »specialne celice« na obeh straneh meje in da je orožniška komanda že odredila, da se formirata dva oddelka policistov s psi. Ministrstvo pa predlaga, da je treba izgnati učitelja Karla Doberška iz Prevalj, Koprivo s Holmca in Jurančiča z Remšnika, ker so sumljivi komunizma ter budno paziti na Vinka Möderndorferja, ker da je duhovni vodja komunizma v teh krajih. Vse sumljive osebe pa je treba pozapreti.

Zgoraj omenjeno dejstvo potrjuje ugotovitev Dušana Kermaunerja, da so se po uvedbi diktature posamezni bertonovci (ime po frakciji, ki je izstopila leta 1922 iz Socialistične stranke Jugoslavije in jo je vodil Zvonimir Bernot) v Mežiški dolini priključili h komunistom¹⁸ in da so to

oblasti opazile že spomladi 1929. leta. Zato sta se jim zdela najnevarnejša ravno najbolj dejavna Vinko Möderndorfer in Karel Doberšek.

V ta čas spada tudi partijski sestanek, ki je bil aprila 1929, kjer je Franc Wankmüller predlagal, naj bi za 1. maj raztrosili letake. Udeležili so se ga Lovro Kuhar, Ignacij Teršek in Josip Sorre.¹⁹

Za dokaz o trosenju letakov naj navedemo dva primerka. Letak »Živel rdeči bojevni prvi maj« so raztrosili po naših krajih, kje, pa ni možno ugotoviti. Vsebina tega letaka je taka: Buržoazija zatira delavce zato, »ker seje med nas strah«. Dokler se delavci ne bodo odkrito uprli, tako dolgo bodo sužnji. Dalje poziva: »Ustavite dela v tovarnah, rudnikih in železnicah... Vsakemu narodu samostojno republiko v federaciji!« itd. Letak z naslovom »Delavecem, kmetom in nameščencem zatirane Slovenije«, ki je bil izdan maja ob smrti Đura Đakovića, so raztrosili 29. V. 1929 na področju dravograjskega okraja. V njem je poudarjeno: »Edino komunistična stranka je sprejela boj z diktaturo brez bojazni, z železno odločnostjo in s ciljem strmoglaviti krvavo diktaturo, ustvariti delavsko kmečko vlado.« Oba letaka je izdal Pokrajinski komite Komunistične stranke in Zveza komunistične mladine Jugoslavije za Slovenijo.²⁰

Vsa ta in druga dejavnost je bila v skladu s takratnim prizadevanjem vodstva KPJ, ko je ljudstvo in člane pozvalo na oborožen boj proti šestojanuarski diktaturi.

Druga najpomembnejša naloga pa je bila vzdrževanje tajnih zvez prek meje, ki se jih je posluževala KPJ. Pogumno in spretno so to delo opravljali ravnski komunisti vse do aretacij maja 1930. leta. Da je pri tem početju bilo potrebno dosti poguma in spretnosti in da je od vsakega posameznika bilo odvisno, kako uspešno in na kak način je to opravil, nam dokazuje Ivan Kokal v svojih spominih, kjer nam je to delo podrobno opisal.²¹ Med najbolj dejavnimi in uspešnimi kurirji je bil gotovo mladi Ivan Kokal.

V obtožnici proti ravnskim komunistom piše, da je Franc Mezner sprejemal funkcionarje, ki so bili na poti v tujino, in jih izročal kurirjema Josipu Kraigerju in Pankraciju Krivogradu, da sta jih vodila dalje prek meje. Dalje sporoča ta dokument, da je Josip Kraiger prinesel januarja 1930 prek meje večjo količino letakov. Med njimi so bili naslednji: Delavskemu razredu Jugoslavije, Radnom seljaštvu svih naroda Jugoslavije, Delavcem, kmetom, vojakom in zaslužnjem narodom Jugoslavije in še kaj. Sredi aprila istega

¹⁰ Prežihov Voranc, Ustanovitev in delo organizacije komunistov na Ravnah 1920–1930, Koroški fužinar, 1953, št. 4, st. 25–26.

¹¹ Spomini Ivana Ditinggerja, Koroški fužinar 1967, št. 19, st. 4.

¹² Obtožnica drž. tožilca za zaščito države proti komunistom, imenovana Deutschbauer Feliks, 30. I. 1931, prepis v Muzeju rev. Slovenj Gradec, mapa 4-D, ovoj 1931 (- Obtožnica proti komunistom)

¹³ Prav tam

¹⁴ Oris kronologije delavskega gibanja na Slov. 1867–1968, st. 93–94

¹⁵ Muzej revolucije Sl. Gradec (- MrSiCr), mapa 4-D, ovoj 1931

¹⁶ C. Kristan, Lovro Kuhar — združni delavec, Nova obzorja 1950, št. 7.8, str. 389

¹⁷ MrSiCr, mapa 4-D

¹⁸ D. K. Prežihov zbornik, Naši razgledi 1958, št. 1, st. 9

¹⁹ MrSiCr, mapa 4-D, Obtožnica proti komunistom

²⁰ MrSiCr, mapa 4-D, ovoj 1929

²¹ Ivo Kokal-Imre, Spomini na sodelovanje z okrožnim komitejem KP pod imenom »Sever«, Zbornik Koroške 1959, st. 18–19

leta je ponovno prinesel večjo količino partijskega tiska: letakov in časopisov, kot npr.: Mladi boljševik, Proleter, Delo in brošure Teze za 1. maj 1930. Vse to je shranjeval pri Frančiški in Ferdinandu Lazniku na Ravnah.

Ta material je dalje prenašal Anton Mravljak, ki ga je iz Velenja pošiljal Josip Poljanec, in sicer se je pri Laznikovih oglašil dvakrat. Drugič je bil z Ivanom Sevčnikom 24. aprila 1930 in gradivo dostavil v Vir pri Domžalah.²² Kdo je še opravljal to delo in na kakšen način, še ni znano.

S katerimi komunisti in organizacijami so se v tistem času povezovali v okviru okrožja Sever in izven njega, nam ni dosti znanega. Vendar zaenkrat vemo le za povezavo z Velenjem in Radljami, kjer je potekal najpomembnejši kanal prek meje. V Dravski dolini takrat ni bilo partijske celice, ampak so bili le posamezniki povezani z organizacijo na Ravnah. Za zvezo sta skrbela Toplak, delavec iz Radelj, in Anton Uran, ki je delal v ravenski jeklarini, stanoval pa je v Zgornji Vižingi. Kurirsko službo med Ravnam in Radljami ter na Remšnik čez mejo je opravljal predvsem Anton Uran, ki je tesno sodeloval z učiteljem Jurančičem. Nekoč leta 1929 je prenašal zavoj letakov, kjer je bil Aleksander II. prikazan s krvavimi rokami nad ljudstvom. Pri tem delu so ga ujeli in zaprli, material pa prenesli na sodišče v Radljah. Ta zavoj je nekdo odnesel s sodišča in ga poslal na Ravne. Za to dejanje sta bila obtožena Leitinger in Toplak. Prvega so zaprli za dve meseca, drugega pa so izpustili. Anton Uran pa je bil obsojen na dve leti ječe.²³

Zanimivo bi bilo vedeti, katere osebe so vodili čez mejo in koliko jim je to uspelo. Za čas po diktaturi o tem nisem našel nobenih podatkov. Vemo le to, da je v začetku leta 1926 Bergman prepeljal pri Remšniku čez mejo Otokarja Keršovanija, poleti istega leta pa baje Georgija Dimitrova, Bela Khuna in Đuro Đakovića. Jurančič pa drugo leto julija dr. Sima Markovića, Filipa Filipovića, Kamila Horvatina²⁴ in morda še koga drugega. To bo treba še preveriti in odkriti še nova dejstva.

Vsa ta dejavnost pa je prenehala maja 1930, ko so oblasti odkrile organizacijo. Poskušali bomo ugotoviti, kako so jo izsledili. Če viru lahko verjamemo, so začeli odkrivati mrežo komunističnih organizacij po tej poti: Moste, Trbovlje, Velenje in Guštanj.²⁵ Vemo, da so maja v Velenju aretirali Uršulo Poljanc in s tem se je zasledovalcem odprla sled na Ravne.²⁶

Tu je bilo sedem detektivov, ki so bili zadolženi le za komuniste in so tudi opravili svoje delo. Konec aprila je Lovro Kuhar sklical večji sestanek v Poilanovem gozdu (Preški vrh) in sta se priključila dva izmed njih. Ivan Ditinger pripoveduje v svojih spominih, da je nekega dne prišel k njemu sumljiv človek in mu rekel, da je paket letakov pri Colovi elektrarni v Podklancu. Ponje je šel Franc Mezner in so ga pričakali detektiv z orožniki ter so takoj sledile aretacije. Verjetno so Franca Meznerja aretirali na kraju samem. Znano je, da so okrajni glavarji dobili navodilo 17. marca in 28. aprila, naj preprečijo razširjanje brošure Resnica o fašističnem re-

Zadnji kovači na Lešah I. 1928

žimu v Jugoslaviji, zatem pa vest, da na Dunaju tiskajo 30 tisoč izvodov brošur in letakov. Najprej so lovili Lovro Kuharja, ki se jim je izmuznil, 10. maja 1930 ob 5. uri zjutraj pa so aretirali Ivana Ditingerja.²⁷

Kakšna je bila zveza med aretacijo Poljančeve iz Velenja in nastavljenjo pastjo pri Colovi elektrarni, še ni znano.

Poročilo²⁸ okrajnega glavarja banski upravi z dne 2. VII. 1930 pravi: »Doslje je bila v Guštanju, v tej velikopotezni preiskavi, katera se vodi že od 18. maja 1930, aretiranih 18 oseb.« Torej do 2. julija so zaprli 18 ljudi. Ali so pozneje še koga aretirali, ne vemo. Zaenkrat je znano le to, da so bili aretirani: Ivan Ditinger, Franc Mezner, Josip Poljanec iz Velenja, Josip Harum, Pankracij Krivograd, Anton Mravljak iz Velenja in Frančiška Laznik. Pobegnili so prek meje Lovro Kuhar 19. maja, Ignacij Teršek, Josip Sorre in Josip Kraiger pa 21. maja²⁹ in še nekdo, ker orožniška poročila govorijo o 5 pobeglih komunistih.³⁰ Vendar 1932. leta srečamo v tujini 11 komunistov iz Mežiške in Dravske doline. Na komunistični univerzi narodnih manjšin zahoda v Moskvi jih je študiralo 6 izmed njih, in sicer Emerik Štalcer, Ivan Blankl, Ivan Fajmut, Drago Luter, Josip Kraiger in Ivan Kokal, v tovarnah in drugih podjetjih so delali Josip Sorre, Ignacij Teršek, Jože Matijević, Franc Wankmüller³¹ in morda še kdo. Lovro Kuhar pa je v okviru svojih dolžnosti večkrat prihajal v Moskvo. Pripomba na nekem orožniškem poročilu govori o 8 komunistih v inozemstvu.³² Nekateri so pobegnili, preden je bila odkrita organizacija, drugi pa pozneje. Datum aretacij je še sporen, Ditinger navaja 10. maj.

Takoj so jih prepeljali v Ljubljano in jih strpali v sodne zapore, kjer je vodila preiskavo uprava policije. Meseca marca drugo leto pa so jih poslali v Beograd in jih tu postavili pred sodišče za zaščito države.³³ V obtožnici, imenovana Deutsch-

bauer Feliks, ki jo je sestavil tožilec za zaščito države in jo 30. I. 1931 poslal na Deželno sodišče v Ljubljani, so obtoženi komunisti iz koroških krajev: Lovro Kuhar, Josip Kraiger, Franc Mezner, Ivan Ditinger, Ignacij Teršek, Josip Sorre in Franc Wankmüller iz Vuzenice.

Na kaj je bila policija pozorna pri zasliševanju, zvemo iz navodila³⁴ banske uprave policiji z dne 24. maja 1930, kjer pravi: »... da se prilikom hapšenja komunističkih funkcionera vodjenjem istragom naročito istražuje: ime organizacije... sistem rada u organizaciji, način održavanja veza u unutrašnjosti i sa inostranstvom (kuririma, pismima itd.), način finansiranja, kako pojedinaca, tako i organizacija.« Obtožnica jih je bremenila predvsem s tem, kar smo že opisali, ko smo govorili o njihovem ilegalnem delu. Ne kaže iz nje navajati podrobnosti, ker jih je treba še preveriti, če ustrezajo resnici.

Pred beograjskim sodiščem je proces potekal 28 dni in se je končal 26. III. 1931. Obsodili so 35 slovenskih komunistov, ki so dobili po časopisni vesti skupno 142 let ječe. Nam znanim komunistom iz okrožja Sever je sodišče prisodilo: Francu Meznerju 10 mesecev, Josipu Poljancu 1 leto, Ivanu Ditingerju 18 mesecev strogega zopora. V odsotnosti so bili obsojeni Josip Kraiger na 5 let, Lovro Kuhar na 6 let, Ignacij Teršek na 7 let, Franc Wankmüller na 7

²² Obtožnica proti komunistom
²³ MrSICr, mapa 4-D, ovoj 1932, spominski zapis Mirka Lešnika in Jolande Langeršek

²⁴ Vjeshnik u srijedu, april 1959

²⁵ Janko Cebon, Brzojavka, KF 1959, št. 4-9, st. 21

²⁶ PaM, f. ok. Dravograd, poročilo okr. glav. banski upravi, 2. 7. 1930

²⁷ Spomini proletarca-komunista Ivana Ditingerja, KF 1967, št. 2, st. 4

²⁸ PaM, f. ok. Dravograd 1930

²⁹ PaM, f. ok. Dravograd, poročilo orožniške postaje Guštanj okrajnemu glavarju na Prevaljah, 9. 11. 1931

³⁰ PaM, f. ok. Dravograd, orožniško poročilo iz Raven, 15. 12. 1931

³¹ Ivan Kokal, Spomini na delo organizacije »Sever«, KF 1959, št. 4-9, st. 6

³² PaM, f. ok. Dravograd, orožniško poročilo iz Raven, 25. 8. 1931

³³ Spomini proletarca-komunista Ivana Ditingerja, KF 1967, št. 2, st. 4-5

³⁴ PaM, f. ok. Dravograd 1930

let, Franc Blankl na 9 let in Franc Klopčič na 18 let robije.³⁵

Po tem ko je policija na Ravnah odkrila organizacijo, je v Mežiški dolini zaenkrat ugasnila komunistična dejavnost. S tem pa ni rečeno, da je konec delavskega gibanja v teh krajih, kajti delale so še dovoljene strokovne organizacije in delavska kulturna društva »Svobode«, v katere so se zatekli neodkriti komunisti in njih simpatizerji. Zato pa lahko beremo v poročilu okrajnega glavarja banski upravi z dne 2. VII. 1930 naslednje:³⁶ »Drugih (namreč komunističnih pojavov) v preteklih dveh mesecih nismo ugotovili.«

Zanimiva so tudi dvomesečna poročila orožniških postaj³⁷ za leto 1931. Iz Raven imamo vsa poročila, ki skoraj vse leto poročajo o 24 komunističnih sumljivih, od teh 6 nevarnih, o dveh v zaporu in o 5 v inozemstvu. Poročilo z dne 25. VIII. pa že pripominja, da komunisti spet poizkušajo delovati iz tujine prek svojih prijateljev. Kaj je bilo za tem, če je sploh kaj bilo, ne vemo, toda že omenja 31 komunističnih sumljivih. V naslednjem poročilu (25. X.) sicer pravi, da ni opaziti nič sumljivega, ima pa že 50 sumljivih in 14 v tujini. Zadnje poročilo pa spet omenja 31 sumljivih in 29. XI. 1931 je bil iz Sremske Mitrovice izpuščen Ivan Ditinger. Torej v drugi polovici leta se je že nekaj premikalo, seveda tem podatkom ne moremo popolnoma verjeti, ker oblasti niso vedele vsega ali pa so pretiravale. Za Prevalje poznamo le štiri poročila za drugo polovico leta. V avgustovskem je le ena oseba sumljiva komunistična (gre za Karla Doberška s pripombo: se ne predlaga za črtanje s seznama sumljivih). V naslednjih dveh poročilih so 4 sumljivi, le v decembrskem jih je pet. Vsa poročila pa omenjajo, da sta bila v tujini dva komunistična. Za Mežico poznamo le februarско poročilo, kjer omenja tri osumljene in enega v emigraciji. Iz Črne pa poročajo o dveh sumljivih, in to sta bila Vinko Eisinger in Ivan Čop. Naj so ti podatki točni ali ne, vendarle dokazujejo, da je bilo središče komunističnega gibanja na Ravnah in ni treba poudarjati, da po zaslugi Lovra Kuharja in njemu zvestih tovarišev.

Partijske organizacije ni bilo v Mežiški dolini vse do takrat, ko sta se vrnila Ivan Kokal iz vojske in Ivan Ditinger iz ječe. Prvi je prišel domov junija 1931, drugi pa 30. XI. istega leta. Kar prepustimo besedo Ivanu Kokalu: »Dal sem pobudo, da sva se z Ditingerjem sestala... Ditinger mi je dal neki naslov v Celovcu, prek katerega sem dobil zvezo z ilegalnimi komunističnimi delavci... in od njih dobil direktive za nadaljnje delo. Takoj sem ustanovil celico na gradu in v tovarni. Naša glavna naloga je bila zopet prenašanje literature iz Avstrije in odpravljanje v notranjost države, kar smo vestno opravljali. Naše ljudi smo vrnili v razna društva, tako smo bili obveščeni o vsem, kar se je v njih dogajalo.«³⁸

Več kot šest mesecev je Ivan Kokal delal na grajski vrtnariji na Ravnah, kjer sta bila zaposlena še njegova zvesta sodelavca Luka Šater in Ivan Jastrovnik. Tu so uredili skrivališče za literaturo, se tu sestajali, Kokal pa je često potoval v Pliberk in vzdrževal zvezo s komunisti v tu-

jini. Oblasti so ga strogo nadzorovale, saj je bil znan sodelavec partijskega okrožja Sever. Poznamo pa tudi okrožnico banske uprave³⁹ z dne 18. marca 1932, kjer opozarja podrejene organe, da prihaja iz tujine »Rdeči prapor« — slovensko glasilo KPJ in ga je treba zaseči.

Zaradi izdaje so Ivana Kokala aretirali 13. aprila 1932, toda uspelo mu je pobegniti. S pomočjo svojih dveh tovarišev iz grajske vrtnarije se je na gradu skrival, 16. aprila ponoči pa se je umaknil prek avstrijske meje in kmalu prišel v Moskvo.

Da je Ivan Kokal s sodelavci opravljal obsežno delo in da je bil povezan s številnimi ljudmi, dokazujejo naslednja dejstva. Neka žena s Prevalj je šla v Labot 9. aprila 1932 po literaturo »ter da (jo) prinese na Preški vrh in preda Ivanu Kuharju...« Dne 12. aprila je spet šla po štiri zavoje, ki so jih našli pri Kokalu, in sicer tole čtivo: Mladi Leninist, Put k oslobodenju Hrvatskega naroda, Zahtjevi bezposlenih radnika, Proleter, Studentskoj omladini, Braća rekruti, vojnici i mornari in še drugo.⁴⁰ Neko poročilo pravi, da so pri Kokalu našli 10 kg komunistične literature, ob meji pa 100 kg,⁴¹ številkam ravno ne moremo verjeti, vendar gre za večjo količino materiala.

Poleg Ivana Kokala in že znanih njegovih sodelavcev je delovala še cela vrsta komunistov in simpatizerjev. Kokal v svojih spominih pravi, da so se organizirali v trojke, ki so jih vodili Ivan Golob, Matija Bavče, Jakob Logar, Pepi Knez, Fridi Mezner in Franc Krivograd, po poklicu kovač. Franc Mezner pa je bil njih svetovalec.⁴² Iz anonimnega spominskega zapisa zvezo, da so 8. aprila 1932 na Ravnah zaprli 11 ljudi. (Datum najbrž ne bo točen, ker so jih verjetno zaprli takrat, ko je Kokal pobegnil.) Najprej so bili na Prevaljah tri tedne, dalje so še v Mariboru čakali na obravnavo 5 tednov. Med njimi so bili Ivan Kuhar, Lotar Milemot, Matija Bavče, Jože Štehar, Ivan Jastrovnik, Fric Mrzel, Franc Voh, Jože Kolar in Jože Sekol.⁴³ Zaenkrat ne moremo povedati kaj več o navedenih osebah, kot da so jih oblasti zaprle zaradi komunistične dejavnosti ali pa so jo le domnevale.

Leta 1932 imamo že prvo partijsko celico v Mežici, ki so jo oblasti večkrat razgnale.⁴⁴

Po teh aretacijah je partijsko delo zamrlo in spet oživelo, dokler ni preraslo v široko ljudsko gibanje. Do sedaj znano gradivo nam ne dovoljuje, da bi si o njem ustvarili jasno sliko.

Volitve in predvolilni boj je bilo področje, kjer so se delavci že od 1920. leta naprej uspešno spopadali z meščanskimi strankami, in ne samo komunisti, ampak tudi tisti, ki so pripadali drugim socialističnim skupinam. Kraljeva diktatura je ta boj prekinila, ko je ukinila ustavo, s tem pa parlamentarizem in politične stranke. Štirinajstega januarja 1929 je vlada ukinila zakon o volitvah v oblastne, okrajne in občinske odbore. Veliki župan (načelnik velike upravne enote imenovane oblast, v Sloveniji sta bili dve oblasti: mariborska in ljubljanska) pa je razpustil vse občinske odbore in sam imenoval nove uprave. Tako so npr. na Ravnah razpustili občinski odbor, v katerem so bili naslednji de-

lavci: Franc Šuler (župan), Josip Sikora, Silvester Schmidhofer, Ivan Verčko, Luka Šater, Anton Sterže in Luka Juh. Med njimi so bili komunisti Lovro Kuhar, Josip Sorre in Ivan Ditinger. Ostali pa so bili člani drugih političnih skupin, kot npr. Ferdo Lečnik in Ivan Schmutzer.

Politično brezpravje in nasilje v popolni ustavni praznini je trajalo do 1. 1931, ko je Aleksander II. v začetku septembra izdal oktroirano ustavo. Z volilnim zakonom z 12. septembra so uvedli javne volitve in državno volilno listo. Nosilec državne liste pa je moral v vsakem okraju zbrati najmanj 60 podpisov. Razpisali so jih za 8. november 1931. Opozicija kralju in vladi, ki jo je na Slovenskem vodil dr. Anton Korosec, se je odločila, da bo volitve bojkotirala.

Nekaj dokumentov nam nekoliko dovoljuje vpogled v takratno vzdušje nedemokratske in nasilne predvolilne kampanje v Mežiški dolini. Prvi vtis je, da se je prebivalstvo zateklo k splošni politični nedeljavnosti in brezbriznosti. Volilni akcijski odbor iz Kotelj, katerega tajnik je bil hotaljski učitelj Adolf Sokol, predsednik pa znani komunist Matija Gradišnik, poroča, da so bile težave pri pobiranju podpisov za okrajnega kandidata. Saj je prvi nabral v Kotljah le 12, drugi pa na Ravnah 14 podpisov. »Mnogo strank je podpise brez motivacije odklonilo,« je zapisano v poročilu. »V splošnem vlada v Kotljah veliko nerazpoloženje napram volitvam,« nadaljuje in dostavlja, da se ljudje ne bodo udeležili volitev. Dalje zvezo, da je na sestanek, kjer bi morali zbrati volilni akcijski odbor, prišlo samo troje ljudi.⁴⁵ Orožniška poročila⁴⁶ iz Raven in Črne poročajo, da je ljudstvo proti volitvam in da je pričakovati veliko volilno abstinenco. Ni pa bilo opaziti nobene protivolilne dejavnosti niti doma niti iz tujine. Izjema je bila Koprivna, kjer je župnik Ivan Hojnik razširjal letake in agitiral za abstinenco pri volitvah. Orožništvo je prijelo dva njegova pomočnika Brodnika Franca p. d. Verdela in sina Franca Brodnika. Kaj več oblasti niso opazile. Za Črno poročajo, da so bili volilci proti javnemu glasovanju, ker so bili delavci odvisni od svojih delodajalcev, bodisi od onih v opoziciji, bodisi od tistih, ki so bili na strani režima.

Ker je bil edini način upirati se režimu volilna abstinenca, je oblast hotela prisiliti delavce prek delodajalcev. Tako beremo v situacijskem poročilu⁴⁷ okrajnega volilnega akcijskega odbora z dne 10. 10. 1931: »V Guštanju, Prevaljah, Mežici, Muti in Črni je mnogo industrijskega prebivalstva, katerega se bo dalo pridobiti le potom podjetij in je v tem oziru od vseh ravnateljstev podjetij obljubljen čim izdatnejša

³⁵ Spomini proletarca Ivana Ditingerja, opomba D. Zolnirja, KF 1967, št. 2, st. 10

³⁶ PaM, f. ok. Dravograd 1930

³⁷ PaM, f. ok. Dravograd 1931

³⁸ Ivan Kokal-Imre, Spomini na sodelovanje z okrožnim komitejem KP pod imenom »Sever«, Zbornik Koroške 1959

³⁹ MrSiCr, mapa 4-D, ovoj 1932

⁴⁰ MrSiCr, mapa 4-D, ovoj 1932

⁴¹ Prav tam, prepis, okrožnica banske uprave okr. glavarjem, 19. 4. 1932

⁴² Ivan Kokal, Spomini na delo organizacije Sever, KF 1959, št. 4–9, st. 6

⁴³ Spomini, KF 1959, št. 4–9, st. 14

⁴⁴ MrSiCr, zapis pripovedovanja Benedikta Zagarja, mapa 4-D, ovoj 1932

⁴⁵ PaM, f. ok. Dravograd 1931, poročilo akcijskega vol. odb., 9. 10. 1931

⁴⁶ PaM, f. ok. Dravograd 1931, ovoj 5931/31, orožniško poročilo iz Črne, 24. 10. 1931 in Raven

⁴⁷ PaM, f. ok. Dravograd 1931

pomoč s tem, da se bo delavstvu udeležba pri volitvah nujno priporočala.« Poročilo še pripominja: »O kakem večjem zanimanju ali razpoloženju za volitve... vsled velikih gospodarskih nepravil ne more biti

govora.« Torej delavec je bil v tem trenutku najbolj neboljen zaradi velike brezposelnosti in zdaj ga je treba pritisniti, da se bo izrekel za režim. Poglejmo rezultate volitev⁴⁸ z dne 8. 11. 1931.

Okraj	Volilni upravičenci	Število glasovalcev	Procent glasovalcev	Kandidati	
Prevalje	8395	2722	32	inž. Fr. Pahernik	1704
				dr. V. Rapotec	1018
Sl. Gradec	7616	2227	29	dr. Vošnjak	1162
				Mermolja	354
				Rupnik	712
Občina Črna	734	334	46	inž. Fr. Pahernik	284
				dr. V. Rapotec	86
Koprivna	115	19	17	inž. Fr. Pahernik	19

Iz volilnih rezultatov vidimo veliko abstinenco volilcev, edino obliko odpora proti diktaturi, ki so se je poslužili vsi sloji prebivalstva. O tem, kako je bilo z delavci, je zelo poučno poročilo⁴⁹ iz Črne, kjer piše: »Glasovanja so se udeležili večinoma delavci, uradniki in civilni nameščenci, medtem ko so kmetje večinoma ostali v abstinencah.«

V tem boju so delavci občutili najhujši politični pritisk, kljub temu so pa mnogo pripomogli k neuspehu režima, kar kaže abstinenca pri teh volitvah. Za kmeta je bilo nekoliko lažje, ker je bil takrat še najbolj neodvisni del prebivalstva.

Naslednje volitve so bile občinske 15. 10. 1933. Sedaj so se politične razmere toliko izboljšale, da se je že lahko uveljavljala opozicija, ki jo je v Sloveniji predstavljala predvsem bivša Slovenska ljudska stranka (SLS) — to je bila buržoazno-klerikalna stranka. V Mežiški dolini se je na volitve pripravljalo tudi delavstvo, saj so postavili celo dva svoja kandidata, v Črni Kneza, na Prevaljah pa Močnika.

Kako je potekala predvolilna kampanja in kako so se delavci pripravljali, ne vemo za sedaj skoraj nič. Vemo le, da je rudar Franc Vertačnik sklical predvolilno zborovanje v Mežici, kjer sta govorila Viktor Eržen iz Maribora in Robert Lampreht, ključavničar iz Mežice. Poudarila sta po-

men delavstva in občinske samouprave in da naj vsi delavci glasujejo za eno listo. Za kandidata so zbrali Roberta Lamprehta.⁵⁰ Na zborovanju podružnice Zveze kovinarskih delavcev Jugoslavije, ki je bilo 24. septembra na Ravnah, je oblast dovolila razpravljati le o volitvah v Delavsko zbornico, ki so bile 21. in 22. oktobra 1933, ne pa o občinskih volitvah.⁵¹

V začetku septembra 1933 so izvedli združitev občin. V Sloveniji jih je ostalo od 1069 le 373, v Mežiški dolini pa od 9 le 4 občine. Združili so jih takole: občini Koprivna in Črna v občino Črna, občino Mežica in dele libuške v mežiško, občine Libuče, Prevalje in Št. Danijel v prevaljsko, občine Kotlje, Tolsti vrh, Guštanj (Ravne) in kraje Podkraj, Naverški vrh, Dobja vas in Stražišče iz prevaljske v guštanjsko (ravensko) občino.⁵²

Ta preureditev občin je gotovo imela določen pomen za politično življenje in volilni boj. Predvsem je to očitno na Ravnah, kjer je bila občina v rokah delavcev vse do 1929, po prvih občinskih volitvah po uvedbi diktature pa do propada Jugoslavije jo je obvladala SIS in njen edini župan je bil Dominik Kotnik. Istočasno so določili število odbornikov, za Črno, Ravne in Prevalje 24, za Mežico pa 18. Volitve so bile izvedene 15. oktobra 1933 in rezultati so naslednji:⁵³

Občina	Volilni upravičenci	Število glasovalcev	Kandidati	Štev. glasov za pos. kandidata
Črna	850	630 (73 0/0)	Ceršak (JNS)	144 (3)
			Lesjak (op.)	258 (16)
			Knez (soc.)	228 (5)
Mežica	732	584 (80 0/0)	Stopar (JNS)	263 (3)
			Lampreht (op.)	285 (15)
Prevalje	1272	841 (69 0/0)	Lahovnik (JNS)	555 (22)
			dr. Senčar (JNS)	207 (2)
			Močnik (soc.)	79 (0)
Ravne	975	585 (60 0/0)	Mrkva (JNS)	244 (3)
			Kotnik (op.)	341 (21)

Številke v oklepajih pomenijo število občinskih odbornikov

Razumljivo je, da je JNS (Jugoslovanska nacionalna stranka) v vseh občinah postavila svoje kandidate, saj je imela oblast v državi.⁵⁴ Čeprav je JNS bila vladna stranka, je zmagala samo na Prevaljah, kjer je imela dva kandidata. V ostalih treh občinah je zmagala opozicija z veliko večino, saj so JNS ostali v vsaki občini le po 3 odborniki od 24 oziroma v Mežici od 18.

Kar pomeni, da so volilci bili do režima nerazpoloženi in dokaj pogumni, saj so volitve bile javne. Socialistični kandidati so nastopili v Črni in dobili 5 odbornikov, na Prevaljah so sicer ostali brez odbornika in pa v Mežici, kjer so kandidirali Lamprehta rudarji in ga je volila tudi opozicija iz SIS. Na Ravnah je pa najbrž del delavcev glasoval za JNS (Mrkva — saj je bil delavec)

Ob Meži

in pa za opozicijskega kandidata, ki je bil pripadnik bivše SIS. Povejmo še to, da so na Slovenskem izven Mežiške doline socialisti postavili samo 3 kandidature, dve v celjski okolici in eno na Jesenicah.⁵⁵

Istočasno s pripravo na občinske volitve je potekala ostra predvolilna borba za predstavnike v Delavsko zbornico za Slovenijo. Volitve so bile napovedane za 21. in 22. oktober 1933. O predvolilni kampanji v Mežiški dolini vemo zaenkrat malo. Nekaj zborovanj⁵⁶ je bilo po raznih krajih, toda o vsebini ni še ničesar znanega.

Za te zelo pomembne volitve so vložile svoje liste naslednje politične skupine delavcev:

1. Narodno-socialistična (režimska) — modre glasovnice
2. Marksistična — rdeče glasovnice
3. Krščansko-socialistična — bele glasovnice
4. Liberalna — zelene glasovnice⁵⁷

Tokrat so napredni — marksistični delavci poželi presenetljivo zmago — to je bil tisti del proletariata, ki je bil pod vplivom komunistične stranke ali pa je z njo simpatiziral. Daleč za marksisti je bila druga najmočnejša režimska skupina. Popoln poraz pa sta doživeli drugi dve skupini.

Ti podatki nam pokažejo tipičnost takratnega družbenega sistema, ki je v tem,

⁴⁸ Slovenec, 10. 11. 1931

⁴⁹ PaM, f. ok. Dravograd 1931, orožniško poročilo, 9. 11. 1931

⁵⁰ PaM, f. ok. Dravograd, orožniško poročilo iz Mežice, 1. 10. 1933

⁵¹ PaM, f. ok. Dravograd 1933, št. sp. 66—33, vloga podružnice S. M. Radnika Jugoslavije Guštanj — okrajnemu glavarju

⁵² Uradni list dravske banovine 1933, št. 879

⁵³ PaM, f. ok. Dravograd 1933, statistika volilnih rezultatov, 15. 10. 1933

⁵⁴ To stranko je ustanovila vlada maja 1932 pod imenom Jugoslovanska radikalna kmečka demokracija (JRKD), ki se je 20. julija 1933 preimenovala v JNS

⁵⁵ Slovenec, 18. 10. 1933, št. 238 st. 3

⁵⁶ PaM, f. ok. Dravograd 1933, ovoj 66—33, prijave zborovanj ok. glavarstvu

⁵⁷ Dr. M. Mikuž, Slovenci v stari Jugoslaviji, st. 418

Rezultati po voliščih:⁵⁸

Volišča	Splošna skupina (štev. glasov)		Nameščenjska skupina (štev. glasov)
Ravne — jeklarna	modra	82	20
	rdeča	120	2
	bela	19	1
	zelena	—	1
Leše — rudnik	modra	12	2
	rdeča	128	5
	bela	2	1
	zelena	—	—
Mežica	modra	83	56
	rdeča	440	4
	bela	24	2
	zelena	—	1

da so bili uradniki ločeni od proletariata in največkrat na strani oblasti in gospodarjev. Zato je ogromna večina uradnikov glasovala za režimsko listo, namreč v splošni skupini so glasovali delavci, v nameščenjski pa uslužbenci.

Parlamentarne volitve 5. V. 1935 so bile za takratni dravograjski oziroma prevaljski okraj, ki je obsegal Mežico in Dravsko dolino, nekaj posebnega. Za vso državo so bile potrjene štiri liste, in sicer Jevtičeva (JNS), Ljotičeva (Zbor — fašistično gibanje), Mačkova (združena opozicija: Hrvatska seljačka stranka — vodja Vlatko Maček, nosilec liste, SIS, Muslimska organizacija Jugoslavije in tudi KPJ) in Maksimovičeva.

Za prevaljski okraj sta kandidirala na Jevtičevi listi, to je na vladni, Karel Doberšek in inž. Milan Lenarič, na Mačkovi Fr. Bart, na Ljotičevi Fr. Kandare in na Maksimovičevi St. Crnobarič. Namreč posebnost prevaljskega okraja je bila v tem, da je Karel Doberšek, takrat že na strani KP in tudi pri oblasteh zapisan kot sumljiv komunizma, kandidiral na Jevtičevi listi. Zakaj se je to zgodilo, ne moremo povedati nič gotovega. Vemo pa to, da ga je Alojz Peruš, posestnik in župan v Vuzenici, predlagal za kandidata, namreč njegova kandidatura je bila odklonjena.⁵⁹ Za te volitve je CK KPJ sicer dal direktivo, da je treba voliti združeno opozicijo, toda počasno poročanje in spreminjanje stališč je povzročalo zmedo pri številnih partijskih organizacijah in so potem drugače ravnale.⁶⁰ Ali je Doberškova kandidatura povezana s to zmedo pri komunistih, bi bilo treba šele ugotoviti.

Poglejmo, kaj pravi Jevtičev letak⁶¹ o Doberšku: »... je eden tistih redkih kandidatov, ki se je dolgo branil kandidature; nagovarjali so ga k temu vsi tisti, ki jim je v resnici na srcu izboljšanje prilik v naših obmejnih krajih in ki Doberška poznajo dalj časa. Za kandidata postavljen je bil končno iz preprostega delovnega ljudstva v Dravogradu dne 9. maja 1935, ko so zanj glasovali zastopniki naših delavskih, kmetijskih in obrtniških pa tudi uradniških organizacij.« V letaku še piše, da je sin rudarja in zato najbolj pozna trpljenje delavcev. Dalje pripominja, da se je poglabljal v bedo delavskega okolja in da je napisal knjigo: Vpliv socialnih razmer na otroka v Prevaljah itd. Zaključuje pa: »Zato stavimo nanj vse naše zaupanje, stopimo vsi na njegovo stran, da bo čutil,

da ni osamljen, ampak da je izvoljen po volji vseh slojev našega obmejnega prebivalstva...« Torej, letak ga je prikazal kot borca za malega človeka, kar je tudi bil. Nekega konkretnega programa v letaku ne najdemo.

Letak⁶² Mačkove združene opozicije med drugim pravi: »Hoče (združena opozicija), da bodi v državi red, pravica in enakost za vse, ker naj velja zakon za vse enako... da se povrne svoboda besede in tiska, zborovanja in združevanja... da bodi država urejena tako, kakor zahtevajo življenjske koristi Slovencev, Hrvatov in Srbov.« Potem se še poteguje za združništvo, za razbremenitev malih kmetov, za dostojno življenje delavcev in tako dalje.

Iz dopisa⁶³ okrajnega volilnega odbora za Jevtičovo listo z dne 2. V. 1935 krajevnim volilnim odborom zvezo, da je v dolini vladala dokajšnja politična zmeda in

Rezultati volitev z dne 5. maja 1935:⁶⁴

Občina	Jevtičeva lista		Volilni upravičenci	Število glasovalcev	% glasovalcev
	Doberšek	Lenarič			
Črna	210	91	836	309	33
Ravne	200	20	690	220	32
Kotlje	37	25	272	62	22
Mežica	272	71	752	343	46
Prevalje I.	116	29	604	145	12
Prevalje II.	147	103	780	250	32

Omenili bomo še ene volitve, ki spadajo v naš časovni okvir, in sicer občinske, ki so bile 15. oktobra 1936. Potekale so v nekoliko drugačnih političnih okoliščinah kot prejšnje. Vlada Bogoljuba Jevtiča, voditelja JNS, je kmalu po petomajskih volitvah padla. Novo vlado je sestavil Milan Stojadinović. V Sloveniji so se razmere v toliko spremenile, da je dr. A. Korošec, vodja SLS, šel v vlado, slovenski liberalci, vključeni v JNS, pa v opozicijo. Novi predsednik vlade je osnoval novo stranko Jugoslovansko radikalno zajednico (JRZ), v katero je vstopila tudi SIS, ki je sedaj bila v Sloveniji na oblasti.

Za te volitve v Mežiški dolini je značilna, prvič, majhna volilna udeležba, od 18 do 38 %, drugič, kandidirala je samo JRZ — oziroma pripadniki SLS, zato je razumljivo, da je obveljala kot popolen zmagovalac. Edino v Črni in Mežici se je povezala še z drugimi skupinami v kompromisno listo. Opozicija, ki jo je predstav-

protislovja. Podpisala sta ga predsednik Matija Gradišnik in tajnik Janko Gačnik. Spopadli so se agitatorji obeh Jevtičevih kandidatov Doberška in inž. Lenariča ter tako odvrčali volivce in jih potiskali Mačku ali v volilno vzdržnost. Zašli so že v tako agitatorsko močvirje, da so Doberškovi nasprotniki govorili, da bo kot učitelj skrbel le za svoj stan in da bo na delavce pozabil itd. Da so te stvari podpirali meščanski veljaki, je videti iz dopisa, kjer piše: »Ali pa še to je čudno, da npr. g. Lahovnik še ni videl in ne slišal, da je imel g. Doberšek že celo vrsto brezplačnih kmetijsko gospodarskih tečajev, da je vodil šolsko kuhinjo in razne prosvetne tečaje in društva, pa da je celo v posebni knjigi ovekovečil tisti kraj, ki mu je g. Lahovnik župan. Res žalostno!« Iz dopisa še zvezo, da so vznemirjale delavce vesti, da bodo marksisti-socialisti volili Mačka in da je treba te novice zavračati ter se sklicuje na mežiškega socialističnega župana Lamprehta in na mariborske socialistične profesorje, ki da svetujejo, da je treba voliti Doberška. Torej v tem primeru ni šlo za politična tabora, ampak za osebnosti.

Za te volitve v Mežiški dolini je značilno, da je komunistično opredeljeni Karel Doberšek dobil veliko večino glasov. Dalje, da se veliko državljanov sploh ni udeležilo volitev, in sicer po občinah od 29 do 46 %. Združena opozicija je popolnoma pogorela, dobila je 9 glasov, Ljotič enega, četrta lista pa nič. Zelo mikavna toda nepotrjena je domneva, da so se delavci odločili za Doberška, kmetje in meščanski sloji za inž. Lenariča, velik del volivcev iz vseh političnih skupin in slojev pa se je volitev vzdržal.

ljala JNS, je bila tako brez moči, da na Slovenskem sploh ni uradno kandidirala, razen nekaj izjem. Tudi takrat je bila Mežiška dolina izjema na Slovenskem s tako veliko abstinenco, kajti povsod v Sloveniji je bila večja volilna udeležba. Npr. v Radljah je glasovalo 55 %, v Vuhredu pa 77 % volilnih upravičencev, kar je sicer razumljivo, saj sta bili kmečki občini, kjer je prevladoval vpliv SLS. Nimamo neposrednih dokazov, vendar lahko rečemo, da je mežiškodolinski proletariat z volilno abstinenco ponovno dokazal, da je proti vladavini buržoazije, tokrat tisti, ki je bila združena v JRZ.

⁵⁸ Slovenec, 26. 10. 1933, št. 245 a, st. 1

⁵⁹ PaM, fasc. Letaki 1796—1949, ovoj: Propagandni volilni letaki za 5. 5. 1935 (- predvolilni letaki 1935)

⁶⁰ Pregled zgodovine Zveze komunistov Jugoslavije 1963, st. 160—161

⁶¹ PaM, predvolilni letaki 1935

⁶² Prav tam

⁶³ Prav tam

⁶⁴ PaM, f. ok. Dravograd 1935, Tabela volilnih rezultatov, 5. 5. 1935. St. knjižnica Ravne, arhivska zbirka, obč. Guštanj, mapa: Volitve za nar. skupščino, 5. 5. 1935

Izid občinskih volitev z dne 25. X. 1936.⁶⁵

Občina	Volilni uprav.	Volilna udeležba	JRZ lista	JRZ kompr. lista	JNS	Opozicija
Črna	832	321 (38 0/0)		321 (24 0/0)		
Ravne	1.035	313 (30 0/0)	313 (24 0/0)			
Mežica	783	146 (18 0/0)		146 (18 0/0)		
Prevalje	1.395	418 (30 0/0)	418 (24 0/0)			
Vuhred	388	301 (77 0/0)	215 (17 0/0)			
Radlje	616	337 (55 0/0)	265 (17 0/0)			72 (1 0/0)
Slovenija	153.751	97.276 (63 0/0)	70.820 (73 0/0)		921 (0,95 0/0)	

Številke v oklepajih pomenijo število odbornikov.

⁶⁵ Slovenec, 27. 10. 1936, št. 247, st. 3

Vse od januarja 1929 dalje je bil delavski razred politično popolnoma onemogočen, toda v Mežiški dolini je na volitvah nastopal kot pomemben dejavnik. Na parlamentarnih volitvah 1931 je z volilno abstinenco skupaj s pripadniki SLS izpričal nezadovoljstvo do režima. Na naslednjih občinskih volitvah 1933 so delavci kandidirali samostojno (Črna in Prevalje) ali pa so pomagali opoziciji k zmagi (Ravne). Volitve v delavsko zbornico pa so pomenile veliko zmago delavstva v Sloveniji in tudi v Mežiški dolini. Na volitvah v narodno skupščino leta 1935 so glasovali za svojega kandidata Karla Doberška, čeprav je kandidiral na vladni listi Bogoljuba Jevtiča,

del pa se jih je odločil za pasiven odpor in niso šli volit. Za občinske volitve 1936 pa jim spet ni ostalo kaj drugega kot volilna abstinenca, saj je takrat popolnoma prevladovala konservativna JRZ.

S tem zapisom, ki je nujno pomanjkljiv, ker še sploh nismo začeli izkoriščati arhivskega gradiva, smo že prešli v novo obdobje vseljanskega gibanja, ki ga je čedalje uspešneje vodila KPJ. O tem, kako je to ljudsko gibanje v Mežiški dolini nastajalo in kako se je dalje razvijalo, ne bomo mogli ničesar določenega reči, dokler ne bodo pregledani arhivski viri, tisk takratnega časa in zbrani spomini še živečih prič.

Ivan Ivartnik

Otroštvo na knapovskih Lešah

Ta zapis naj bi prikazal otroško življenje med leškimi knapi v takratni revščini, ki pa jo je bilo občutiti ponekod več, drugje manj. V malih bajtah in knapovskih stanovanjih, bolj bi bilo reči v luknjah, se je stiskalo od sedem do dvanajst otrok, ki smo preživljali skupno našo mladost, zato je to tudi izpoved mojih vrstnikov, s katerimi sem skupaj odrasčal.

Leta 1912 sem zagledal luč sveta v leseni bajti. Ljubezen, ki družni in veže ljudi, je združila tudi mlado knapovsko hčer in kmečkega sina izpod Uršlje gore, ki je prišel v leški rudnik služiti svoj kruh. Dva mlada, kot jih je bilo še mnogo, sta se imela rada in ustvarila sta mi življenje. Čeprav težko življenje pod zemljo, slabo stanovanje in slab zaslužek, je bilo mladim kakor danes tudi takrat lepo, saj ni pomembno razkošje, pomembna sta potrpljenje in ljubezen.

Srečno življenje pa je trajalo v bajti samo dve leti. Leta 1914 je takratna Avstrija napovedala kraljevini Srbiji vojsko. Bila je splošna mobilizacija, vsi mladeniči in mošje so zapuščali svoje drage, žene, otroke, ljubice, matere in očete. Dekleta in žene so pripenjale svojim možem in fantom na prsi rdeče pušeljce, ki so znak ljubezni in trpljenja. Mobilizacija se je raztezala po naseljih in osamljenih kmetijah. Od povsod so prihajali mladi fantje in mošje s pušeljci. Notranji nemir, poslavljanje od svojih dragih in ljubljenih, preveč popite pijače sta jim dajale duška za pesem in juckanje. Iz oči babic in dedov, mater in

otrok pa je gledal strah, kaj bo z njihovimi možmi in fanti. Skrajneži, ki so videli moč takratne Avstrije, so govorili, da bo v nekaj dneh vse končano, toda uštelci so se: vojskovanje in pobijanje mladih ljudi se je razširilo na svetovno vojno. Nekaj moških je rudnik oprostil vojaščine. Po bajtah so se rojevali otroci, na frontah pa umirali mošje. Revščina je bila vsak dan večja, saj je primanjkovalo živeža, pa tudi

higienskih naprav ni bilo nikjer. Otroci kakor tudi drugi so ležali na ovseni slami, ki je bila že vsa zdrobljena. Tu so se seveda redile bolhe, v lesenih stenah pa stene, po starih zidanih štedilnikih so se zakotili ta rjavi grili — tem so pravili rusi, menda zato, ker jih je kar mrgolelo. Črne grile pa so prinašali knapi v svojih oblekah iz jam, saj jih je bilo tam vse črno.

Iz prvih otroških let nimam vseh spominov, seveda pa se je vse ohranilo, saj se še danes stare žene in mošje pogovarjajo, v kakšnih razmerah so takrat živeli, obenem pa naj bi bil ta zapis tudi opominom, ki danes z ničemer niso zadovoljni.

Rastel sem kakor drugi otroci — kadar sem bil lačen, sem vokal v zibelki. Hrane je bilo vsak dan manj, tu pa tam se je še na kmetih dobila kakšna slamnica repice, vendar je tudi kmetom vsega primanjkovalo.

Pri nas in še nekaterih so imeli v hlevu koze. Kadar sem vokal v zibelki, mi je babica prinesla kozjega mleka in želodec je bil potolažen.

Po vseh domovih je zavladovala mrka tišina, strah in žalost sta gledala iz oči. Kar hitro so prihajale vesti o poznanih fantih in mošjih, da so padli na fronti. V naši bajti so visele po stenah razne podobe, ki pomagajo ljudem v težavah, nesreči in trpljenju. Babica in mati sta vsak večer na kolenih kleče molili in prosili, da naj bog obvaruje očeta pred krogli.

Po enem letu vojskovanja je prišel oče domov za par dni. Bil je v skupini »gorskih lovcev«, ki so trikrat jurišali na sovražnika in srečno ušli smrti, zato pa dobili tudi par dni dopusta. Oče je pripovedoval, kako se vojskujejo in koliko jih pade, pa je babica rekla:

»Tebi se že ne bo nič zgodilo, saj vsak večer do polnoči moliva zate.« Oče se je nasmehnil in rekel: »Zelo me veseli, da vaju tako skrbi zame, toda težko verjamem, če bo vajina molitev dosti pomagala, ko pa tisti, ki pravijo, da so od boga poslani in ki bi morali prvi zahtevati, naj se pobijanje in vojskovanje čimprej konča, delajo ravno nasprotno. Blagoslavljaajo orožje, nas pa z molitvijo podžigajo, naj

Telovadni odsek Svobode na Lešah 1. 1926

bomo čim bolj krvoločni.« Kaj vse je še oče pripovedoval, seveda nisem razumel. Babica je rekla: »Vi trpite tam, mi pa doma stradamo.« Oče ji je odgovoril: »Najbolj grda in prekleta je vojna na tem našem svetu. Človeka, ki ga nisi nikoli videl, moraš ubiti, če ne, bo on tebe. Kdor je hitrejši in bolj žilav, tisti odnese celo kožo.«

Po nekaj dnevih se je oče zopet vrnil v Galicijo in Karpate, kjer je bila njihova enota. Držal me je do zadnjega v naročju. Babica in mati pa sta zopet klečali in molili vsak večer. Vojna se je že vlekla v drugo leto, ko je oče zopet prišel domov na dopust, tokrat ponoči. Babica in mati sta bili hitro pokonci, iskali sta po kuhinji, kaj bi mu dali jesti. Obe sta istočasno govorili: »Saj si tako suh, da te ni mogoče spoznati, pa še rusast.« Oče pa je rekel: »Najprej mi vode zagrejeta, da se bom skopal, pa mojo banduro v škafo zmečita, drugače boste še doma postali vsi ušivi.« Tudi jaz sem se prebudil v zibelki in začel vekati. Bal sem se rusastega deda, ki je prišel ponoči v našo bajto. Mati je govorila: »Nič se ne boj, saj to je tvoj ata!« Jaz pa sem kar naprej vekal. Vse to imam v spominu kot nekakšne sanje, ali pa se mi samo zdi, da me je držal takrat neki moški v naročju.

Oče je zopet pripovedoval, kako se vojskujejo, koliko jih pade, pa o svojih »kameratih«, katerih že ni več med živimi. Babica je zopet rekla: »Tebi se že ne bo nič zgodilo, saj sva midve s teboj.« Oče je potegnil babico k sebi, jo držal v objemu in rekel: »Tako sem vesel in srečen, ko vidve tako mislita, jaz pa dobro vem, da vojna ne prizanaša nobenemu. Tovariši, ki imajo po dve svetinjici okoli vratu, ravno tako padejo kot tisti, ki nimajo nobene. Rusov je kakor listja in trave, mi pa se brezuspešno zaganjamo proti taki premoči. Nobeden ne ve, zakaj in za koga moramo puščati svoja življenja na bojišču. Ko bi vama lahko povedal, kako je to prekleto od nas vseh.«

Ob njegovi vrnitvi so bile zopet solze v očeh vseh; jaz sem le vekal, saj nisem vedel, za kaj gre. Čez nekaj dni je prišla dopisnica, da se je oče srečno vrnil v Karpate in da se pripravljajo za nov udar proti Rusom. Na dopisnici je tudi pisalo, da sta padla dva »kamerata« iz naše vasi.

Takrat sta prišli ženi obeh padlih v našo bajto vsi objokani. V naročju sta držali vsaka svojega otroka, ki sta stegovala ročice drug proti drugemu. Vse štiri so samo ihtele in jokale, brisale solze z robci in potem s predpasniki; sam jok in žalost, zvečer pa molitev, dokler nista omagali od spanca. Vdove in mati so se zaposlile pri rudniku, težko življenje pa je teklo naprej. Mati in babica sta postali redkobesedni. Druga drugo sta samo spraševali ob molitvi, zakaj oče nič ne piše. Ko se je spomladar narava najbolj prebujala, je prinesel pismonoša dopisnico, na kateri je pisalo, da je oče padel. Napisal jo je neki »kamerat« Štefan. Šele po štirinajstih dneh so mater poklicali v Velikovec in ji tam uradno povedali, da je oče padel.

Obe z babico sta se zavili v črno, skupne molitve ni bilo več, življenje pa je teklo naprej. Ne samo jaz, mnogo otrok je raslo brez očetov.

Prvi razred smo vrstniki še obiskovali v nemški šoli, toda tega učenja nam ni ostalo nič v spominu. Tudi za našo vzgojo se ni nihče posebno zanimal. Otroci smo se zbirali v Čopovi drvarnici. Čopovih otrok je bilo cel ducat, tam so starejši otroci delali puške iz desk, ki smo jih nakradli na žagi. Ker se je govorilo samo o vojski, smo se tudi mi igrali vojake. Imeli smo papirnate kape in lesene puške, v bližnjem gozdu pa smo si naredili bunkerje in skopali rove. Ob nedeljah pa smo šli na vrh, ki meji Leše in Prevalje. Prišli so fantje kot vojaki s Prevalj. Tam je bila prava vojska. Obmetavali smo se s kamenjem. Včasih so nas gnali Prevaljčani dol na Leše, včasih pa mi njih po gozdu do Prevalj, konec pa je bil tedaj, ko so bili dva ali trije vsi krvavi. S to krvjo smo potem namazali naše puške, da smo bili prava vojska.

Spominjam se tudi konca prve svetovne vojne, ko so bili boji v Kotljah, pa tudi po naših hribih je bilo več avstrijskih vojakov. Otroci smo se zbirali in začudeno opazovali te vojake. Ko smo nekega dne stali na koncu vasi in poslušali streljanje, pride skupina vojakov. Vprašali so nas, ali smo za Avstrijce ali Srbe. Seveda nismo nič odgovorili, potem so nam rekli, da moramo iti z njimi, da jim bomo kazali pot preko Poljane. Starejši fantje so jim z roko kazali, kje gre pot, pa ni nič pomagalo, vzeli so nas s seboj, morali pa smo hoditi pred njimi. Takrat nismo nič vedeli, šele pozneje so starejši fantje rekli, da so nas zato vzeli s seboj, da so se zaščitili, ker so vedeli, da na otroke ne bi streljali. Ko smo prišli na vrh hriba do leške cerkve, so nas napodili nazaj. Mi smo bežali, pa smo videli, da prihaja že druga skupina. Tedaj smo se skrili v hlev na Kastelu, dokler tudi ti niso odšli. Nato pa so prišli koroški borci in nekaj srbske vojske, ki so gnali Avstrijce proti Poljani in tako smo dočakali konec prve svetovne vojne.

Do leta 1920 smo hodili v šolo na Lešah. Takrat še tudi ni bilo prave meje. Vdove so hodile v Velikovec peš po malenkostno podporo. Ker razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev še niso bile urejene, je rudnik zapustilo nemško vodstvo, nad njim pa so postavili sekvesturo. Sekvester je postal neki Brus, ki pa tudi ni imel dobrih odnosov s knapi. Otroci smo imeli dva učitelja. Eden se je pisal Krebs, drugi Mlačnik. Prvega so se otroci jako bali, ker je tepel, kamor je padlo. Učenja o kakšni narodni zavesti se ne spominjam. Tudi na Leše je prišel nov obratovodja, neki Burnik, ki mu pa knapi niso nič zaupali. Otroci smo se ogibali njegovega sina Vlada, ki je bil naš vrstnik. Ko pa nas je nekoč v šoli zatožil, da smo v ribniku lovili ribe, smo ga močno prebunkali, mi pa smo jih dobili v šoli s pušpanom po riti in po rokah. V obratovodjevem vrtu so imeli dve vrsti lepih ribezov. Ker vseh sami niso mogli pobrati, je gospa prišla v šolo, naj jih pridemo otroci pojest. Ko nas je peljal učitelj, nas je pričakala gospa pred vrtom, zraven pa je bil tudi Vlado. Rekel je: »Lej, mama, ti so me topli, ne pusti jih v vrt!« Učitelj je bil gotovo pod vplivom stroge gospe, ker je rekel: »Vi trije kar lepo pojdite domov.« Tako smo bili Silvester, Tevža in jaz ob ribez, Vlado pa se ni smel več prikazati k hlevu in ribniku, kjer smo se zbirali

otroci. To je bilo tudi grenko razočaranje nad takratnim učiteljem. Namesto da bi nas bil pomiril, je med nami zanetil še večje sovraštvo.

Leški knapi so pričakovali boljše pogoje v novi državi, razmere pa so se slabšale iz dneva v dan. Govorniki, ki so propagirali za novo državo, so govorili, da se bo zdaj cedil med po cestah. Zaslužek je bil vedno manjši, v jamah pa so bile nezdrave razmere. Kopati so morali v neprezračeni jamah, v vodi, pa tudi v veliki nevarnosti. Leta 1920, ko je prišla prva izmena iz jame, druga pa bi morala nastopiti delo, so knapi po kratkem pogovoru krenili proti Prevaljam, kjer je bila rudarska uprava. Upravljal jo je sekvester Brus. Otroci, ki smo hodili v šolo, smo jo mahnila za njimi in iz gozda opazovali, kaj bo. Rudarji so zahtevali razgovor z upravnikom zaradi nevdržnih razmer v jami in slabega zaslužka. Namesto razgovora je upravnik poklical orožnike. Prišli so štirje z nasajenimi bajoneti na puškah. Rudarji so vztrajali pri svojih zahtevah, in ker niso odnehali, so dva odgnali. Spominjam se, da je bil eden teh rudarjev pok. Konič. Pri hiši je bila številna družina, zato je bil tudi v prvih vrstah. No, po nekaj urah zasliševanja so ju izpustili.

V jamah so se po tem protestu razmere nekoliko izboljšale. Istega leta, bilo je za prvega maja, so se knapi zbirali, da s povorko krenejo proti Guštanju, da skupno protestirajo z guštanjskimi fužinarji proti takratni oblasti. Takrat so stavkali tudi železničarji v Ljubljani. Knapi in fužinarji so na shodu, ki je bil popoldne na Lešah, tudi podprli zahteve železničarjev. Zaradi stavke železničarjev so bile takrat zaprte vse gostilne, prepovedano je bilo točenje alkoholnih pijač. Že v zgodnjih jutranjih urah so štirje orožniki z nasajenimi bajoneti patroljirali po Lešah. Ko so se zbirali knapi z ženami in otroki, so orožniki hoteli povorko ustaviti. Postavili so se pred njo in tiščali bajonete med demonstrante. Knapi so kljub temu šli v povorki proti Guštanju, orožniki pa pred njimi. Tudi v Guštanju so bili orožniki v pripravljenosti. Na čelu povorke so nosili rdečo rudarsko zastavo. Popoldne je bil skupen shod v takratni restavraciji na Lešah. Kljub prepovedi točenja alkoholnih pijač so takrat popili vse, kar je imel takratni gostilničar restavracije Šipek.

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev se je preimenovala v Jugoslavijo. Na Lešah so ustanovili kulturnoprosvetno društvo Svoboda. Pod vodstvom takratnega učitelja tov. Doberška smo ustanovili dramski odsek in pozneje tudi tamburaški zbor. Uprizorili smo igro Podzemeljski škrat. Imeli smo tudi telovadni odsek, katerega sta vodila tov. Jurač in Forštner, oba nameščena v rdečem konzumu. Na Lešah je bila takrat Svoboda in zveza rudarjev, katerima so pravili »rdeči farajn«. Na Prevaljah pa so obstajali Sokoli in Orli. Orlom so pravili »ta črni«, sokolom »ta plavi«, svobodaši so bili »rdeči«. Ker je bil to strankarski sistem, smo se že otroci med seboj zmerjali. Pred počitnicami pa je učiteljski zbor na Prevaljah organiziral nastop vseh treh telovadnih enot, orlov, sokolov in svobodašev.

Tov. Doberšek je bil stalno med nami, ko smo vadili. Rekel je, da se moramo pri nastopu dobro odrezati. Pokazati moramo, da tudi otroci knapov nekaj zmoremo. Ko je prišel dan nastopa, so prikorakali prvi orli v svojih slikovitih uniformah, za njimi niso nič zaostajali sokoli. Mi, otroci, smo jim sicer zavidali te lepe uniforme, takrat pa nas je bodril tov. Doberšek, da bomo tudi mi dobili takšne. Oni jih že imajo, ker imajo podporo vsak s svoje strani, mi proletarci pa se še borimo za svoje pravice, zato jim nimamo drugega pokazati kot naše kosti. Rekel je še: »Nastop mora biti brez napake!« zato smo se tudi mi dobro pripravili. Nastopili smo goli v kratkih črnih hlačkah. Res smo napravili dober vtis z našim nastopom. Zato smo bili deležni tudi velikega aplavza.

Ko se danes spominjam tistih časov, si tega ne morem drugače tolmačiti, kot da so že takrat bili med učitelji pristaši delavskega gibanja, le da se zaradi svojih služb niso upali javno pokazati. Otroci smo se večkrat tudi fizično spopadli, posebno je bilo vroče po končanem pouku. Ker smo hodili v šolo v coklah, smo se tolkli kar z njimi po glavah, zmerjali pa smo se za »črnuhe«, »rdeče cigane« in »vampirje«. Po končanem pouku ni bilo nikogar, ki bi nas dodatno učil. Včasih je kateri od nas postavljaj na kegljišču keglje in tu zaslužil kakšen dinar. Drugače pa smo se igrali okrog šole in pomagali furmanom izpregati konje in jih voditi v hlev. V njem je bilo po šest parov konj, ki so vozili premog v pralnico in nato na postajo.

Ko so rudniški delavci pokosili travnike in spravili seno v hlev za konje, smo po travnikih lahko pasli otroci naše koze. Pri vsaki bajti sta bili po dve kozi. Ko smo jih prignali vsi na pašo, jih je bila cela čreda. Največ jih je prignal na pašo Oto. Imeli smo vsak svojo ježlo in z njimi močno pokali. Knapi pa so imeli tudi vsak svojo »fliko« zemlje, na kateri so sadili repico in fižol. Ker je vsak zase kopal in spravljal zemljo skupaj, so nastali na spodnji strani robovi, zgoraj pa udori, kateri so še danes vidni. Na robovih je po meter zemlje, na udorih pa samo kamenje. Gnoj za svoje njive smo nosili s koši na hrbtu. Hiša, pri kateri so imeli gare, je bila že premožna in mogočna. Ker se je sadil na teh »flikah« vedno le krompir, ni bil nikdar veliko bolj debel od orehov.

Več knapov pa je sadilo krompir tudi pri pavrih. Tem so pravili **sabekerji**, ne vem, od kod to ime. Za mero so imeli piskriče, to je leseno vedro za 15 kg, od vsakega piskriča je bilo treba z delom odslužiti po tri šihte, možje pri košnji in spravilu sena, žene pri plečvi in žetvi. Ženske so morale narediti po en šiht več, ker se je računalo, da je njihovo delo manj vredno od moškega.

Tudi mi smo sadili po tri do štiri piskriče repice pri kmetu. Ko so prišli moški ali ženske na odslužitev, so jim rekli »tavekarji«. Tudi otroci smo morali iti s starši pomagat. Morali smo seno skup spravljati ali snope vkup nositi ali pa pasti živino. Krave in drugo se je kar paslo, le ovce so bile sitne. Te so vedno tiščale v senco. Ko pa so prišle v les, so jo začele brisati kar naprej. Letal sem za njimi, da sem imel

Dramska skupina Leše I. 1928

vse krvave noge — pokrepane od ostrogovne, včasih pa sem stopil na kakšen štrcl. Tam se je potem ognjilo, napravil se je mehur. Temu smo rekli **pajsjek**, zanj pa menda ni bilo zdravila. Ko je bil že dosti ognjen, si ga moral predreti z iglo. Babica pa je rekla: »Idi k teti Toni, da ti bo dol pomolila!« Moral sem ji dati bolno nogo, na kateri je bil pajsjek, ona pa je delala neke križe in nekaj molila, pri tem pa sem jo moral vprašati, kaj dela, ona pa je rekla: »Pajsjek giftam!« jaz pa sem moral nato pljuniti. To se je ponavljalo trikrat in pajsjek je bil »zagiftan«. Pomagalo pa ni prej, da si ga predrl in da je gnoj iztekel. Takrat so tudi bolečine prenehale. Na isti način je teta Tona tudi dol pomolila, če se je napravil ječmen na očesu. Tudi mati in babica sta poklicali teto Tono, kadar sta imeli glavobol. Teta je rekla: »So pa že **uraki**.« Vprašala je, če je bil kdo pri hiši. Tisti, ki je prišel takrat k hiši, je prinesel urake. Če pa ni bilo nikogar, pa te je nekdo pogledal in dobil si urake.

Ko so ugotavljale urake, so nalile v posodo vode. K tej vodi so prilile nekaj žegnane vode, iz štedilnika so dobile lesno oglje, biti je moralo 9 kosov oglja, vsak za oreh debel. In če je šlo oglje na dno posode, so bili uraki. Ko je teta pomolila svojo molitev, ji je morala tista, ki je imela urake, odgovarjati. Ko je bilo končano, pa je morala vse skupaj vlti v stranišče, da se ne bi uraki razpasli še drugam.

Ko sva bila z materjo zopet v taverku, basali smo seno, nato pa sem moral zopet paziti na živino, je gospodinja prinesla malico v »korpu« in tudi mene poklicala. Rekla je: »Ker si tako priden, boš pa danes dobil strdi.« Odrezala mi je kos dišečega črnega kruha in mi dala kos strdi v satovju. Tudi druge ženske niso mogle prehovliti, kako dobra je strd. Saj je bilo za tiste čase in za nas knapovske otroke res nekaj izrednega in nevsakdanjega. Tisti kos kruha sem pojedel, kot bi v zrak pogledal, pospravil pa bi še pet takih in lizal strd.

Ko smo pomalicali, je ostal še krajec kruha, skleda pa je bila še obrocana od

strdi. Gospodinja je postavila oboje na krivo tepko, da ne bi prišle mravlje zraven.

Meni pa ni dalo miru, ker je bila strd tako sladka in dobra. Smukal sem se okoli košare in kadar ni gledal kdo v to smer, sem iztegnil roko v skledo in lizal prste. Ko pa je vse skupaj padlo na tla, sem pograbil skledo pa smuk v grmovje. Čedno sem jo polizal, potem pa vzel še krajec kruha in ga pojedel. Ko sem zvečer prišel iz hleva, kjer sem priklopal živino, mi je gospodinja zažugala s prstom in rekla: »Nocoj ne dobiš večerje, saj si vso strd in kruh pojedel!« Hčerka pa me je zmerjala: »Kradeš, kradeš!« Pa tudi mati me je vso pot kregala: »Tak si gratav, da si začel krasti, kaj bo s teboj?«

Ko sva prišla domov, sem se kar tiho prismuknil k babici in se stisnil v znožje k njej.

(Se nadaljuje)

MODROST IN ZLOBA STOLETIJ

Kdor se ne zna pretvarjati, ne zna vladatai.

Ludvik XI.

»Napovedal bom vojsko, filozofi pa naj si kaj izmislijo, da jo bodo opravičili.«

Friderik II.

Debele ženske poljublajo, kot bi lepile znamke na pisma.

Renard

Vesoljni potop ni uspel: ostal je človek.

Becque

Človeštvo jemlje stvari preveč zares. Če bi se jamski ljudje znali posmehovati, bi bila zgodovina drugačna.

Wilde

Lažje je razbiti atom kot predsodek.

Einstein

Pretiravanje je laž dobrih.

de Maistre

Svetlana Makarovič

Zeliščarka

I

Nabrala je steničnika
in pikastega mišjaka,
ga s preobjedo skuhala,
počasi je dodajala
še živega modrasovca
in udoloma črnega,
pri kotlu je posedala,
s pogledom juho mešala,
s pogledom zlim, z očesom zlim.
Pa ko k nji pride Jelengar:
Ne pij, ne jej, moj Jelengar,
ta juha ni za vsakogar,
napij se mleka belega,
najej se kruha črnega,
pa bodi miren in vesel.
To juho kuham za takrat,
ko tebe k meni več ne bo,
zanj, ki bo prišel za teboj,
bo prišel skušat se z menoj.

II

To čašo tebi, Jelengar.
Je vino jasno kot oko,
naj ti na dobro zdravje bo.
Nasloni se lepo nazaj,
jaz pa ti bom povedala,
kaj zadnjemu storila sem,
ki je govoril, je lagal,
da mu je Jelengar ime.
V vrču megle namakala
sem lepo blede rožico.
On pije in izprazni vrč,
zažeja ga, pograbi krč,
nič več ne more dihati,
pa se kot kamen izsuši.
To je povest o smrtnjaku,
o lepi blede rožici,
vijolično nadahnjeni,
ki se ji pravi še tako:
nolika in kočičevje,
podlesek in dremavščica,
mrazovec, mraznik, mrazničje.
Še čašo vina, Jelengar,
da ti pri meni bo toplo.

III

Oj lepi bezeg, beli cvet,
ukloni se mi pod roko,
ohladi z listjem mi oči.
Za mano je prav huda noč,
jih dokaj k meni je prišlo
iz kužnih sap, od kdovekod,
prišli so lomit mi roke,
prišli so žgat mi kožo z lic,
prišla, zavita v moker mraz,
je mora sivopernata
mi zvijati vrat, oči sesati
in hudolesev roj krvav
si moje je telo jemal
in govorili so tako,
da Jelengarja več ne bo,
da ga sploh nikdar ni bilo.
Oj v ranem jutru, bezeg moj,
saj mine noč, saj mine strah,
suši se kri na ustnicah,
vse naokrog visoki dan —
pa vendar se mi čudno zdi,
da Jelengarja k meni ni.

IV

Se beli pelin razdiši,
se stara rana razboli
pod žalno srajco raševno.
Daj pelin tja, kjer te skeli,
bo bolj hudo, bo manj hudo,
to se bo še pokazalo.
Ne hodi k meni, Jelengar,
je danes prav poseben dan,
poseben dan, pelinov dan,
in v takih dneh je pač tako,
da vrača se, kar je bilo.
Ne sliši se, kar govoriš,
ne vidi se, kar narediš,
bi vezla, pa se nit vozla,
bi spala, pa se mi ne da,
mi je živeti prepusto,
za smrt pa ni dovolj hudo —
pelinovo si perjiče

prižmeš na prsi, na sree,
na usta, na roke, oči,
bo bolj hudo, bo manj hudo,
to se bo še pokazalo.

V

Je že pripravljen grenkoslad,
je že pripravljen za takrat,
skrbno prebran in posušen,
lepo v omarici zložen,
bo storil svoje grenkoslad.
Takrat si zvarek naredim,
natrem se z njim in odletim
nad dnevi, tedni, meseci,
nad leti preperelimi,
iz prstov trni ženejo,
v možganih sove ukajo,
za mano kačji rep žvižglja,
odhaja koža od mesa,
na vrh gore, na vrh gore,
tam gori bo pojedina,
saj vem, na koncu vseh jedi
mi škrtne pesek pod zobmi,
pa takrat že vseeno bo.
No, če drugače ne bo šlo,
če on ne najde pravih vrat,
bo storil svoje grenkoslad.

VI

Veš, tam, kjer ona zdaj živi,
to je bolj daleč od ljudi,
še bolj je čudna zadnji čas,
pa saj jo tudi ti poznaš.
No, v tisti koči se drži,
nabira in suši zeli,
bolj malokdaj iz hiše gre,
pa saj vsi vemo, kakšna je:
če svatje mimo pridejo,
ona vsa okna pozapre,
če pa pogrebec pridejo,
vsa okna na stežaj odpre.
A najbolj smešno se mi zdi,
da se lastnih zeli boji,
čudnih semen, drobnih oči,
ki z vseh strani strme na njo.
Ne bo več dolgo, se mi zdi —
no, pa bog z njo, z zeliščarko.

Domača imena

(Nadaljevanje opisa)

Opis se je končal pri Podvopu na Lokovici — in sedaj dalje:

Podvopja puša — oziroma Kuštova puša — brez bajte. To je b'v pa t'k. Ko so moj dedej kupili Podvopji grunt, pol so pa vsi skupaj delali na obeh avžengah 12 liet; t'k so mi moj oče povedali. Medtem so pa dedej na hitro umrli. So pa stric dobili Podvopji grunt pa avžvali. Naši so pa rekli: »Pušo mi le pusti!« So pa rekli: »Ti bom pa t'k dal.« Pušo so si pa stric koj svojili. Babica se pa niso nič zavzemali za što bajto. Zapisano ni bvo nič uradno. Dobesedno so se pogovarjali tako: Podvopij oče, oziroma stric, so rekli: »Nekaj časa mi jo še pusti, ti bom pa t'k dav!« Pa še babica se niso zmenili, da bi se uradno zapisalo. Ko bi moj oče tožili tedaj, bi še imeli pušo in bi bil eden nas sinov tukaj virt. Lahko bi zravno še na šiht hodil — tedaj bi puša še nekaj veljala. Ali pa bi se držala h Kuštrovemu gruntu, saj g're je t'k bl mihen grunt ali avženga.

Sem že šel od Pvadvopa, se pa spomnim še na Kuštrov mlin, kjer je stav, pa kjer je še biv, ko so moj oče mleli. Tega mlina že ni, a spomin na očeta in mlin pa še živi!

Mlin pa je šov takole: Saj so oče zložili pesem, ki se glasi:

Le koj som, le koj som,
le za dom, le za dom.
in
Putlati — putlati,
otroke nafuttrati.

Saj res, pristavlja Jernej:
In ko treba je bilo moke,
za vse velike in nas otroke,
tedaj so oče šli v mlin,
saj so veselje imeli z njim.

Da se preveč nē zamudim! Se moram oglasiti pri Sestričniku!

Od Podvopa grem k Sestričniku, kjer je avžvov brat nekdanjega Rogla — Valentin Sestričnik, ona pa Sestričnica. Zdaj je t'k dol pušeno, avžnga pa je Gradišnikova.

Pod cesto si je spovov hišo Gradišnikov Franc — Sončni Gradišnik. Saj je priden, ko si t'k zrihta.

Še malo je še en grunt — zdaj brez hiše. Se je reklo pri Pečniku. Potem še nižje je »puršenhavz«. (Samski dom, kjer stanujeta Krof Valentin in njegov sin.) Za nekaj korakov sem pri hiši, kjer je bila nekdanj šola. Tam je poučeval naš dobri gospod učitelj Franc Ratej. V tej hiši stanujejo delavci, imen ne vem.

Prvi pozdrav

Še dalje pa vidim veliko hišo, ki jo je spuval Kramolec Peter — zdaj pri Kramolcu.

Spet je ena družina na vagi rudnika. Na vagi bi naj se rekvo! Tu stanuje Lena z družino.

Potem pridem k Ivartniku. Ivartnica je sama z otroci, grunt ji je pa le ostal.

Pa so še tri hiše, ki se v njih vsak drugače piše: Županc Edi, Golob Andrej in Navršnik Ivan.

No, zdaj sem pa gotov na tem spodnjem delu Lokovice, pa grem h Gradišniku, kjer je bil doma naš bivši župan Peter Gradišnik. Pa je že davno umrl. Dvoma je Rudej, virt. Saj kar avžje! Tuj Gradišnica m'ra pridna bit.

Ko je bil še Peter Gradišnik župan, jaz pa sluga, sem bil navzoč, ko je prišel en fant po neke dokumente s klobukom na glavi v pisarno. Pa mu je rekel: »Ti, kdaj si se pa manire učil?« Je ta odvrnil: »Zdaj se je grem učiti.« — Šel je namreč v obrtno šolo.

Od tu grem skozi lies proti Škofovej bajti. Travnik še nosi to ime. Ker ni bajte pa s'm pri Škofu. Tam je Rok postavil. Avžje, da je kaj vredno. Žena njegova, mislim Škofca, je najmvajši hčera Mavčeva z Loma. Lani so imeli veliko nesrečo, ko jim je pogoreva štala (hlev) z mašinami vred. In drvarnica. Zdaj so že spuvali, vsaj v glavnem.

Ker sem pri tej hiši, naj povem, da sem služil 8 let, kjer sem bil res srečen. In imam svoja mlada leta v dobro in v najlepšem spominu ohranjena.

Tukaj v bližini je še ena kmetija, nekaj više, ki se ji pravi pri Bodišu. Tam so rajni stari oče Florjan Močilnik kupili to posestvo, pa so še dolga leta zgoraj avžvali in vole pitali. Bodjš po domače. Tudi Krževga ali Odamovega grunta nekaj so kupili, kjer je bilo nekaj lesa, travnik in hlev za ovce — pa ta je dol prišel.

Pa grem k Desetniku. Desatnik — po domače — kar fejest avžje. Ma še kirobart kak traktor ali motor na prida. Tuj Desatnica je pridna.

Pa jo mahnem mimo Desatnikovega mlinca pa se spomnim, k'k še kej teti mlin gra, po kirem taktu; ko pa glih stoji, pa nisem mov čut.

No, se pa podam g'r po štem bregu k Stropniku — po domače. Pa štu sa še pišejo štk. Menda še kar zakej avžjejo. Stropnica je še pridna. Ta mvadi mi pa mvašta prnese. No, saj je dobr k'kr na Lokovici povsod.

Pa grem k Bašteju vunta čez Bašteve novne. Se pa spomnim, da mrm še to bajto opisat, ko je ni! Pri Sončnem Škofu sa je rekvu. Pa bv je dol pušeno!

Pri Bašteju je pa Mavčev sin virt. Baštejka pa gospodinja. Od tam pa grem k Boglu, kjer je Gustl virt. O, štu je bva pa vejka družina včasih! Pa so eni pomrli, drugi pa šli po svitu okol. Bogleca pa je Podvopja hčera.

Še je nekaj hiš na Lokovici. Pa žal so po koroškem plebiscitu odrezane od nas.

Torej na Lokovici sem gotov pa grem naprej. Tu po znani poti okrog hriba jo mahnem. Naprej zastave slave! (Sem pozabil vmes napisati, da je tam doma moja sestra Elizabeta Podričnik, ki pesmi piše in voščila, če bo kdaj v Koroški fužinar se

oglasila.) Okoli do Podvanšeka. (Podvošak, Podvošca.) Tam je sicer moj nečak virt, pa ma je koj počakov. Pa še pod kvancem s'm, si mrm pa počit. Dvabu s'm fest malco, zdaj pa ži vohko gram.

S stometrskim pasom se podam mimo graničarske karavle k Navršniku. Ona Navršnica. No, kvanc je biv kratik, pa hud.

S ta starim sma se kar bodi popravhava.

Pa grem h Križu. Od tam gram h Odomu. Odamica je že zdelana — mislim stara, mlade ne poznam.

Od tam grem h Vodovniku. Vana je Vodovnica. Kumprej se pišejo. Ko je stari Vodovnik, hočem reči Kumprej, še živel, bil je namreč občinski odbornik, mu nesem vabilo za občinsko sejo. Pa on je bil sile zagnan na delo. Se je hitro podpisal Štefan Prej. Pa res, da je bil prej gotov. Jaz pa tudi nesem podpis, kakršen je bil, na občino Lokovico.

Da ne pozabim, kaj moram še opisati in prehoditi!

Pa grem k Bajtlarju. Ta bajta je v neznanosti lasti. Še ena bajta je blizu. To je Fidlova, kjer sta lastnika Roglova Mica in Blaž — torej Fidl in Fidla avžjeta.

Nedaleč od tam je Tominčeva bajta. Tam stanuje neki Fortin.

Od te bajte grem h Kroncu. Tam pa avžje Podlesnik z Mimko Jug. Oče in mati sta v logarju umrla med zadnjo svetovno vojno. Torej Kronc pa Krončija. Krončov Vančej je umrl v Rusiji ujetnik.

Malo više je Hamun. Tam avžje še ena Hamunova hčera. Za časa moje občinske službe sem prišel k tej hiši službeno, pa ni bilo menda nikogar. Vam rečem, tako velik kup je bil v sobi v enem kotu, da sem se ga res ustrašil in odšel. Soba je bila poltemna, zato je bil še bolj neznan pogled. Pa še drugič jih nisem vprašal, kaj sploh imajo v hiši.

Pri Kogelniku pa je kupil posestvo kovač v Mežici, Urh Gostenčnik.

Pa grem h Zaredniku — pa ni hiše. Robačov sin si je spuval hišo in hlev v ravnini, pa fest avžje.

No, zdaj mam pa spet še eno dolgo rajžo za pot — na vrh Loma. Pa jo mahnem k Železatu. Tam je gospodinja Železatja sama, virt je umrl.

Grem k Vžigu. No, saj majo fest pocimprano.

Pri Bevcu so pa stari ži vsi pomrli, ta mvade pa že vseh ne poznam.

Na ovinku

Mavc fest avžje, Mavčka tuj. Mavčeva bajta je dol pušena.

Pa pri Robaču je še nekje. Ven ga ne smem spustit. Voljo še že majo, da avžjejo. Oče se je pa ris hitro spravil na oni svit. Bogu bodi potoženo. Avžjejo ta mvadi.

Pri Rutarju so si pa tako zmislili, da so v ravnini pri cesti spuvali hišo in hlev. Rutarci je vse prav.

Firja je še fejest, Firjačica tuj, pa še teta Marjeta je dvare vole. Saj ona je že dala stare prepise pesmi za Koroški fužinar.

Od Firjata se pride k Mrvovu. Ta je pa tudi en vzgleden gospodar, ki prav dobro gospodari — p. d. Mrva, Mrvica. Kako se pišejo, ne vem.

Pod Mrvovom je bila še ena bajta, kjer je bil nekoč en gozdar — Kosmač po imenu. Ta je umrl, bajte pa ni več.

Tako sem dokončal civ opis Loma, v cellem pomenu pa cele bivše občine Libuče, kar je še po koroškem plebiscitu tu ostalo. To sem opisal po dobrih 40 letih svoje končane občinske službe kurirja.

Jernej Krof

Nova organiziranost na področju kulture

Usmerili se bomo v naravnost na novo ustanovljenih samoupravnih interesnih skupnosti, na funkcioniranje le-teh, nadalje pa tudi v ovrednotenje samega sistema delegatskih odnosov in nasploh na kulturne razmere, ki so posledica novega sistema delegiranja, dotacij, kadrovanja itd. Kulturno problematiko, ki je trenutno v jugoslovanskem prostoru izredno pomembna in zatorej precejkrat cilj polemiziranja (glej — sobotno prilogo DELA), bomo morda zajeli za nianso premalo tudi v praksi. Ker pa je naš namen bolj teoretičen pristop k tej problematiki, bolj fun-

damentalen vidik novega organiziranja, nam bo ta pomanjkljivost vsekakor oproščena.

Kaj sploh je kulturna dejavnost?

V to vrsto dejavnosti štejemo pač vse oblike ustvarjanja, posredovanja kulturnih vrednot ter obenem tudi varstvo kulturne dediščine (spomeniško varstvo...). Omenjeno dejavnost opravljajo kulturne organizacije, organizacije združenega dela, združenja in druge delovne skupine ter razumljivo tudi posamezniki — svobodni ustvarjalci ter reproduktivni umetniki na

področju kulturnih dejavnosti, določenih z zakonom.

Jasno je, da je takšna dejavnost usklajena s plani družbenoekonomskega razvoja občine, republike in federacije. Samoupravne interesne skupnosti (v nadaljevanju besedila SIS) oblikujejo za svoje območje srednjeročne plane. Nosilec le-teh je skupščina SIS z izvršilnim odborom v sodelovanju z družbenopolitičnimi organizacijami in organizacijami združenega dela (ZD) s področja družbenih dejavnosti. Pred sprejemom plana se mora opraviti usklajevanje, in to na dveh nivojih:

a) na horizontalnem (med delovnimi ljudmi kot porabniki — TOZD in KS — in med SIS v občini),

b) na vertikalnem (med SIS na ravni občine in SIS na drugih ravneh — regija, republika, federacija).

V določeni občini pa je nosilec konkretnega plana torej — kulturna skupnost. Vso kulturno aktivnost pa naj bi v občini povezovala občinska zveza kulturnoprosvetnih organizacij (OZKPO), kot družbena organizacija na področju kulture, drugače povedano, le-ta je nekakšna »podaljšana roka« Socialistične zveze delovnega ljudstva, saj izhaja iz nje, je integrirana v njej.

Kulturne samoupravne interesne skupnosti

Kulturne SIS so hkrati s SIS na drugih področjih — npr. na področju izobraževanja, zdravstva, itd. — zaživele proklamirano, torej formalno z novo ustavo. Res pa je, da so nastajale tako rekoč od samega začetka našega samoupravnega sistema. »Z novo ustavo pa smo zamisel o IS bolj celovito obdelali in IS dali precej večjo družbeno vlogo, kot so jo imele doslej,« (Edvard Kardelj). So nujna posledica potreb in bodoče naravnosti naše družbe, saj se je v tem desetletju nakazala perspektiva, da bi pomembnejše interese delovnih ljudi zadovoljevali s samoupravnim sporazumevanjem v okviru SIS. Tržišče ne more biti več posrednik med delovnimi ljudmi pri izmenjavi njihovega dela, temveč samoupravni sporazum. S tem bo storjen krepak korak v smeri razbijanja zgolj posameznih, parcialnih interesov, ki še posebej dominirajo ravno na področju kulture.

Že v XXI. amandmaju je bilo postavljeno načelo, da si delovni ljudje s svobodno neposredno menjavo svojega dela z delom delavcev v organizacijah s področja kulture neposredno zagotavljajo določene delovne, osebne ter skupne potrebe v teh sferah, toda, kot smo že poudarili — formalno — pa je ta vprašanja dokončno (?) uredila nova ustava. Velika prednost družbenega dogovarjanja bo vsekakor racionalnejša povezava, sodelovanje in dvostranska odgovornost obeh »partnerjev«: ekonomske baze kot temelja družbe, in organizacij s področja, ki spada v vrhno nadstavbo (duhovno sfero).

Potemtakem dobiva samoupravljanje spet novo dimenzijo, prihaja ne le do vertikalne integracije (občina in republika), temveč tudi do horizontalne (IS in TOZD ali KS). Akcent je predvsem v bistvenih odnosih med delovnimi ljudmi pri zadovoljevanju vseh njihovih potreb. Recimo, prej so bile kulturne organizacije na ob-

činskem nivoju, pa tudi na drugih, vezane na državni proračun oz. občinski, kar pa je značilnost zahodnih buržoaznih družb. Zdaj pa se odnosi med porabniki kulturnih storitev, vrednot, in delovnimi ljudmi, ki jih nudijo, odvijajo na enakopravni ravni s samoupravnim sporazumevanjem in družbenim dogovarjanjem. Prisotnost države pa je v nekem reguliranju, če gre za to njeno, z zakonom in ustavo določeno funkcijo. Taka pot je podružbljenje, demokratiziranje nekaterih funkcij, ki so bile doslej v pristojnosti države. Seveda prisotnost države ni zgolj simbolična, saj tako pomembnega področja zadovoljevanja človekovih kulturnih potreb ne moremo prepustiti stihijskemu, morda celo kaotičnemu razvoju, zato je tudi jasno določeno, da mora imeti družbenopolitična skupnost možnost posredovanja. Regulacijska funkcija je v tem, da se skrbi za organizacijsko strukturo SIS, za povezovanje s celotnim družbenim sistemom, s čimer se bo premostila kakršnakoli zaprtost ali celo na pol ilegalno delovanje.

Povrnimo se k prednostim novega organiziranja, ki so predvsem v enakopravnosti, solidarnosti obeh nivojev. Enakopravnost je značilna komponenta v odnosih med zainteresiranimi organizacijami, katerih delo se posreduje s specifičnim sporazumevanjem, ne pa s posredovanjem trga niti s proračunsko rešitvijo. Tako prihaja do pogodbenega odnosa, ki omogoča ne le dogovarjanje o cenah storitev, ampak tudi o skupnem prispevku k razvoju dejavnosti, bodočemu načrtovanju, določanju smotrov itd. Druga značilnost pa je solidarnost, skupna skrb ljudi za njihov kulturni, socialni, družbeni položaj. To vodi do postopnega zmanjševanja, anuliranja perečih problemov, ko npr. razdelitev kulturnih manifestacij, možnost sprejemanja le-teh, ni zadovoljivo rešena. Poraja pa se seveda nenehno vprašanje, kako ustrezno, učinkovito premostiti globok jez, kako ga omejiti, nova organiziranost je najbrže le začetek v tej smeri.

Na osnovi izdelanih programov, ki naj obeležijo nameravano aktivnost za prihodnje leto, se bo torej kultura kot izredno občutljivo področje družbenega življenja in dela, dogovarjala z delovnimi ljudmi v TOZD in OZD, pa tudi v krajevnih skupnostih.

Prvi pogoj, da se bo koncept novega organiziranja v resnici uresničeval, da bo praksa pozitivno potrdila začrtane programe, pa je: skupno, enakopravno, racionalno, kontinuirano sodelovanje na vseh nivojih. Zahteva, naj delovni človek postane subjekt neposrednega odločanja v TOZD in drugih oblikah družbenega življenja ter posredno — prek delegacij in sprejetih dogovorov, in da naj imajo delovni ljudje na polju kulture možnost dela v enakih družbenoekonomskih odnosih, kakor delovni ljudje v gospodarstvu, v materialni proizvodnji, je izrazito progresivna usmeritev, ki obvezuje.

Upravljanje kulturne skupnosti

V tem smislu, da je pravzaprav kulturna SIS prostor, ki zajema vse ljudi v združenem delu, širše pa tudi vse občane, je njeno dobro funkcioniranje, učinkovito in razsežno usmerjeno, izrednega, tako druž-

benega kot ekonomskega in političnega pomena. V kulturnih skupnostih se odpira možnost vsestranskega presežanja težnj in pojavov zapiranja in tehnokratiziranja interesnih skupnosti, kar je vodilo do različnih oblik odtujevanja dohodka delovnim ljudem v ZD, nemalokrat tudi do neracionalne porabe. Iz povedanega izhaja, da je nujno sodelovanje v skupščini, ki je organ upravljanja skupnosti, tudi delegatov delovnih ljudi temeljnih in drugih organizacij in skupnosti, pa tudi občanov iz KS.

Tako je sestavljen en zbor skupščine. Drugi pa je sestavljen iz delegatov delavcev, ki opravljajo kulturno delo. Delegati so delegirani za 4 leta in so odgovorni članom skupnosti, ki so jih delegirali. Skupščino skupnosti pa vodi predsednik, ki predstavlja skupnost. Drugi stalni organi KS so še izvršni odbor, samoupravni nadzorni odbor ter strokovni odbori in komisije, ki so sestavljeni iz delavcev z določenega področja dejavnosti. Kulturna skupnost ima strokovno službo, ki je nekakšen koordinator, vodi jo tajnik KS, ki je profesionalno zaposlen. Tukaj ne bi naštevati pristojnosti skupščine, le-te je mogoče delno razbrati že iz prejšnjih poglavij, pa tudi v formalno-pravne vidike se ne bomo poglobljali.

ZKJ in naloge na področju kulture

Že februarja prejšnjega leta (1974) je ZKJ (odbor za pripravo 10. kongresa) dal v razpravo dokument »Politika in naloge ZK na področju kulture in znanosti«. Ti dve področji, kakor tudi vzgoja in izobraževanje, sta dobili na poznejšem kongresu izredno pomembno razsežje bodoče aktivnosti organov ZKJ. Če se omejimo zgolj na kulturo, splošni kulturni napredek sodi nedvomno med glavna vprašanja razvoja naše socialistične samoupravne skupnosti. Vsakršno nazadovanje, celo stagniranje, bo nujno vodilo do zaostajanja v gospodarskem in družbenem razvoju, načinu proizvodnje in življenja. V tem je tudi odvisnost stopnje in hitrosti razvoja, in dosež revolucionarnega preobraževanja naše družbe. Že italijanski marksist Gramsci, ki je parafraziral znano Leninovo misel, da »brez revolucionarne teorije ni revolucionarnega gibanja«, je povsem pravilno ugotovil, da »brez revolucionarne kulture ni revolucionarne teorije«, in obenem že nakazal jedro problema.

Ko se komunisti bojujejo za svoje ideale, se razumljivo bore tudi za svoje prepričanje na področju kulture in umetnosti, in za nadaljnji napredek v tej smeri. Tako je bilo na 10. kongresu podanih nekaj pomembnih sprememb v bodočem delu na kulturnem področju, na katerem so komunisti še vse premalo aktivno storili. V javnost so bile iznesene teze, ki povečini čakajo zgolj še na ustvarjalno razčlenjevanje in njihovo uresničitev.

V preteklosti se je kultura obravnavala kot »sektor splošne porabe«, kot zaprto področje, ki je v znatni meri ločeno od materialne proizvodnje.

Naloge ZKJ se kažejo na področju negovanja, uveljavljanja in razvijanja novih vrednot, ki izvirajo iz socialističnih samoupravnih odnosov. Na temelju ustavnih

določil se kažejo zlasti v naslednjih zahtevah:

— da komunisti izbojujejo takšno organizirano delovanje delovnih ljudi, ki jim bo zagotovilo odločilen vpliv pri določanju smotrov in nadzorstvo nad uporabo sredstev za razvijanje kulturnih dejavnosti,

— da se zagotovi enak družbenoekonomski položaj delavcev v materialni in duhovni proizvodnji,

— da prihaja med njimi do enakopravnega, aktivnega odnosa in sodelovanja in do razvijanja različnih oblik družbenega življenja.

Ostale naloge, ki so razložene v tekstu z 10. kongresa ZKJ, kjer so bile tudi sprejete in potrjene, glej v »Resoluciji o nalogah Zveze komunistov na področju kulture« (Deseti kongres ZKJ — Dokumenti).

Faza, ko smo v Jugoslaviji lahko govorili o kulturni politiki, ki jo določa država, je sicer za nami, a povsem na drugi skrajnosti se kažejo velike prepreke v delovanju nove kulturne politike, ki večkrat prav trdno stoje na začrtani poti. To niso zgolj anarholiberalistične, dogmatične, stalinistične, malomeščanske duhovne usmeritve, ki v nemajhnem številu eksistirajo med našimi kulturnimi krogi, tu je še vulgarni komercializem, ceneni senzacionalizem, pa še marsikak negativen (—) izem. V kulturi pa so hkrati ponekod obdržani podedovani odnosi elitizma, monopoli privatizacije, zaprtost tradicionalnih institucij, snobovska miselnost, pa tudi tolikokrat omenjene fraze, češ da je kulturna sfera nekaj apolitičnega, torej neko umetniško delo je menda izvzeto iz vsakega idejnega in političnega merila.

Pomembno je, da zapišemo, da s formiranjem SIS niso rešena vsa vprašanja že v korenu, pa tudi »resolucija o kulturi«, ki ne bi našla mesta v praksi, ne pomeni ničesar. Prav tako je zgrešeno glorificiranje tega kratkega obdobja prakse, pretirano navdušenje, ki zagovarja poln zadevek v črno ob nastajanju nove socialistične kulture, ki menda že kar čez noč zgledno funkcionira. Mi imamo ob takšnih izjavah resne pomisleke, kajti mnogokje se pod plaščem novih transformiranih odnosov skrivajo stare vsebine in tendence. Zavedamo se, da v kulturi trenutno še ni prišlo do revolucionarnih premikov, in da prav tu naša družba v mnogočem zaostaja za drugimi sferami družbenega dela in človekove dejavnosti.

Takšno stanje je morebiti posledica podatka, da je bila do sedaj večina sej CK ZKJ posvečenih družbenoekonomskim odnosom, medtem ko je bilo »izletov« na področje duhovnih sfer zelo malo (Ivica Račan — član IK predsedstva CK ZKH)! Iz podobnih in različnih vzrokov danes delavec v materialni proizvodnji ni združen s kulturo, razkorak med materialnim in duhovnim je precejšen. Tako imenovana vrhunska kultura je namenjena ozkemu krogu porabnikov, ljudje iz proizvodnje pa so v položaju, ko so največkrat porabniki tako imenovane množične kulture, nepravne kulture, vsebinsko nižje.

Zdaj, ko smo nakazali nekatere pomanjkljivosti v realnosti kulturnega trenutka, bi bilo potrebno, da se povrnemo k nalogam ZKJ, ki lahko zamujeno v precejšnji meri zajezijo, popravijo.

Zahtevo, naj bo kultura last množic, lahko z vso upravičenostjo imenujemo zgodovinsko ambicijo družbe, hkrati pa se moramo zavedati, da je to nikoli do kraja uresničljiv cilj in da je revolucionarno že to, če se mu približujemo, ne da se od nje ga odmikamo (Ciril Zlobec).

»Resolucija o kulturi« nedvomno tipa v to smer.

Uveljavitev novega sistema organiziranja

Povedali smo že, da inertnost starih, posredovanih družbenih odnosov do kulture še zmeraj prevladuje, da je trenutna praksa takšna, da se formalno-pravnim vprašanjem IS posveča več vprašanja, kot pa vsebinski menjavi družbenih odnosov in ustvarjanju novih. Med kulturnimi delavci je še vedno zasidrano mnenje (med nekaterimi), da bo programirana aktivnost izvedena pač z akcijo: dajmo obstoječo vrednoto, ki jo nosimo v sebi, delovnemu človeku, da jo sprejme, potroši, in zadovoljen bo. Uveljavitev novega sistema pa se kaže v razvijanju prakse kulturnih akcij v samih TOZD. S pomočjo kulturnih animatorjev, ki bi bili pomembni iniciatorji, bi bilo potrebno delovnim ljudem približati kulturo, da jo kritično sprejmejo (zlasti umetniške stvaritve), rezultati ne bodo izostali. Tukaj je pomembna nenehna ingerenca in prisotnost vzgoje in izobraževanja, posebej pri delu z mladimi, nenehno kulturno izobraževanje, izgrajevanje socialistične osebnosti, vsestransko usmerjene, da se bodo uspešno razvijale ustvarjalne sposobnosti delovnih ljudi, socialistični družbeni odnosi in svobodna in humana osebnost. Kar največ občanov bo potrebno vključevati v kulturno prosvetna društva, treba bo širiti amaterizem, ga usmerjati s pomočjo seminarjev, profesionalnih ekspertov na posameznih področjih. Ob odločnem in okrepljenem ukrepanju v samih kulturnih institucijah so to nedvomno bistvene usmeritve v kulturno bodočnost.

Izredno škodljivi so tržni odnosi v kulturi. Mentaliteta, ki narekuje naslednjo alternativo delovnemu človeku: jaz bom proizvedel, ti boš potrošil, priznam te zgolj kot subjekt potrošnje, ne pa kot aktivni subjekt. Z ukinitvijo preživele zgoraj omenjene mentalitete, s preobrazbo tradicionalnih, zastarelih odnosov in vrednot, bo ukinjen tudi tretma kulture kot zasebne dejavnosti.

Vzrok, da je v tako veliki meri adaptirano tradicionalno, zastarelo, ki ima dominantno vlogo, ni le posledica tržnih odnosov, tradicionalne mentalitete, ampak tudi neskladja, protislovne situacije v sami družbi, ko je sfera zavesti (kulture) relativno avtonomna, in premiki znotraj nje ne potekajo premočrtno, adekvatno s premiki v materialni sferi.

K transformiranim odnosom v kulturi je možna pot le s skupno voljo celotne družbe, aroganten in odbijajoč odnos do kulture bo treba odriniti na stran. Zavedamo se, da so že transformirani odnosi, zadovoljivo speljani v SIS — iluzija, ampak če je do njih mogoče priti z dolgoročno akcijo, to pomeni, da to »dolgoročno« mora biti takoj na delu prisotno, če hočemo, da bo ostvarjeno. Brez števila je

preprek, ki se še in že kažejo v kulturnih skupnostih, če omenimo le eno izmed mnogih, t. j. — finančna sredstva. Smo namreč v fazi stabilizacijskih gibanj, ko se postavljajo zahteve po zaustavitvi visoke ekspanzije vseh vidikov potrošnje. Tako slišimo pogoste, v skrb odete izjave, ki tožijo zaradi pomanjkanja precejšnjih finančnih sredstev. Torej, načrtovani programi so že v nevarnosti, da ne bodo izpolnjeni.

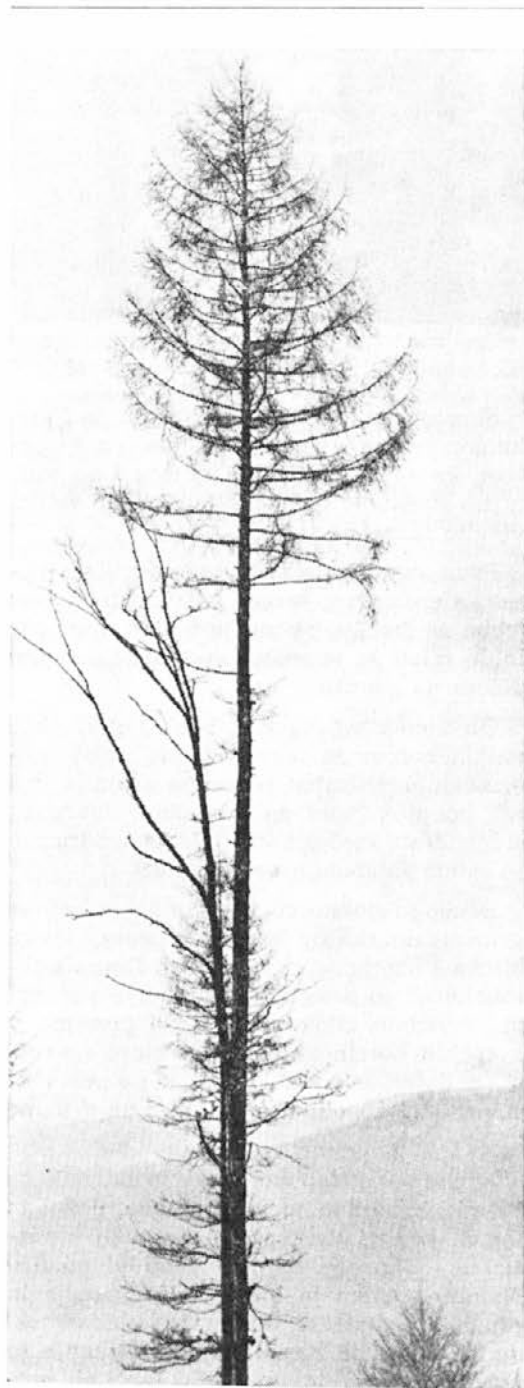
Kakorkoli že — v ustavi in dokumentih ZK je proklamiran koncept SIS — ostane le, da ga postopno uveljavljamo.

Juričan Frančišek

SKROMEN JUBILEJ

2. februarja letos je Marija Kuharjeva — Prežihova vdova skromno, le v krogu svojih hčerk, zetov in vnukov ter najožjega sorodstva in prijateljev obhajala svojo 75-letnico doma na Prežihovem vrhu. Iskreno voščimo: še na mnoga leta!

Uredništvo

Osamelec

APOHALOV JOHAN

Tako so ga poznali prijatelji in rojaki v Podkrajju, pisal se je Ivan Hribernik. 12. aprila 1890 se je rodil na krepki slovenski domačiji. Verjel je, da bo učakal visok življenjski jubilej 85-letnico, pa ga je zmogla bolezen in je ugasnil oktobra lani. Za nesojeni praznik torej nekaj besed v spomin dobremu človeku.

Ivan Hribernik

Skoraj uro hoda je od Apohala do Fare, kamor je hodil v osnovno šolo, pa še potem, ko se je začel živo zanimati za kulturno življenje. Igre so bile njegovo veliko veselje in pel je rad.

Prva svetovna vojska mu je utišala pesem. Čeprav mu zaradi bolehnosti ni bilo treba na fronto, pa mu je takrat umrl oče in še mlad se je moral spoprijeti s trdim delom na gruntu.

Ob koncu vojske je bil eden prvih koroških borcev za severno mejo. Bil je neumoren organizator, po celem kraju je zbiral podpise, vnet za pravično slovensko stvar. Zlata medalja kralja Aleksandra mu je ostala za spomin na tisti čas.

Drugo svetovno vojsko so na Apohaljem gruntu dočakali: Johan, njegova sestra Micka s hčerko in nečak Jožef. Domači petokolonaši so pričakali okupatorje s seznammi zavednih Slovencev in so posebno v koroških borcih videli svoje stare sovražnike. Začeli so se težki časi, ki so postajali zmeraj težji, dokler se ni začel za družino križev pot.

Micko so gestapovci ujeli, jo odgnali na Rimski vrelec in jo ubili. Johan, Jožef in mlada Urška, Mickina hči, so odšli v partizane. Johan je najprej delal v tiskarni Netopir, potem je bil v Solčavi kurir in preživel vse strahote ofenzive v Savinjski dolini. Prestani naporji in pomanjkanje so mu načeli zdravje, a po neki sreči ali usodi je preživel.

Sama z Urško sta se po osvoboditvi vrnili na grunt, Jožef je padel. Dom je bil popolnoma izropan, še žlice ni bilo najti v njem. Pa vendar je ljubezen do zemlje dajala Johanu vedno novih moči, da je kljub boleznim začel znova. Urška je pomagala in njen mož.

Ko se je pri Apohalu začela družina večati in sta otroški smeh in jok oživila domačijo, se je Johan umaknil v kot. Postal je dedič in uječi, kakor so ga v ljubezni ime-

novali domači, skrbeči zanj vsa leta boleznimi in starostne onemoglosti.

Hude besede niso poznali drug za drugega. Dobrota je rodila dobroto, ljubezen je dala ljubezen. Kolikokrat je bilo treba peš po zdravnika, ampak za uječija je bila vsaka pot lahka.

In tak ostaja nanj spomin: dober, skromen, tih mož je bil, a zmeraj vnet za slovenstvo in pravico. Tako dediščino je zapustil svojim in nam!

Ervin Wlodyga

Koroški zvonovi med I. svetovno vojsko in po njej

UVOD

Iz zgodovinskih virov razberemo (A. Weissenböck — J. Pfunder, Tönendes Erz 1961), da izvira zvon iz Orienta, saj ga že pred našim štetjem poznajo Kitajci in Egipčani. Židovski veliki duhoven je imel na oblačilu pritrjen srebrn zvonček, kot signalno znamenje pa je služil zvon tudi v rimskih kopalščih. Seveda takratni zvon ni dosegal današnjih velikosti in tudi ni bil okrogel, ampak večstraničen.

Zvonovi, kakor jih poznamo danes, so se širili skupaj s krščansko vero. Sredi 9. stol. so bili že razširjeni po vsej zahodni Evropi, za patrona livarjev zvonov pa velja Irec sv. Forkernus (umrl okoli l. 490). Do 11. stol. velja za zvon latinska oznaka »signum« (znamenje), potem pa prevlada v cerkvenem izrazoslovju beseda »campana«, ki kljub različnim razlagam še do danes ni do kraja pojasnjena.

Razen v cerkvene so zvonovi zmeraj služili tudi v posvetne namene, saj so predstavljali skozi stoletja edino sredstvo hitrega javnega obveščanja. Zvon je javljal ure dneva in delopust, naznanjal je vesele in žalostne dogodke, klical na pomoč ob požarih in svaril pred bližanjem sovražnika ter tako sooblikoval ljudsko kulturno zavest.

ZVONOVI ZA TOPOVE

Veliko skladišče v Šentruprehtu pri Celovcu je nudilo čudno podobo: veliki in majhni zvonovi, nekateri nepoškodovani, drugi zopet razbiti ali počeni so čakali, da jih odpeljejo. Bili so to zvonovi iz okrajev Celovec, Šentvid, Velikovec ter Volšperk. Med to zbirko se je sukala cesarsko kraljevi konservator Paul Grueber iz Celovca ter skušal rešiti to, kar je že bilo precej zamujeno, kajti zvonove so že brez njegove vednosti prej pobrali in razbili. Skušal je skicirati in popisati pač vse, kar se je še dalo. Trudil pa se je tudi rešiti propada posebno »častitljive« zvonove. Žal mu to skoraj ni uspelo, saj je avstrijska vojaška oblast dne 30. novembra 1916 prepovedala dostop brez izjeme vsem civilnim osebam.

Pobrani so bili namreč zvonovi, ki so bili vlti leta 1700 in pozneje. Vendar pri izbiri niso bili preveč natančni, tako da so pobrali tudi 16 zvonov, ki so bili zaščiteni kot kulturna znamenitost. Le dva so pomilostili, in sicer v začetku 16. sto-

letja vltita, nahajala pa sta se v Vetrinju. To pa je bil izjemen primer.

Po cerkveni cenitvi je bilo tedaj na Koroškem 2665 zvonov s skupno težo 903.000 kg. V Celovcu je bilo 39 zvonov s skupno težo 19.440 kg. Najstarejši zvon se je nahajal v Selah, in sicer iz leta 1364.

Med letom 1400 in 1500 je bilo vltih 16 zvonov. Od 1500 do 1600 43, od 1600 do 1700 še 142 zvonov. V celem so bili 204 zvonovi. Teh niso pobrali za vojne namene.

Kralj zvonov na Koroškem je bil v Gospe sveti s težo 6608 kg, ki je tudi ostal v stolpu. V Velikovcu je tehtal najtežji zvon 2400 kg, v Pliberku 2068 kg.

V vsaki župniji so morali oddati dve tretjini zvonov. Marsikateri zvonik je zaradi tega ostal prazen posebno tam, kjer je bil v stolpu samo en zvon. Pobiranje zvonov je trajalo vse leto 1916. Zvonove so v glavnem metali v globino vojaki in marsikateri se je pri tem tudi razbil.

Pozimi leta 1916 je bilo dosti snega, tako da marsikaterih zvonov niso mogli prepeljati na zbirni prostor. V Heiligenblutu so zaradi pomanjkanja konj zbrali 60 mož, starih in mladih, ki niso bili sposobni za fronto, jih vpregli v sanke ter s takšno vprego odpeljali na postajo.

Marsikateri zvon je opravil čudno pot. Veliki zvon v Sagritzu je bil kot ruski top zaplenjen na ruskem bojišču, nato pa pretopljen v zvon, sedaj pa zopet oddan za pretopitev. Nekateri zvonovi so bili pretopljeni iz turških topov. Stoletja so zvonili za mir, sedaj pa so jih žrtvovali za bojišče. (Povzeto po članku M. Gausera, Kärntner Tageszeitung št. 217/19, 1974.)

GUŠTANJ

Tudi guštanjskim zvonovom ni bilo prizaneseno. Tako čitamo v cerkveni kroniki naslednje:

Cerkveni zvonovi so se dvakrat oddajali za vojne namene, in sicer leta 1916 in 1917. Državniki na Dunaju so dajatev zahtevali, večina škofov je na svoji konferenci sklenila, da se oddaji zvonov ne sme upirati, ker je to sveta stvar, ki pa je v resnici služila nesvetemu podaljšanju vojne. Guštanjska župna cerkev je izgubila leta 1916 svoj veliki zvon v premeru 123 cm in teži 1658 starih funtov, vlit od Samassa v Ljubljani 1854. leta, po 8 starih grošev za stari stot. Podružnica sv. Antona je oddala l. 1916 samo en zvon, tudi

Snemanje zvonov v Guštanju. Od leve proti desni: Mimi Rožank, Justa Šater, Albina Kotnik, neznana, Gusta Kraker, Marija Lerh

največji, v izmeri 100 cm, težek okoli 1100 funtov, vlit pri firmi Deuzel v Mariboru leta 1882.

Leta 1917 pa so morali zopet oddati dva zvonova, težka 364 in 720 funtov, vilita leta 1854. Pri župni cerkvi sta ostala mrliški zvonček — navček, ki tehta 87 funtov, in najmanjši zvon, ki tehta 214 funtov. Tega pa so zamenjali z drugim zvonom pri sv. Antonu, ki meri v premeru 83 cm in ga je vilita firma Deuzel v Mariboru leta 1882. Pri Antonu sta ostala dva zvonova 271 cm in 60 cm. Prvi je bil vlit leta 1882 (Deuzel), drugi 1854. leta (Samsa), oba iz bron, z napisi in podobami.

KOTLJE

Tudi tu najdemo v cerkveni kroniki mnogo zapisanega o oddaji zvonov, celo več kot v guštanjski (pisal je župnik Ivan Serajnik).

Dne 3. januarja 1917 je prišlo v Kotlje 7 vojakov, ki so dne 4. 1. odvrkli z line zvonove v Šmohorju, 5. 1. pa veliki zvon v Kotljah, drugega pa 8. 1. 1917. Naslednjega dne so jih odpeljali.

»Mir« je 19. 1. 1917 pisal naslednje:

Dne 9. t. m. so vzeli od nas slovo zvonovi naši: dva iz župnijske cerkve in tri od podružnice pri Mohoru. Največji tehta 12 q, vsi skupaj pa 23 q. Belo oblečena dekleta in velika množica ljudi jih je kljub skrajnom slabem vremenu spremila do Guštanj. Smo se pač težko od njih ločili, in ko so jim naše pevke zadnjikrat zapele v slovo, so stale vsem solze v očeh. (Za to priložnost je župnik Serajnik spesnil priložnostno pesem, ki je zapisana v župnijski kroniki.)

Omeniti še moramo, da sta pri Šmohoru ostala dva stara zvonova, ki jih je bivši posestnik na Šrotneku Janez Metarnik leta 1898 odkupil ter jih po oddaji zopet cerkvi prodal za 380 K.

Hotuljska zvonova sta bila vilita leta 1899. Isto leto je namreč požar uničil stare zvonove, razen majhnega, ki je padel iz stolpa in se tako ohranil, trije pa so počili, ko so jih z vodo polivali. Na njih

je bil napis: »Darovala me je Terezija Pavšek l. 1888, pogorel 3. junija 1899, znova prelit sem bil 1899.« Vlit ga je Samsa v Ljubljani. Manjši pa: »Vsaki čas, klical vas, vabil bom v božji dom.« Pri Šmohoru: »Darovala me je Roženkova hiša, da žive razveseljujem, mrtve obžalujem, slavo Mariji oznanjujem.«

Teža zvonov v Kotljah: 1230 in 410 kg, pri Šmohoru pa 418, 210 in 107 kg. Cena 4 K za kg. Dobili so 9500 K v papirju. Druga oddaja je sledila 25. septembra leta 1917, in to prvi za največjim v teži 771 kg.

Ker je zaostali zvon sam prežalostno klenkal v zvoniku, so prenesli en zvon iz podružnice Mohorja v župno cerkev, da sta bila dva in bolj veselo pela. Tudi ob drugi oddaji je župnik Serajnik spisal pesem.

Za Prevalje, Mežico in Črno s podružnicami vred o pobiranju zvonov ni podatkov, ker so kronike med zadnjo vojsko izginile.

Javorje (sedaj pod upravljanjem Črne). Župnik Josip Feinig je v kroniki zabeležil naslednje: »V začetku februarja (1917) nas je zadel hud udarec. Zvonovi (dva od Javorja in dva od sv. Jošta) so morali zapustiti svoj sedež visoko v stolpu. Vrženi so bili na tla in odpeljani, da se iz njih vlijejo novi kanoni. Okinčali smo jih, kakor smo mogli ter jih v procesiji nekaj časa spremljali. Pustili so nam enega v Javorju in enega podružni cerkvi sv. Jošta. Pa še ta dva bosta morala menda iti.« (Do tega potem ni prišlo.)

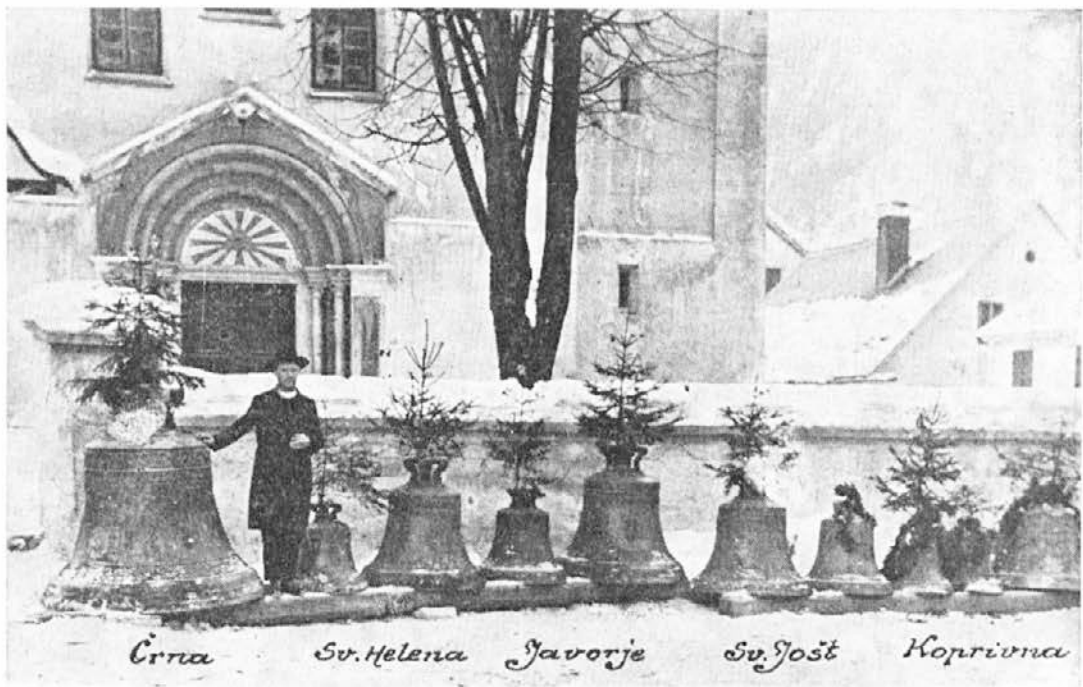
NOVI ZVONOVI V GUŠTANJU IN KOTLJAH

Šest let po končani prvi svetovni vojni so Guštanjčani dobili nove jeklene zvonove.

Po prvem neuspehu (18. X. 1922) se je želja po novih zvonovih v Guštanju le širila, dokler ni dobila konkretne oblike v »odboru za novo zvonjenje v Guštanju«, ki se je sešel in konstituiral na velikonočni ponedeljek leta 1923. Štel je 9 članov — tri zastopnike cerkve: župnik dr. Franc Cukala ter oba ključarja Luka Kotnik in Janez Konečnik, nadalje trije zastopniki magistrata Guštanj: župan Gregor Pipan, Anton Konečnik, uradnik jeklarne in Janko Rožman oskrbnik gradu Ravne in trije odborniki občine Tolsti vrh: župan Dominik Kotnik, Andrej Dretnik (Hajnšek) in Anton Šteharnek.

Za predsednika so izvolili župana Gregorja Pipana, za tajnika župnika dr. Franca Cukala, za blagajnika župana Dominika Kotnika. Odbor se je po dolgem razpravljanju zaradi bolj revnih župljanov odločil, da bodo kupili jeklene zvonove. Že naslednji dan so začeli od hiše do hiše nabirati sredstva. Obstaja tudi natančen pregled darovalcev.

S Kranjsko industrijsko družbo so sklenili pogodbo za vlitje zvonov. Meseca decembra sta šla župnik dr. Franc Cukala in Janko Rožman v družbi ljubljanskega kanonika dr. Kimovca preizkušat zvonove na Jesenice, kjer so dokončno določili zvok jeklenih zvonov (Des, e, ges), med-

Črna Sv. Helena Javorje Sv. Jošt Koprivna

Slovo od zvonov v Črni; ob njih župnik Dobrovc

tem ko je preostali zvon (bronasti) imel zvok »des«.

Izgotovljene zvonove so naložene na lastnem vagonu prepeljali 28. februarja z Jesenic prek Celovca in Pliberka v Guštanj. Ta prevoz je oskrbela jeklarna. Zvonove so začasno shranili v gasilskem domu. Sploh je bil ravnatelj jeklarne odboru vseskozi naklonjen. Dal je na razpolago tesarje in ves potreben material za preureditev stolpa in dviganje zvonov. Vso strokovno delo je vodil domačin, tesarški mojster Franc Kavc.

Popoldne 24. marca so zvonove na treh vozeh v slovesnem sprevedu ob zvokih hotuljske godbe in ob grmenju topičev srečno pripeljali na cerkveni prostor ter jih obesili na provizorično stojalo. Požarna bramba je nato zaprla prostor, kjer se bodo dvigali zvonovi. Pod vodstvom tesarkega mojstra Franca Kavca, ob godbi in streljanju se je pomikal zvon za zvonom, vsi okinčani, počasi višje in višje, dokler ni nazadnje izginil v zvonikovih linah. Ob 14. uri so zvonovi prvič zazvonili v guštanjskem stolpu.

Veliki zvon (1662 kg) je bil posvečen patronu guštanjske župnije sv. Ilju, kumovala mu je jeklarna guštanjska, zastopana po svojem uradniku Antonu Konečniku in svojem delavcu Francu Sušniku, oba iz Guštanja. Drugi zvon (1030 kg) je posvečen sv. Florijanu, tretji (670 kg) je posvečen Devici Mariji, kumovala sta mu Liza in Anton Šteharnik s Tolstega vrha. Po končanem obredu je domači pevski zbor zapel priljubljeno pesem, »Zvonikarjeva« godba pa je zaigrala himno. Zvonovi, postavljeni v zvonik z vsemi pritiklinami, stanejo 14 din za 1 kg.

Tudi v Kotljah so se zelo trudili, da bi čimprej prišli do novih zvonov. Sicer je to nekoliko dalje trajalo kot v Guštanju, uspelo pa jim je le. Poglejmo, kaj piše v cerkveni kroniki o tem.

Dne 6. 7. 1921 je umrla Antonija Harum p. d. Koliija v Brdinjah, ki je volila

v svoji oporoki 20.000 kron za nove zvonove.

Na binkoštno nedeljo dne 31. 5. 1925 se je v Kotljah sestal podoben odbor za nabavo novih zvonov. V njem so bili: župnik Ivan Serajnik, župan Anton Trup kot načelnik, nadalje cerkveni ključarji Franc Sekavčnik-Gamprat, Franc Herman-Hrovat, Franc Zdove-Rožank, Florjan Ivartnik-Pavšer, posestnik, Ivan Petrič-Podpečnik, Blaž Kos-Pratneker, Anton Gorenšek-Lužnik in Karl Kolar-Konečnik.

Le počasi se je pri nabiralni akciji stekal denar. Bilo ga tudi ni preveč. Zato so naročili pri bratih Bühl v Mariboru le en zvon v teži 1415 kg, ki je bil za 185 kg težji kot prejšnji, za ceno 42 din/kg. S stroški vred je stal 64.418 din. Uglašen je bil v »D« glas. Rožankovi konji so dne 22. 7. 1927 pripeljali zvon s Prevalj v Kotlje v spremstvu 15 konjenikov, 40 belo oblečenih deklet, gasilcev, godbe ter drugih domačinov. Vsi ti pa so bili tudi navzoči, ko so zvon dne 25. 7. 1926 slavnostno potegnili v stolp, od koder se je ob 12.20 prvič oglasil. Za botra sta bila Franc in Marija Zdove-Rožank.

Hotuljci pa se niso zadovoljili le s tem zvonom, zato so pridno nabirali sredstva. Ponovno so 26. maja 1929 pri bratih Bühl v Mariboru naročili dva nova bronasta zvonova v teži 805 kg oziroma 406 kg, izgotovljena pa naj bi bila 11. avgusta 1929. leta. Uglašena naj bi bila v »F« oziroma »A« glas. Cena za kg je bila že nekoliko višja in je znašala 45 din/kg oziroma 54.495 din.

Tudi ta dva zvonova so s Prevalj v Kotlje prepeljali Rožankovi. Sprejem pa je bil še bolj slavnosten kot pri prvem (21 jahčev, 100 belo oblečenih deklic, gasilci, godba).

Dne 15. septembra 1929 je bila slavnostna blagoslovitev in dviganje zvona v stolp. Blagoslovitev so izvedli: dr. Franc Cukala, Franc Ks. Meško, Josip Rehar in Ivan Serajnik.

Botri so bili: Anton in Lucija Gorenšek-Lužnik, Florjan in Neža Ivartnik-Pavšer, Franc in Ana Logar-Nacesnik, Jurij in Marija Pratneker-Protič.

Ker se preostali zvon ni ujemal z novimi zvonovi, so ga začasno posodili podružnici pri Šmohoru, dokler ne dobijo novega. Tam sedaj zvonijo trije zvonovi, ki so preživeli prvo svetovno vojno.

Podatke o tem, kdaj so kje v naši občini še dobili nove zvonove, sem prepisal zvečine kar s teh zvonov po zvonikih.

Mežiški veliki zvon tehta 1200 kg, ulit je bil l. 1924 v zvonarni in livarni Št. Vid nad Ljubljano, botrovala pa sta mu ravnatelj tedaj angleškega rudnika in njegova žena George in Louise H. Bargate. Istega leta je ta livarna ulila tudi 300-kilskega, ki sta mu bila botra Jožef in Marija Štern, p. d. Ober na Platu.

600 kg težki zvon je dobila Mežica od iste firme l. 1927. Pri prvem dviganju je namreč padel na tla in se razbil ter ga je bilo treba znova uliti.

K mežiški župniji spada tudi **sv. Lenart na Platu**. Tamkajšnji zvon tehta 240 kg in je bil vlit l. 1440. Utegnil bi torej biti najstarejši pri nas.

V **Koprivni** so trije zvonovi iz leta 1925, za dva od sv. Ane zdaj ni podatkov.

Črna ima tri zvonove. Najstarejši je iz leta 1864, 2100 kg težkemu sta bila botra grof Jurij Thurn in žena Zofija, 1200 kg težkemu pa Boštjan Obretan-Permanšek. Oba je ulila livarna Zvonoglas v Mariboru l. 1925. Tega leta je dobila od iste firme dva zvonova (950 in 800 kg) tudi **Helena**. Stari zvon tehta 650 kg.

Javorje je dobilo nov 300 kg težki zvon jeseni 1924, kg po 64 kron. Botri so bili: Alojz in Malka Potočnik, pd. Lukež in Ivan ter Helena Gutovnik. Stari zvon tehta 200 kg. **Sv. Jošt** je dobil dva nova zvonova l. 1930, težka 487 in 112 kg. Denar zanj (25.288 din) sta zbrala cerkvena ključarja Andrej Stakne in Peter Modrej, ki sta z ženama velikemu tudi botrovala, medtem ko sta manjšemu kumovala Alojz in Malka Potočnik.

Na **Fari** so štirje zvonovi. Najstarejši je iz l. 1844. Ulil ga je Gollner v Celovcu, botra pa sta bila Janez Ulcej in Franc Kresnik. Odbor v sestavi: Franc Lahovnik, Matija Rener, Josip Paradiž, Matevž Strojnik in Martin Mikeln je l. 1926 nabavil v Mariboru tri nove zvonove, ki jih je vlit inž. Bühl. Največji tehta 2000 kg.

V **Šentanelu** je na najstarejšem, srednjem zvonu latinski napis, prav tako ni dešifrirana letnica. Cerkev so prezidavali l. 1865. Če je zvon še od prej, je lahko tudi zelo star.

Veliki in mali zvon sta bila ulita v Ljubljani l. 1925. Velikemu sta bila botra Pavel Senica, pd. Gornik, in Lovro Vogel, pd. Žik, malega pa sta podarila Primož in Marija Krt, pd. Mikl.

Na **Strojni** pri sv. Urhu so bili nekoč štirje zvonovi, zdaj pa sta samo dva. Manjši, starejši je brez napisa, večji (800 kg) je iz l. 1940. Boter mu je bil Aleš Močivnik, pd. Železnik, izdelal pa ga je inž. Bühl v Mariboru.

Na **Brinjevi gori** je napis na manjšem (starejšem) zvonu nečitljiv, večjega je l. 1930 ulil Zvonoglas, botra pa sta mu bila Jožef in Julijana Mešnjak iz Stražišča.

Novi zvonovi v Heleni; v sredini sedita George in Louise H. Bargate

Na **Lešah** sv. Volbenk nima več zvonika, ker ga je l. 1884 uničila strela in ga niso obnavljali. V njem so bili baje trije srebrni zvonovi. Pri sv. Ani na manjšem zvonu ni napis, vendar je baje zelo star. Velikega in malega je ulil Zvonoglas leta 1933, botri velikemu: Matevž in Marija Valentinčič, Silvester in Marija Šumah in Jakob Libnik.

Na **Poljani** sta oba zvonova iz l. 1924, delo strojnih tovarn in livarn v Ljubljani. Večjemu sta bila botra David in Marija Lorberau, ravnatelj ravske jeklarne, malega sta darovala Andrej in Terezija Hrast s Poljane.

Ko zaključujem to zbiranje podatkov, ugotavljam, da je bilo delo zanimivo, včasih pa tudi težavno. Plezanje po raznih

stolpih mi je delalo preglavice, ker je zahtevalo celega »akrobata«. Zaradi slabih poti in snega nisem bil v Koprivni, Javorju, Lenartu in Joštu. Večkrat sem moral pri čitanju napisov na zvonovih uporabljati žično ščetko in cunjo, ker so pač ptiči opravili svoje delo. Na Brinjevi gori pa bi moral uporabiti celo kislino, da bi razvozal napis na starem zvonu.

Imam še namen v poletnem času dokončati to, česar sedaj nisem mogel, vendar bom dodatno gradivo odstopil — ravenški študijski knjižnici, kjer bo na voljo tistim, ki jih zanimajo tudi podrobnosti. Ob koncu bi se rad zahvalil vsem duhovnikom in drugim, ki so mi dali na razpolago potrebne podatke.

Prosenov gospod — moj učitelj

V lanski tretji številki FUŽINARJA sem izpod peresa Ajnžika prebral zanimivo pisanje o Prosenovem gospodu iz Javorja, ki je bil tam za župnika. Bolj kot župnik pa je bil Prosenov gospod znan kot učitelj, ki je mnogo let z vso prosvetno skrbjo poučeval na javorski šoli.

V tistih časih je v teh hribih bila učilna zidana, ki se je precej razlikovala od drugih šol. Vseh pet razredov je namreč predstavljala samo večja učilnica, ki je bila v prvem nadstropju gostilne pri Mežnarju. Zgradba stoji še danes, le da v njej ni več pouka, ker so tu pred kratkim zgradili lepo novo šolo.

Prav v tej šoli, kjer je poučeval Prosenov gospod, pa sem se prvič srečal z učnostjo. Tu sem se učil prvih črk abecede, poštrevanko. Spominjam se, da sem prvi dan dobil za domačo nalogo, da moram v zvezek napisati nekaj poševnih ali navpičnih črtic. To pa je bilo zame seveda pretežko. Nalogi nisem bil kos ter je zato pač nisem naredil.

Naslednje jutro je bilo treba v šolo. Bal sem se učitelja, ker nisem imel domače naloge. Ves dopoldan sem se zato skrival v bližnjem gozdu, jedel pravkar zrele borovnice ter opazoval, kdaj bodo šli učenci iz šole. Z njimi vred sem se vrnil domov h Koniču, kjer je bila moja mama na taverhu (dnini). Imel sem smolo, kajti gospodarjeva hči Nežika je moji materi takoj povedala, da me ni bilo v šoli. Mama mi jih je zato precej naložila po zadnji plati in to je menda pomagalo, da sem potem redno prihajal v šolo. Tudi domače naloge sem delal, kakor sem vedel in znal. Mati me je bodrila in mi pomagala.

Učenje pa mi ni šlo v glavo. Razred sem moral celo ponavljati. Že po približno dveh mesecih me je učitelj nekega dne posebej »testiral« ter ugotovil, da sem »zrel« za prestop v višji, to je drugi razred. Dobil sem celo inštruktorja. To je bil Ludvik Drofelnik, po domače Videkov Ludvik iz Javorja, ki danes živi v Avstriji. Tako sem imel nad seboj kar dva učitelja, ki sta si vsak po svoje prizadevala, da bi učno snov spriti obvladal.

Župnik oziroma naš učitelj je v šolo običajno prihajal v duhovniški obleki. Vedno je imel črne hlače in duhovniški ovratnik ter zato pri nas učencih zbujal še neko posebno spoštovanje. Vsi smo mu

pravili samo »gospod«, nikoli učitelj. Pred začetkom pouka smo vedno molili očenaš.

Kot menda kar vsi učenci sveta, smo temu gospodu tudi mi radi včasih ponagajali. Ne sicer iz kakšne načrtne nagajivosti, ampak bolj iz otroške prešernosti. Kot včasih nisem imel šolske naloge, bodisi, da je nisem znal ali pa sem preprosto »pozabil«, da je treba nalogo narediti, šolskih nalog niso imeli tudi še drugi sošolci. Običajno je bila za to kazen, da smo morali biti po šoli »zaprti«, kot smo tedaj tej kazni pravili. Če nas je bilo več po šoli, smo bili bolj korajžni ter smo jo kmalu pobrisali kar skozi okno v prvem nadstropju. Še sreča, da si kateri ni kdaj zlomil noge, ker je bil skok kar precej trd.

Naš gospod nas ni učil samo iz bukev, ampak je nas hotel naučiti tudi delati. Že pokojni zdravnik iz Črne dr. Ramšak je imel v Javorju v lasti precej gozdnih površin. Ker sta bila z našim gospodom velika prijatelja, smo mu morali kar vsako vrgred pogozdovati. Tam, kjer smo tedaj pod nadzorstvom našega učitelja in nekega gozdarja sadili smrečice, so danes že lepi gozdovi, ki jih upravlja družba. Že tedaj mi je kot otroku šinilo v glavo, da bi rad postal gozdar. Mnogo let pozneje, v novi Jugoslaviji, se mi je ta želja tudi uresničila. V tem poklicu sem dočkal tudi svojo upokojitev. Mogoče bi sicer prej kaj več dosegel, če ne bi bilo vojne, še posebej, ker si je moj učitelj zelo prizadeval, da bi iz mene kaj »gratalo«. To še toliko bolj, ker sem bilo zelo revnega stanu in bi se moral že v mladosti dokopati do kakšnega poklica.

Zato me je moj učitelj večkrat vabil v župnišče, kjer je imel kar lepo zbirko raznih knjig. Skupaj sva izbirala primerne knjige, ki sem jih moral doma brati. Ko pa sem mu jih vračal, sem mu moral včasih o kakšni knjigi celo povedati kratko vsebino. Hotel se je pač prepričati, če sem jo res prebral in si kaj iz nje zapomnil. Vse to je delal prav gotovo v želji, da bi se mi še s pomočjo knjig obzorje čim bolj odprlo. Kljub temu pa mi učenost le ni hotela v glavo. Zato moj učitelj ni bil z menoj najbolj zadovoljen.

Nekoč, ko sem v šolo prišel kar precej umazan, mi je dejal, da bom sposoben edino za dimnikarja, ker ta pač ves s sajami zamazan hodi od hiše do hiše. In ne na-

zadnje: za dimnikarja da ni potrebna kakšna izobrazba, »raufanke«, da bom že znal ometati...

Kot sem že omenil, so bili moji starši revni. Oba sta zato večkrat hodila v »taverh« na učiteljevo kmetijo v Čemerje pod Uršljo goro. Bilo je ob košnji, otroci smo imeli tedaj počitnice. Zato sem skupaj z očetom in materjo odšel v Čemerje. Kosci so našli pod nekim grmom osje gnezdo. Takoj me pokličejo ter mi v prisotnosti Prosenovega gospoda oziroma Čemernika, kot so našega učitelja tudi imenovali, obljubijo, da bom dobil strdi, če si upam osje gnezdo izkopati. Nisem dolgo premišljeval. Nekje sem staknil grablje. Uspelo mi je, da sem ga malce prestavil. Ose pa so se mi za predrznost takoj maščevale. Kar nekaj pikov sem dobil v obraz in po telesu. Hudo me je peklo. Zvečer pa me je Čemernik res nagradil za moje »junaštvo« z lepim kosom medu s satjem vred.

Mladost in tista kratka šolska leta so kar nekam hitro, prehitro minila. Prišlo je leto 1941 in z njim vojna. Mojega šolanja je bilo s tem konec. V svojem življenju nisem dosegel nekih velikih ciljev in uspehov, upravičeno pa lahko trdim, da sem si prav v javorski šoli pridobil osnove današnjega, sicer še vedno zelo skromnega znanja prav po zaslugi pokojnega Prosenovega gospoda, ki me je brati in pisati učil ter si po svoje prizadeval, da bi se tudi otrokom v odmaknjeni gorski vasi, sredi temnih in vedno šumečih gozdov lažje gočilo na tem svetu.

Prosenov gospod nas ni učil zaradi kruha in ne po službeni dolžnosti, ampak iz ljubezni do dela in iz čisto osebnega prepričanja, da je tudi kmečkim in dninarskim otrokom treba nuditi kanček znanja in v tem je nedvomno tudi povsem uspel.

Tak ostaja nanj in na Javorje moj spomin!
Franjo Hovnik

HOTULJCI PREŽIHU

17. februarja zvečer smo Hotuljci zares lepo počastili 25-letnico smrti našega velikega rojaka, pisatelja in revolucionarja Prežihovega Voranca. Na pobudo družbenopolitičnih organizacij kraja (ZK in SZDL), prosvetnega društva in šole je bila v nabito polni dvorani prosvetnega doma v Kotljah skromna proslava, kjer so sodelovali otroci prvih razredov osnovne šole z recitacijami in igrkami pod vodstvom tov. Jože Jamer. Deklamirala je dijakinja gimnazije na Ravnah Irena Jamer. Prežihovo črtico »Ajdovo strnišče« je prebrala tov. Slava Rakovnikova, Prežihovo novelo »Pot na klop« pa je po priredbi inž. Mitje Šipka kot monolog »Svetnečega Gašperja« odigral Marjan Gorenšek. Mešani pevski zbor prosvetnega društva z Raven na Koroškem pa je pod vodstvom dirigenta Toneta Ivartnika zapel pet pesmi. Na proslavo je prihitelo staro in mlado od blizu in daleč. Prišle so cele družine: Ošvenovi, Jurčkovi izpod Uršlje gore in Podgore, Lubasovi iz Podkrajja, Hrvatovi iz Kotelj, Renerjevi, Verdinekovi in še in še. Na proslavo je bila povabljen in se je udeležila s hčerko Vido in vnukinjo Metko tudi Prežihova vdova Marija Kuhar. Sam sem spregovoril nekaj besed o pomenu Prežihovega nas Hotuljce.
Rok Gorenšek

Narodna noša Mežiške doline

Že med obema vojnama, zlasti pa v zadnjih letih opažamo, da je tudi v Sloveniji vedno več folklornih skupin. Izvajalci želijo občinstvu predstaviti nekatere elemente starejše, pretežno kmečke kulture, ki se dajo najatraktivneje prikazati s plesom, pesmijo in z nošo.

Nedvomno pa se pojavljajo tudi pri tistih skupinah, ki imajo zadosti denarnih sredstev, največje težave prav v zvezi z nošami: kako obleči plesalce, da bodo ljudem prikazali čimbolj verno podobo nekdanjega oblačenja na določenem območju.

Po Sloveniji pa tudi drugje po svetu je dandanes splošno v navadi, da oblačijo folklorne skupine, ki nimajo originalnih noš, praznje noše, bolj ali manj verno krojene po vzorih iz sredine ali druge polovice 19. stoletja. Marsikatero folklorne skupine (opravičuje jih pomanjkanje sredstev) pa še vedno nastopajo v nepristnih nošah, ki so bile največkrat krojene že nekaj let po zadnji vojni. Oblačila ne ustrezajo niti osnovnim krojem posameznih oblačilnih kosov niti barvi blaga. Res pa je, da je danes največkrat težko ali pa celo nemogoče nabaviti na tržišču blago, ki bi ustrezalo tkaninam 19. stoletja.

In tako se je do danes izoblikoval neke vrste »folklorni scenski način oblačenja«, ki ga ob kratkem označuje uniformiranost v vseh smereh. Pri zborih, ki premorejo še skrbno garderoberko, se pridruži še bleščeča poškrbljenost, da se vsi nastopajoči svetijo, kot bi jih vzel iz škatlice. (Pripomba je posebej umestna za noše z Gorenjskega.)

Toda če le malo prisluhnemo najstarejšim ljudem, so se tudi v preteklosti kmečka dekleta na plesu razločevala po noši med seboj. Nikdar niso bile vse enako opravljene in nikoli niso vse enako blestele. Premožnejše so se oblačile in tudi nosile bolj bahato, obleke revnejših so bile skromnejše. Razločki so bili tako v kvaliteti blaga, kot v izbiri barv in vzorcev. Prav tako so bila pokrivala premožnejših kmetič okrašena z bogatejšo vezenino in spodnja krila so imela prišite širše čipke itn.

V želji, da bi folklorna skupina z Raven prikazovala čimbolj verno, zgodovinsko podobo oblačenja, kakršno je bilo v navadi v Mežiški dolini še po sredini 19. stoletja, smo zbrali podatke po starejših virih (primerjaj tudi dr. France Kotnik, Noša v Mežiški dolini, Naš dom 1926) in še ohranjenem ustnem izročilu.

Ljudska noša Mežiške doline se je nedvomno razvijala tako kot noša drugih slovenskih območij v okviru stilnih obdobj, pod vplivom najrazličnejših družbeno-gospodarskih gibal in okoliščin, ki so uravnale oblačenje ljudi. Po sredini 19. stoletja so bila tako moška kot ženska oblačila še vedno pretežno krojena iz domačega platna in sukna. Edinole premožnejši kmetje so nosili ob večjih praznikih in drugih svečanih priložnostih obleke iz kupljenega blaga.

Poglavitni deli ženske noše v navedenem obdobju so bili: dolgo in nabrano krilo z modrcem — »janka na njederc«, krojeno iz modro barvanega ter s cvetličnimi vzorci potiskanega platna in modro belega ri-

žasto tkanega platna. Pod krilo so ženske oblačile »spodnjo janko«, krojeno iz tanjšega domačega prta, ob nedeljah tudi iz muslina — premožnejše tudi po več, da so bile bolj košate — obrobjeno po navadi z črna kvačkanimi čipkami. Beli rokavci so bili krojeni iz domačega platna, ob nedeljah pa prav tako iz »mušlina« in v zapestju ter zgoraj nagubani. Okrog vratu in po prsni so se ženske pokrivalo z različnimi rožastimi rutami. Značilna naprsna ruta je »cif«, trikotno krojena iz bombažnega vzorčastega blaga, s čipkami na obeh ožjih straneh. Okrog pasu so si pripasovale modre platnene, črne klotaste ali pa tudi svilene predpasnike, pač po možnostih.

Tako kot v Rožu in Podjuni, so se tudi v Mežiški dolini vsaj še sredi 19. stol. pokrivalo ženske s črnimi, tesno prilagajajočimi se kapami, ki so imele na zadnjem delu všito rožnato in največkrat zlato vezeno blago, zadjek. Kape so prevezovale s širokimi črnimi svilenimi moire trakovi, ki so jih na tilniku zavezovale v velike pentlje.

Obuvala so nogavice, pletene iz domače volne, za praznje dni pa vzorčasto pletene iz bele pavole. V navadi so bili nizki in visoki čevlji »pončki« iz črnega sukna ali usnja.

Franju Mahorčiču v slovo

Ure so se iztekle, sirena je dala znak, da je šihla konec, znak za počitek. To pot je slišal prvič v svoji zgodovini tudi naš pokojni sodelavec Franček Mahorčič. Odšel je k počitku, katerega nikoli v življenju ni poznal.

Premnogokrat v letu se poslavljamo od svojih sodelavcev tukaj na Barbari. Poslavljajo se sorodniki, znanci, sodelavci, danes pa se poslavljajo razen nas vseh še žareče jeklarske peči, hrupni stroji, kovaška kladiva mu bijejo slovesni odhod, fabriška temačna okna zro otožno na njegovo poslednjo pot.

Ko je pred 38 leti prišel na Ravne, je našel borno kovaško uto in srečeval ukrivljene hrbte kovačev in vas, obdano z livadami pod Goro. Sedaj odhaja iz mogočne hiše, nove železarne in spremlja ga nepregledna množica zravnanih mož iz srečnega mesta pod Goro.

Njegovo delo je tolikšno, da se z besedami ne more povedati. Ne samo da je vsaka opeka tovarniških stavb povezana z njegovim imenom, vsak stroj je bil zamišljen v njegovih načrtih, vsaka tona jekla, ki je bila poslana v svet, je nosila njegovo delo in pohvale in graje so bile nanj naslovljene. Ne, to ni najvažnejše. Stavbo poruši vihar, jeklo uniči rja in beseda ostane pa utihne. Njegovo največje delo so ljudje, je narod, ki je večni. Vse povojne generacije strokovnjakov od najnižjih do najvišjih smo njegovi učenci, pa ne samo strokovnjaki, vsi Ravenčani so gojenci njegove šole. Šport in kultura sta lahko vzcvetela pod močnim blagoslovom njegove roke, saj je bila v njem skrita skromna, visoko kulturna duša, ki je svojo moč iz-

Moški so oblačili do pod kolena segajoče hlače na »leso«, krojene iz irhovine (črna barvanega domačega platna in sukna). V zadnjih desetletjih 19. stoletja pa so tudi tukaj prišle v navado dolge hlače iz sivega, doma tkanega in valjanega sukna. Vrhu bele, iz domačega platna krojene srajce, so oblačili telovnik — »lajbič«, ki je bil pri premožnejših krojen iz vzorčastega blaga z vrsto srebrnih gumbov, splošneje pa so bili v navadi črni, pa tudi rdeči telovniki. K praznji noši je sodila pod telovnik svilena, rožasta ruta.

Na splošno so se pokrivali s črnimi klobuki, s širšimi okraji in nizko štulo. Za trak ali vrvico na klobuku so zatikali predvsem ob nedeljah fantje cvetlice, največkrat nageljne, ki so jim jih dajala dekleta. Obuvali so večinoma bele, iz domače volne pletene nogavice, in nižje ali visoke čevlje.

K zimski moški in ženski noši sodijo v sredini 19. stol. še beli in z vezeninami okrašeni ovčji kožuhi, ki jih obenem s špenzerji proti koncu 19. stoletja dokončno izpodrinejo daljše jope in suknjiči. Obvezno svatovsko oblačilo je bil »burmus«, krojen iz temnega blaga z velikim ovratnikom po bidermajerski šegi. Kot po ostalem slovenskem ozemlju, kjer so bili v navadi navedeni plašči, pa so jih tudi tukaj svatje za svatbo izposojali.

Peter Mihelač

žarevala v okolico, da ji ni bilo moč ubežati. Tudi kraški značaj je prenesel le skrajno poštenost, zato je pomenilo biti njegov učenec mnogo več kot se strokovno izpopolnjevati, pomenilo je — učiti se biti človek.

Brezkompromisni značaj ga je vodil tudi v edino moralno možno pot v partizane v letu 1944, in tako smo dobili po njegovi vrnitvi tehničnega direktorja-partizana, ki se je vsa leta uporno in pošteno potegoval za pravice in blaginjo svojih soborcev. Morda je ta partizanska, čeprav kratka šola udarila dokončni pečat v značaju.

Pokojni Mahorčič je prenehal biti jaz, postal je skupna last vseh sodelavcev, vseh krajanov, vseh Slovencev, vseh železarjev.

Ko smo se pred 23 leti prvi mladi kadri javili pri njem kot tehničnem direktorju, nas je sprejel tako dobrohotno in nam vlival toliko poguma, da nas je privezal na tovarno, pa ne samo nas, še mnoge poznejše generacije. Sam je pognal korenine v koroški zemlji, vzcvetel in rodil neprecenljiv sad. Prav njegovemu vzgledu je sledila večina in ostala zvesta železarni in ožji koroški domovini.

Dragi naš prijatelj, šef, učitelj in vzornik! Ob tem grenkem slovesu ti ne moremo pokloniti drugega kot obljubo, da bomo skušali slediti tvojemu vzgledu, da bomo spoštovali in pomnoževali sadove tvojega dela, pa ne samo v tovarni, tudi izven nje, da bomo povečali dom, ki si ga gradil ti, dom znanja, humanosti, prijateljstva in sreče.

Počivaj v ljubezni, v kateri si zgorel, v ljubezni do koroške zemlje!

M. Šipek

Amalija Ridl - Lampreča mati

Od rojstva do smrti je bila pri Lampretu. Nekako zrasla, zagrizla se je v to strmo in laporno zemljo. Z njo vred smo pokopali tudi del Lamprečega grunta.

Če odštejemo njena otroška leta in tisti dve leti, ko je bila od izčrpanosti bolna, še vedno ostane šestdeset let. Celih šestdeset let je bila pri Lampretu za vse: za gospo-

dinjo in za deklo, za hlapca in gospodarja. Za tri generacije, ki so hodile od Lampreta na šiht, je skrbela. Imela je na skrbi, da so pravi čas vstajali, imeli jesti ob pravi uri, ko so šli in ko so prišli s šihta, da so imeli kaj v kanglici nesti s seboj, prala jim je zamazane, »zašmirane« bandure. Vse to je imela na skrbi že tedaj, ko je hodil na šiht njen oče, pozneje, ko je hodil v tovarno njen mož, in sedaj, ko je hodil v železarno njen sin. Medtem ko so vse tri generacije služile v tovarni tiste dinarje, katerih jim Lampreči grunt ni mogel dati, se je ona gnala doma. Kdo bi vedel, koliko košev privasa, bozave, krompirja in sadja je znosila na svojem hrbtu. Skrbela je, da se je razdrapano cimprolje obnovilo. Ni čudno, če je dohtar pri nekem pregledu rekel, da je njen organizem popolnoma izčrpan in izrabljen.

Podoba je, kakor da se ji je narava zato, ker je morala v življenju prestati toliko telesnega napora, oddolžila s tem, da ji je dala izredno trdno zdravje, saj razen zadnjih dveh let ni bila nikoli resno bolna. Tudi postave je bila močne; če si ji segel v njeno močno, lopatasto roko, si imel občutek, da je to moška roka. Vendar je za vsem tem bilo dobro, plemenito srce, ki se je v svoji nesebični ljubezni razdajalo in se je popolnoma razdalo za svojo družino in za dom. Da bi bilo zdravje v družini in v hlevu, da bi polje obrodilo in ne bi bilo kakšne nesreče, vse to, in samo to je bila njena želja, to je bila vsa njena politika.

Poleg telesnih naporov je imela večkrat tudi velike duševne muke. Naj omenim samo prerano in tako tragično izgubo moža. Čeprav je od tega že več kot trideset let, mi je še vedno živo v spominu to, kar je takrat rekel njen brat: »Mala si mora vsak predpasnik oprati samo zato, ker od samih solz čisto trd postane!«

Še na eno njeno lepo lastnost se spominimo ob njenem odprtem grobu. Rajna Lampreča mati je zelo rada govorila in pripovedovala. Vendar ni bila kakšna čenča, ki te s svojim govorjenjem odbija. Njena lepo tekoča, z našimi koroškimi narečji

obogatena govorica je vsakega pritegnila. Vem pa osebo, ki je samo zategadelj rada šla k Lampretu, da jo je poslušala. Seveda vzrok je ona že našla, glavni namen pa je bil ta, da je lahko z njo govorila oziroma da jo je lahko poslušala. Vsak, ki zna ceniti našo koroško govorico, jo je rad poslušal.

Lampreča mati, mirno počivaj!

Ajnžik

Jože Rus

Odslej bo »po jutrih« Partizanska ulica na Ravnah bolj tiha, pusta in prazna. Nič več ne bo slišati zvonkega dekliškega smeha in pričajenih, preplašenih vzklikov mladih študentk, hitečih v šolo. Nič več širokega moškega smeha: »Ha-ha! Le poglej jo, kako se nese, kako je lepa, kakor da je čisto sama na svetu!« Nič več — nikoli več tudi nas Hotuljcev ne bo sprejel njegov široki, glasni: »Ha-ha-ha! Pva, republikanci prihajajo! Lej jih, lej, so že štu, pa že navsezgodaj! Kaj pa le štujo pomeni?« Tudi sosedje v Planiki, Železarni, Cvetličarni, pri Kosu in drugod, nikoli več ne bodo doživeli njegovega vsakodnevnega obhoda, njegovega vsakdanjega jutranjega pozdrava — pozdrava dobre volje, zabeljenega s šalami in domislicami moža, ki smo ga danes pospremili na njegovem zadnjem in poslednjem obhodu tu pri Barbari do

njegovega zadnjega doma, kjer bo odslej v miru počival in sanjal svoj samotni, večni sen.

Rajni Jože Rus je bil rojen 12. 9. 1908. leta kot nezakonski sin v nekdanji Jošnovi bajti na Brdinjah v Kotljah. Bil je prvi hotuljski samorastnik, zato mu v življenju tudi ni bilo preveč »z rožicami postlano«. Mater je izgubil komaj tri leta star. Pozneje je bil za pastirja ter je pasel živino pri Šteharniku na Tolstem vrhu. Štirinajst let star se je odločil in sam šel prosit krojača Hartmana na Ravne, da ga je vzel v uk in se je pri njem izučil za krojača. Kot krojaški pomočnik je delal v Črni, pri Dolinšku v Ravnah in drugod. Rajni Jože se je v življenju odlikoval z izredno natančnostjo in skrbnostjo pri svojem poklicu. Kar koli je naredil, česar se je lotil, vedno je v svoje delo vložil veliko truda in skrbi ter natančnosti, zato je slovel tudi daleč okoli kot eden najboljših krojačev. Ena njegovih vrlin, njegovih lepih, dobrih lastnosti je bila njegova poštenost. Nikogar nikoli v življenju ni goljufal. Nikomur ni več računal, kakor le toliko,

kolikor je bilo vredno delo. Bil je mož, ki je skoraj vse svoje življenje preživel samotarsko — samsko, toda bistrega duha in naprednega mišljenja, skromen v svojih potrebah, pošten in dober, zelo dobrega srca, ki je znal ljudem pametno in pošteno svetovati kljub svoji veseli in burkasti naravi.

Največje veselje je imel v zadnjih letih svojega življenja s hišo, ki jo je kupil šele po zadnji vojni. Vedno je govoril in želel si je, da bi jo lahko obnovil in uredil, toda smrt ga je prehitela. Rajni Rus pa je imel v svojem samotnem življenju še eno dobro lastnost: bil je vedno nasmejan in židane volje. Še smrt ga je doletela v hipu, ko se je v bolnišnici po telefonu šalil z bolniškimi sestrami. Ljudje so ga zato radi imeli. Radi so prihajali k njemu, da so se lahko nasmejali njegovim šalam in domislicam. Posebno radi so ga obiskovali domačini, stari Ravenčani in Hotuljci, ki so ga kot rojenega domačina-Korošca tudi najbolje razumeli.

Dragi Rus, nič več ne bom govoril in našteval! Vaša dobra dela, ki ste jih storili, govorijo za vas! Vaše truplo bo počivalo tu pri Barbari, vaš spomin pa bo živel med nami naprej. Bili ste dober človek, iskren in zvest, da malo takih. Počivajte v miru v naši domači slovenski zemlji!

Stefki in njeni družini pa se za vso skrb, ki jo je v življenju izkazala rajnemu Rusu, najlepše zahvalim. Vsem svojcem, znancom in prijateljem rajnega Rusa izrekam globoko sožalje!

Rok Gorenšek

Franc Sadovnik

Dragi sorodniki, znanci in prijatelji rajnega! Stojimo ob odprtem grobu dobrega in mirnega moža, očeta, sosedu in delavca Franca Sadovnika iz Kotelj. Tako, kakor je mirno, skromno skoraj vse svoje življenje preživel med nami, tako mirno in kar nekako sam zase se je tudi poslovil in za vedno odšel od nas.

Rajni Sadovnik je bil rojen 2. oktobra 1895 v Šteharški bajti na Tolstem vrhu. Večino svojega življenja pa je preživel med nami v Kotljah; v Ardevovi bajti, v župnišču, pri Šrubu in nazadnje v Puškarčevih mlinih na Brdinjah. Sadovnik je bil vse svoje življenje, tako rekoč od rojstva

do smrti, delavec-ključavničar, eden redkih Hotuljcev, ki je vsa leta delal v železarni na Ravnah, kamor je hodil vsak dan na delo peš iz Kotelj. Hodil je poleti in pozimi, v mrazu in vročini, ob lepem ali grdem vremenu, podnevi ali ponoči. Te-

daj še ni bilo tako, kakor danes, ko je tako poskrbljeno za prevoz delavcev na delo, da se vozijo tudi tisti, ki stanujejo le nekaj sto metrov od fabrike.

Skrben, dober oče in mož je bil. Pet otrok je bilo treba preživeti, bilo jih je treba vzgojiti. Večkrat je bilo težko in hudo, toda z marsikatero odpovedjo v življenju je zmožgel tudi to.

Hotuljci smo ga cenili in radi imeli, predvsem zaradi njegovega mirnega značaja in zato, ker je rad pomagal vsakemu. Rad je to in ono popravil — posodo, svetilke, karbidovke in druge reči.

Ko je bilo ustanovljeno v Kotljah prostovoljno gasilsko društvo, se mu je pridružil in zapisal med prvimi za vse svoje življenje. Zvest, vedno pripravljen »na pomoč« je ostal svojemu društvu vse do svojega zadnjega diha.

Rajnemu Sadovniku usoda s svojimi preizkušnjami v življenju nikakor ni pri-

zanašala! Prva svetovna vojska — fronta v Galiciji in drugod! Druga svetovna vojska mu je vzela sina Francija — partizana. On sam, žena in hčerke pa so trpeli po uničevalnih taboriščih: Dachau, Buchenwald in Rawensbrück, vse do osvoboditve.

Dragi Sadovnikov oče! Le nekaj več kot dobrega pol leta vam je še manjkalo do vaše osemdesetletnice. Žal se je vaše življenje prej izteklo, niste je mogli doživeti! Toda spomin na vas in vaše delovno življenje bo ostal živ med nami. Vsi, ki so vas poznali, se vas bodo s hvaležnostjo v srečo spominjali. Zato počivajte mirno in sladko tukaj pri Barbari med svojimi dragimi, ki so se že pred vami za vedno poslovili.

Otrokom, sorodnikom, znancem in prijateljem rajnega Sadovnika izrekam globoko sožalje!

Rok Gorenšek

Kladivo - list napredne slovenske mladine

Vsi, ki smo gledali odlično oddajo ljubljanske televizije »Bog nas varuj revolucij in rdeče poplave«, in nam je tudi drugače položaj naših zamejcev v Avstriji kolikor toliko znan, smo si bili tistega ponedeljkovega večera najbrž edini, da pri naših sosedih nekaj ni v redu, da se nekaj hudo smrdljivega kuha s specifičnim vonjem po starem, »dobrem« nacizmu. Kaj se dogaja v tej, k nobenemu bloku zavezani Avstriji, v tej tolikokrat opevani demokratični državi?

Česa se boji Avstrija?

Menda ne slovenske manjšine, ki je menda povsem rdeče pobarvana. Namreč, znani stereotipi »zabitih sosedov« vse Slovence preprosto dajejo v skupen koš, v predalček, ki je rdeče (komunistične) barve, pa naj bodo izrazi za te ljudi bodisi »titosi« ali pa »komunisti«, »čuši«, »močno rdeči«. Tako jih pač poimenujejo zaradi njihove narodnostne pripadnosti. Seveda so ti stereotipi precej slabo namerjene granate, ki večinoma »vsekajo mimo«, še več — so povsem odveč, kot bo pokazalo tudi naše razmišljanje. Čeprav ob tem, ko pišemo ta dejstva, nam ni vseeno (kot komunistom), da stereotip »komunisti« za koroške Slovence ne drži povsem.

Naš namen je soočiti se z izredno zanimivim časopisom mladih koroških intelektualcev, s časopisom, ki izhaja na Dunaju v slovenskem jeziku in je resnično »močno rdeče« obarvan. To je list Slovenske kulturno politične organizacije, ki ga izdaja Klub koroških študentov, imenuje pa se »Kladivo«.

Ob obeh časopisih: »Našem tedniku«, ki ga izdaja Narodni svet koroških Slovencev, in ob »Slovenskem vestniku«, ki ga izdaja Zveza slovenskih organizacij, je »Kladivo« vsekakor časopis, ki zaobsega največ naših zamejcev. Drugače so na Koroškem še časopisi, ki pa so predvsem religiozno nastrojeni (Družina in dom, Nedelja — Mohorjeva družba), pa tudi po formatu podoben »Kladivu«, list socialističnih dijakov celovške gimnazije »Glas«.

To so ob »Mladju« (literarni reviji) glavne publikacije z one strani meje, ki izhajajo v slovenščini.

Da se povrnemo h »Kladivu«.

List je resda precej skromnega formata (10.—20. strani), pa tudi oblikovne rešitve in sam tisk so na rahlo nizki ravni, kar pa nam je čisto razumljivo v kontekstu s samim položajem Slovencev v Avstriji. Res pa je tudi, da vse od svoje ustanovitve (1970. leta) močno razburja tako slovensko, kot tudi prek prevedenih člankov avstrijsko javnost. Z našim izletom na vsebinsko področje lista bomo poskušali razbliniti misterijo omenjenega razburjanja.

Torej, »Kladivo« je začelo izhajati 1970. leta pod okriljem (s finančno in drugo pomočjo) ZSO in njenega predsednika dr. Francija Zwittera. Časopis je imel namen lista, »kjer se teoretično pripravljajo akcije«, ki naj bi se izvajale na plano na Koroškem. Zanimivo je, če prebiramo prve številke lista, in lahko ob tem ugotovimo, da je že takratni uredniški odbor nakazal zdaj tako aktualne probleme in sploh avstrijsko realnost, ki se pet let po tem kaže v tako reakcionarni podobi.

Kladivaši so od vsega začetka nastopali proti nasmiselnemu boju obeh slovenskih organizacij (ZSO in NSKS), se ograževali od njega, in nenehno opozarjali na nepravilnosti obeh največjih avstrijskih strank: vladajoče SPÖ (pod njenim okriljem je bila takrat ZSO) in ÖVP (NSKS). Še posebej so jim bili na tapeti slovenski predstavniki NSKS, ki po mnenju kladivarjev »prosjajo za pravice, ki so a priori dane«. Leto dni pozneje pa tudi že odkrito bičajo socialistično stranko Avstrije, ki je izdala interese delavskega razreda in tako postala tipična buržoazna stranka. Recimo, prav pliberški socialisti so preprečili, da velenjsko »Gorenje« ni dobilo dovoljenja za gradnjo svojega obrata v Podjuni, ki je z okolico vred še izredno nerazvito območje.

Če se spomnimo slovenskih akcij premazovanja tabel z zgolj enojezičnimi napismi krajev, iniciator le-teh akcij so bili člani

»Kladiva«, nekakšen mentor »komiteju za odkrivanje skritih konfliktov in delovni skupnosti za Južno Koroško«. Ti dve ilegalni organizaciji slovenskih mladincev na vasi sta bili v letih 1970. in 1971. izredno aktivni. V časopisu so redno našle mesto tudi fotografije s teh akcij, agitacijski lepaki in podobno.

»Kladivo« se močno zavzame tudi za mladince Boruta Marjana Šturma, ki so ga oblasti ujele pri eni takih premazovalnih akcij. Pravi absurd je, kako so ga na sodišču obravnavali za borih 110 SCH škode. Sojenje je potekalo v razmerah, ki bolj ustrezajo sojenju hudemu kriminalcu, ne pa mlademu predstavniku manjšine, ki je storil zgolj to, kar bi morala država že deset ali več let poprej — po državni pogodbi in avstrijski ustavi.

Poudarili smo že, da se je 1971. leta list že močno odklonil od ZSO oz. od pripadnosti SPÖ, pod katere varstvom je v začetku bil. Študentje okrog lista so kaj kmalu »pogrunjali« dvoličnost socialistov, ki so se že takrat začeli družiti z FPÖ (svobodnjaki), ki so zmeraj prednjačili v gonji proti Slovincem, in so bili nasploh nacional-socialistično usmerjeni. Tega leta zasledimo že prve agitacije za KPA (komunistično stranko), ki je »edina proti kapitalu usmerjena avstrijska stranka... in edina odkrito zagovarja slovenske težnje«!

Čeravno jim kladivarji še zamerijo, da se »ne obračajo na delavce in male kmete, temveč na anonimne volilce«, je leto 1971 usodno za intenzivno povezanost s komunisti, za zvezo, ki še danes traja. Prav zaradi te zveze, pa tudi zaradi nekaterih drugih vzrokov nastane med samimi kladivarji razkol, ko se ločijo posamezne frakcije. Prej enotni se razdele v dve večji skupini: v maoiste, ki so se skorajda povsem izgubili v avstrijskem političnem ozračju, in v komuniste, ki še zdaj izdajajo »Kladivo«.

Zaradi teh notranjih nasprotij nekaj časa list ni izhajal. Znova pa zaživi 1973. leta pod uredništvom Mirka Messnerja. Tu se začne druga obdobje izdajanja lista, obdobje, za katerega je značilno izrazito komunistično obeležje, »rdeča barva«, ki jo avstrijski šovinistični krogi pripisujejo vsemu slovenskemu življu.

Če pobrskamo po vsebinski usmerjenosti časopisa, lahko ugotovimo, da je izrazito revolucionarna. Članki so večinoma komunistično agitacijskega značaja, kladivarji vidijo edino alternativo slovenskega volilca v KPA, argumentirano, z močno ideološko bazo nakazujejo rdeče perspektive v boju za demokratične pravice. List pa je tudi zagledan v dogajanje po svetu. Cela vrsta člankov biča vojne zločine velike države v Indokini, v Čilu, opozarja na imperialistične težnje multinacionalnih korporacij, na porajajočo se nevarnost ne le avstrijskega, temveč sploh evropskega fašizma (na nevarnost, ki je izredno aktualna danes)...

V »Kladivu« od začetka izdajanja sodeluje tudi znani pisatelj Janko Messner. Na posebni, rezervirani strani lista posmehljivo razpravlja o koroških problemih njegov Pokrznikov Luka v domačem, koroškem narečju. Razveseljivo pa je, da dejavnost kladivarjev ni ostala zgolj publicistične narave, angažirali so se tudi na či-

sto praktičnem revolucionarnem področju. Naslovili so znani razglas na napredne, demokratične sile Avstrije proti preštevanju manjšine, se pomembno vključili v delovanje »solidarnostnega komiteja«, katerega plod so bile lanske izredno uspešne demonstracije v Celovcu, ko so ramo ob rami napredni Avstriji in Slovenci zahtevali pravice za manjšino.

Pred marčnimi volitvami je »Kladivo« podpiralo KPA, na listi komunistov, kar je zanimivo — je bil kot drugi kandidat (za Raimundom) mladi Slovenec Mirko Messner. Torej je komunistična lista tudi v direktni konfrontaciji s Koroško enotno listo (KEL) dr. Apovnika in sodelavcev, ki računa pretežno na slovenske volilce. Ta korak NSKS in »Kluba slovenskih občinskih odbornikov«, ki sta formirala KEL, najbrž v teh trenutkih ni bil upravičen in

pozitiven, saj vodi v »nacionalno izolacijo«.

Če ob koncu še ovrednotimo dosedanjo pot »Kladiva«, lahko mirno zapišemo, da je bil krog kladivarjev v teh petih letih izdajanja časopisa izredno pomemben teoretičen dejavnik v boju koroških Slovencev. Na njegovih straneh so se neusmiljeno prikazovale velike pomanjkljivosti bodisi v ZSO ali pa NSKS, v slepi pripadnosti teh dveh organizacij socialistični in ljudski stranki, saj so kladivarji prvi pravilno doumeli, da v Avstriji ne gre za boj med večino in manjšino, za boj med Slovenci in Avstriji, temveč med naprednimi in reakcionarnimi silami.

Za »Kladivo« je edina alternativa Slovencev Komunistična partija Avstrije! Ima prav?

Bo »bog obvaroval Avstrijo revolucij in rdeče poplave«? Juričan Frančišek

sto tisti, ki bi radi z meči uredili svet in ljudi, ki ga naseljujejo. Postavlja pa si ga pesnik, ki mu je tako rekoč poklic razdejati red, da bi prišel do neobremenjenega jedra stvari. Nekaj hudega se z nami godi. Nekaj takega, da: / Otroci videvajo ptice / le še v slabo narisanih knjigah. // Gibi nam uhajajo izpod živčevja in volje, s svetom ne živimo več v istem ritmu. Pogovoru s ptico, naravnavanju perspektive torej, sledi iskanje v svoje rojstvo, tudi v vsakogaršnje rojstvo. Porodniške. In tu smo v za nas čudnem in novem miselnem svetu, ki je nekoliko cepljen z mislijo Jutrovega: / Iz mojega semena bo najprej / zazeleneo drevo, / iz drevesa trava / in šele iz trave, / ali pa še iz nje ne, / pravi otrok. // Direktni vzvodi evropske mehanike so tedaj polomljeni, pesnik postavlja nove odnose med vzrokom in učinkom, med setvijo in zorenjem. Natura sveta se vplete v naturo človeka, eno ne more brez drugega, iz verzov veje duh kontemplativne potrpežljivosti, ki je živo nasprotje skorajda industrijskemu rojevanju novih generacij. Otrok ni več časovno in prostorsko dešifriran pojav, saj: / In otrok misli na svojega otroka že, / ko se na pločniku trmasto usede / in vpije. / Tudi zdaj vpije, samo da ne vem: / v telesu pozabljene ženske, / ali pa se oglašava v meni. // In nazadnje verz, ki je že cel program: / Recimo, da bom sestavil otroško posteljo. // Sestaviti otroško posteljo pomeni domišljijjski in poetični inkubator, v katerem bi se človek utegnil čisto drugače razviti, v katerem bi utegnil celo preprečiti svoje uničenje. Vsi sistemi obljublajo to stanje, da bomo kakor otroci, vsi so že poskušali izdelati posteljo za takšno srečno otroštvo, a je doslej samo poeziji uspelo nekaj podobnega, pa še to le za hip, v katerem niti ne utegneš reči: Verweile doch, du bist so schön..., če si sposodim Goethejev verz iz Fausta. Že druga pesem tega cikla spozna nemoč takšnega projekta. A izraža tudi človeško trmo: / Četudi ne bo več zvezde na nebu, bom šel. / Najprej bodo brezmejne rumene daljave: / ne bom si upal pomisliti na kraj, / kjer se začenja-

DVA DOMAČA AVTORJA

O ČLOVEŠKEM IZGNANSTVU

Asociacije ob zbirki črtic Janeza Mrdavšiča: Utrujeno otroštvo (MK 1975)

Človek je izgnano bitje, o tem ni več nobenega dvoma. Biblijska zgodba o izgonu iz raja, vzhodnjaško samsara kolo, Marxova alienacija, Sartrov gnus, Husserlova nedostopnost biti... so le različni vidiki iste stvari: človek je vržen iz maternice naravnega, narejeno mu je, da od zunaj motri svet in svoje sopotnike, izstreljen v osmo poslednjih in prvih reči: rojstva, lakote, ljubezni in smrti. Izgnanstvo je po vseh individualnih in kolektivnih izkušnjah nespremenljiva intonacija človeške usode, mu je opij in dinamit, apatija in kljubovalnost, premislek in akcija, parjenje in samomor. Izgnan je delavec, ko ne ve, kam naj gre njegova moč in njegov izdelek; izgnan je vojak, ki mora prenehati nekaj osvajati, osvobajati, zagregati; izgnan je kmet, ko mu sredi polja postavijo hišo, strojno dvorano; izgnan je ribič, ko mu v morje razlijejo nafto in zadušijo dih alg; izgnan je pisatelj, ko mu polpismeni cenzorji in tehnologi merijo možnost objav; izgnan je dijak, ko ga učijo za knjižni svet; izgnan je Cigan, ko ga na silo civilizirajo; izgnan je ljubimec, ko mu psihologi razkrijejo mehaniko ljubezni; izgnan je esteta, ko razglasijo vsesplošno niveliranost stvari.

Trinajst drobnih črtic profesorja in zapisovalca občutenih trenutkov, Janeza Mrdavšiča, govori o tistih drobnih izgnanstvih, ki jih ne vidi vizionar, ne spozna razumnik, ne občuti mučenec, ne posveti duhoven, ne zlorabi demagog, ne uporabi didaktik, ki se tiho zgode tihim ljudem, najraje otrokom. Vojska počaka človeka do osemnajstih let, teža dela vsaj do šestnajstih, laži arbitrov tja čez dvajseto; izgnanstvo plane kot zver naravnost v zarodek, v bitje, ki je še povsem neproporcionalno zloženo v pergamentu svoje komajda-kože, da ga izžene na najbolj usodno pot, iz maternice v nezavarovani svet. In potem mu ne prizanaša: ne v rasti, ne v spoznavanju, ne v čutenju. POKOPANI SVET je brez dvoma dovolj ilustrativna pripoved o bohotenju divjine nad rajem, o razdivjanem meču angela, ki izganja tudi otroke. Mihec

in Tonček sta imela svoj svet potočnega mlina in deške igre. A pride skupina olopatenih vojakov in prijazen oficir, ki prijazno poižveduje o svetih stvareh otroškega sveta. »O, zdravo, fanta!... Poglej, poglej! Saj je kakor prava hiša... Vajina, kaj? Kaj, tudi mlin imata?!... Nam ga bo sta pokazala?!... in tako naprej. Odrasli so pač kruti vzgojeno, vljudno. In otroka sta že izgnana za prazno stvar, zakaj kljub zgrajenim branikom, se v dolini kmalu spelje kača nemških tankov. Izgnani smo vselej zaman!

HERMAN VOGEL: ROMANTIKA JE IZ GROBA VSTALA

Tretja pesniška zbirka koroškega rojaka Hermana Vogla se začne z vprašanjem, kako se ljudje kažemo očesu od zgoraj, koliko veljamo, če nas kdo zre z višine neprizadetosti: / Blaga žolta ptica, krivokljuna, / kako nas vidiš z višin? // Vprašanje torej, ki si ga žal ne zastavljajo prepogo-

Somrak

jo, pomislil pa bom, / kako se stikajo ob rdečem izlivu. // Iz realizma upornosti vzklikne resigniran sklep: / Tisto posteljo bom zlomil, / zložil jo in jo podaril prve- mu, / ki bo prišel mimo. // Stanje nereš- ljive odtujenosti, navkljub poeziji in njeni moči. Krog povezanosti dveh natur se spet zavrti: / Trava, ki je bila botra, / je že zdavnaj pognala stoti rod. // Otrok doživi metamorfozo, ki ji pesnik zavida. A vse metafore porodnega dogajanja se zrušijo k nogam vseobvladujočega računa: / Kako bolj poceni / so lahko življenja / iz narko- ze / in belih halj. // Verza: / Drug v drug- em, / dvojno srce // napne zgodbo poroda do najvišjega, dokler ne poče v bolečino resnice: / Koliko hujše je, / ko pride ločit- ev / in pomnoži z dve. // In potem čustve- no nabita retrospektiva spočetja, ki neho- te spomni na Radmanco: / Kaj, o prapro- tovih semenih si mi pripovedovala? / Kak- šno skrivnost da razkrijejo posvečenim? / Saj ne more biti res: / tebe je praprot po- kopala. // Cikel, ki nosi ime knjige, je na- pisan razkrivajoče, hoče iztrezniti, prav- zaprav izprazniti glavo vsake romantike — a se nazadnje izkaže, da izžene samo sladkoben duh po gnitju, ki smo mu pomo-

loma pravili romantika. In romantika vstane iz groba pesniškega razkritja. Či- sto na novo, v redu, kakor ga postavlja pesnik. Pesmi o svobodi izrazijo nemoč kaj takega najti, ujeti, uresničiti, do verzov, kot so: / Koliko smo samo življenj žrtvo- vali, / koliko samo sinov zanjo prodali, / lisico navihanko. / Koliko samo nam je obrazov pokazala, / koliko nam dejanj obljubila, / Koliko smo pologov plačali na njen račun. / Zdaj pa, ko bi morala biti, je ni, / lisice navihanke. // Zadnji del: Ar- tikulacije pomožnih besed, je sklop pesni- škega definiranja in igre s paradoksi, ki pa so že tako značilni za Vogla.

Knjiga Romantika je iz groba vstala je delo, ki ga je treba večkrat in v osebnem miru prebrati, ni recitacijska parada, ki bi ji lahko tisoči ploskali v slepem navdu- šenju. To je poezija, ravno prav zastrta, da se ji moramo približati spoštljivo, s pri- pravljeno, da ji kaj dodamo iz sebe, da ne terjamo od nje plakatne razumljivosti. Je za ljudi, ki ne mahajo s privzeto besedo elitizem, kjer naletijo na sporočilo iz glob- ljega. Je lahko ponos Korošcem in vreden prispevek k temu, kar je tu nastajalo!

Vinko Ošlak

Ali se zavedamo, kaj imamo?

Kar na vsem lepem je nastal problem: kam z njim? S kom? S srebrom namreč. Ni dovolj to, da se mi počasi, a vztrajno nabira na glavi, pred kratkim so ga mi priznala tudi leta zakonskega življenja (zvestobe), sedaj pa ga mi je dala še revija Antena.

Nekako za špas sem se prijavil oziroma poslal prispevek na razpis III. srečanja pesnikov in pisateljev — začetnikov v Gra- dišču. Na uspeh nisem imel veliko upanja, ko sem pa v dnevnem časopisu zasledil, da se je na ta razpis prijavilo 165 avtorjev, sem bil prepričan, da bo moj prispevek končal v košu. Zato sem bil toliko bolj prijetno presenečen, ko sem nekaj dni pred srečanjem dobil pošto, da je moj pri- spevek izbran za ožji izbor in sem bil s tem vljudno povabljen na srečanje.

O srečanju le toliko, da je bilo zame po- leg lepe in izredno tople pustne nedelje tudi nepozabno, enkratno doživetje. Poleg priznanja in nagrade — katere nisem niti malo pričakoval — sem prišel še do neke zelo pomembne ugotovitve.

Na srečanju je bila dolga razprava o problemih pesnikov in pisateljev — začet- nikov. Vsi od kraja so se pritoževali nad tem, da imajo velike težave z objavljaj- njem. Ne samo, da jim uredništva prispev- kov ne objavijo, temveč jim tudi nihče ne odgovori. Smatrali so, da za svoj trud ne dobijo priznanja.

V diskusiji sem s ponosom poudaril tudi to, da z objavljajanjem še nikoli nisem imel težav. Da že od vsega začetka sodelujem v našem železarskem glasilu, ki je že davno postalo nekakšna lokalna revija. S seboj sem imel dve novejši številki Fužinarja in ga jim pokazal. Vsi, s strokovno komisijo in organizatorji vred so bili navdušeni nad vsebino kakor tudi opremo tega našega glasila. Razume se, da teh številc nisem

dobil nazaj. Na katerem koncu Slovenije se zdaj nahajata, nimam pojma.

Izkoristil sem priložnost in poudaril, da industrijska glasila poleg obveščanja o do- mačih zadevah in novicah opravljajo tudi

Katere prioritete panoge v naši občini

Ker je razprava o tem, katerim panogam dati v naši občini prioriteto in jim na ši- roko odpreti vrata razvoja, v teku, in ker so prvi predlogi že znani, da naj bi to bili smučanje, atletika, plavanje, namizni tenis in odbojka, bo za širšo javnost ne samo zanimiv, ampak predvsem tudi koristen pripomoček predloga prioritetenih panog v Sloveniji, ki ga je posredovala strokovna služba telesnokulturne skupnosti Sloveni- je, in ga zato v celoti objavljamo.

V naši družbi želimo razvijati tudi tiste oblike športnih dejavnosti, ki jim daje značilno obeležje težnja udeležencev dose- gati kar najboljše tekmovalne rezultate. Njihov vrh je vrhunski šport, njegova konkretna opredelitev pa je v vsakem tren- utku in na vsaki ravni — ob upoštevanju svobodne odločitve posameznika — stvar samoupravnega dogovora prizadetih (op. predlog.) oziroma zainteresiranih. Take dejavnosti bomo razvijali predvsem zato, ker smo družba, ki želi v okviru svojih možnosti in skladno z družbenim sistemom omogočiti vsakemu človeku kar največje delovne in ustvarjalne dosežke na vseh področjih družbenega delovanja. Množič- nost v telesni kulturi torej ne izključuje, ampak nasprotno, predpostavlja tudi vrhunske dosežke. Telesnokulturne skup- nosti morajo zato oblikovati koncept vrhunskega športa, ki bo skladen s širši- mi družbenimi cilji, z moralnimi, mate-

nekakšno kulturno-prosvetno delo. Marsi- kateri se namreč okorajži in prime za pe- ro, kar drugače, če ne bi imel take prilož- nosti, ne bi storil.

Koroški fužinar izhaja že četrto stoletja. Da je upravičil svoj obstoj, ni treba po- udarjati. Ustanovljen je bil kot glasilo ra- venskih železarjev, vendar je kaj kmalu postal nekakšna revija Mežiške doline. Ker zaradi redkega izhajanja ni zmo- gel vsega obveščanja, je vlogo informiranja s področja železarne prevzel njegov mlajši brat — mesečnik Informativni fužinar. Tudi krizo, ko se je šlo za ukinitve, je Koroški fužinar dobro preстал. Sedanji urednik je vreden naslednik prvega.

Poleg dveh sort Fužinarja smo dobili še tretjega: mesečno prilogo Mladi fužinar. V njem ima možnost objavljanja mlada ge- neracija. S tem se lahko nekako navadi prenašati na papir in objavljati to, kar vi- di, čuti, misli in sploh vse, kar doživlja. Možnosti za objavljanje imamo pri nas to- rej res veliko, vendar se jih vse premalo poslužujemo. Z urednikom se lahko vsak tuči ustno pomeni.

Denar, ki ga morajo samoupravni orga- ni železarne žrtvovati za stroške vseh treh sort Fužinarja, je dobro naložen.

Morda še samo ta zanimiva ugotovitev. Takšen industrijsko razvit kraj, kjer so poleg osnovnih in srednjih šol še druge kulturno-izobraževalne institucije, da ne omenjam železarne, ki ima sama veliko intelektualcev, bi bil zmožen dati toliko sodelavcev za svojo domačo revijo, da bi urednika kar zasipali s prispevki. Tako pa živi takorekoč le za sproti.

Ajnžik

rialnimi, zdravstvenimi, socialnimi in psi- hološkimi vrednostmi, ki jih sicer uveljav- ljamo v naši družbeni skupnosti, ki tak šport sprejemajo kot splošno kulturno vrednoto.

Če hočemo zares uveljaviti vrhunski šport, ki bo v skladu z našimi družbenimi potrebami in možnostmi, bodo morali v ustreznih organizacijah, strokovnih zve- zah, združenjih zvez in v telesnokulturnih skupnostih izdelati sodobnejše koncepte, se opredeliti za interese in temu primerno prioritete, programirati na daljše roke, se dogovoriti glede gmotne možnosti, končno določiti in tudi v praksi uvesti status vrhunskega športnika, razviti znanstveno raziskovalno in teamsko delo, uveljaviti zgodnje usmerjanje, širiti kakovostni vrh, spremeniti in dopolniti tekmovalne sisteme itd.

(SZDL o telesni kulturi: Izhodišča za na- daljnji razvoj telesne kulture v Sloveniji; 13. razširjena seja predsedstva in izvršne- ga odbora RK SZDL 19. aprila 1973.)

Namen in cilji prioritete razvrstitve športnih panog

Iz izhodišč o nadaljnjem razvoju telesne kulture v Sloveniji, posebno v tistem delu, ki govori o področju tekmovalnega in vrhunskega športa in smo jih uvodoma povzeli, nedvomno izhajajo naloge in di-

leme, ki jih je treba razrešiti, da bi zagotovili učinkovit razvoj tekmovalnega in vrhunškega športa v Sloveniji. Na tem mestu puščamo ob strani napore za uveljavitev samoupravnih odnosov v telesni kulturi, kar velja tudi za tekmovalni šport, ker je to konstanta vsega delovanja socialističnih sil na področju telesne kulture in s tem vsebinski del vseh odločitev in dogovorov pri uresničevanju zastavljenih nalog. Potreba po prioritetni razvrstitvi športnih panog na ravni republike, pa tudi na nivoju regij, občin ali celo krajevnih skupnosti se kaže v okviru celovitih naporov na področju telesne kulture za uveljavitev nove usmeritve predvsem kot praktična naloga in dogovor med vsemi zainteresiranimi. S tem nikakor ne mislimo poenostavljati stvari na raven čisto praktične odločitve, še zlasti ne zato, ker je jasno, da so posledice takega ali drugačnega dogovora izredno pomembne in se raztezajo na zelo širok sklop problematike razvoja tekmovalnega in vrhunškega športa; planiranje in programiranje razvoja v bazi, financiranje programov dejavnosti na ravni republike, uresničevanje družbenega dogovora o statusu vrhunskih športnikov amaterjev na različnih nivojih, tekmovalni sistemi, teamsko in znanstveno-raziskovalno delo itd.

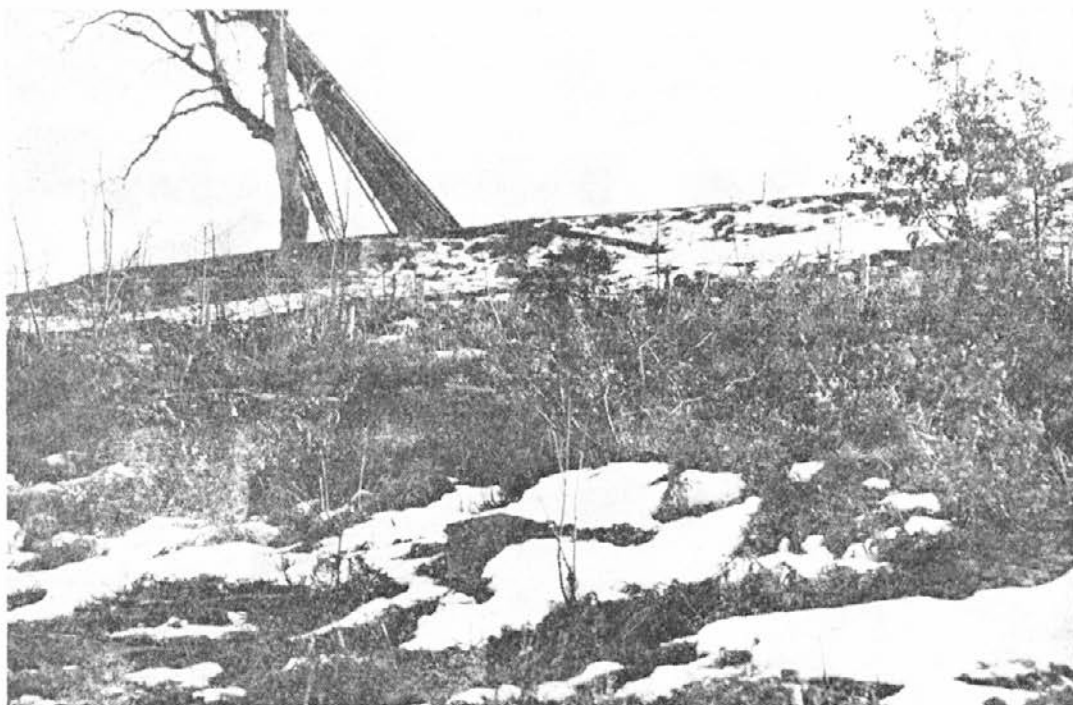
Nedvomno pa je, da je optimalen razvoj tekmovalnega in vrhunškega športa mogoče le ob optimalnih vlaganjih, kar v danih, omejenih možnostih pomeni nujno selektiven pristop in oblikovanje prioritet na tem področju. Učinkovitega razvoja in uspehov ni mogoče dosegati z ekstenzivnim financiranjem. Če je torej osnovni namen prioritete razvrstitve športnih panog optimaliziranje razvoja v okviru danih, razumljivo omejenih možnosti, potem je cilj, ki ga pri tem zasledujemo, visoka mednarodna vrednost dosežkov športnikov v izbranih panogah. Razumljivo je, da je to cilj, ki ga ni mogoče doseči čez noč, temveč le z izrednimi napori v daljšem časovnem razdobju.

Kriteriji za razvrstitev panog

Izbira kriterijev za razvrstitev panog je nedvomno najtežje in najbolj kočljivo vprašanje, ki ga je treba razrešiti, če želimo doseči sprejemljiv dogovor za vse zainteresirane strani (športne panoge in območja v SR Sloveniji).

Najprej pa velja razčistiti poglobljeno vprašanje, kolikim panogam sploh smo v stanju zagotoviti prioriteto pozornost v naši republiki, pa čeprav je odgovor lahko le okvirjen in ne dokončen. Eno je jasno: čim širši je krog panog, večja je razdrobljenost sredstev, kadrov in vsega tistega, kar je pogoj za doseganje uspehov. Zato naj bo odgovor in hkrati izhodišče za nadaljnje razmišljanje postavljen kot delovna teza: število prioriteten panog bi v danem trenutku moglo biti 4 do 7.

Opozoriti velja seveda, da prioriteta razvrstitve športnih panog ne pomeni zanemarjanja ostalih, temveč predvsem različen trend njihovega razvoja. Če na tem mestu poizkušamo razvrstiti panoge z vidika prioritete na ravni republike, to nikakor ne pomeni, da to **avtomatično velja tudi za regije, občine ali KS**. Nasprotno, specifični pogoji, tradicija in drugi motivi

Slovo od zime

narekujejo specifično razvrstitev prioriteten panog na teh območjih. Ali konkretno: v občini bodo prioritete nekatere panoge z »**republiške liste**«, verjetno v nobeni ne vse, zraven njih pa še nekatere druge, za katere živi poseben interes na njihovem območju. Vsaka poenostavljena analogija dogovora na ravni republike bi bila slaba rešitev v bazi. Telesnokulturne skupnosti so se na III. seji skupščine TKS SR Slovenije v novembru 1974 dogovorile, da z letom 1976 preidejo na neposredno financiranje republiških strokovnih organizacij, kar glede na zgoraj navedeno pomeni, da bodo **neposredno osnovne organizacije** skladno z interesom svojega območja oblikovale politiko razvoja panog in predvsem skupni program na ravni republike po posameznih strokovnih organizacijah. Prioritetna lista športnih panog na ravni republike naj bi bila torej dogovor, v katerem bi se izražal skupni interes vseh območij v SR Sloveniji, s katerim zagotovi nekaterim panogam posebno pozornost in možnosti za hitrejši in uspešnejši razvoj. Prioriteta panog z vidika razvoja vrhunškega športa je samo ena od možnih razvrstitev. Panoge je mogoče valorizirati tudi z vidika razvoja športne rekreacije ali jih razvrstiti tudi po splošnem pomenu. Vendar menimo, da kriteriji za eno ali drugo valorizacijo ne morejo biti enaki. Posebej ne gre pri razvrstitvi panog z vidika vrhunškega športa upoštevati kriterijev pomena panoge za športno rekreacijo, tehnično vzgojo, SLO ter so utilitarni kriteriji nekaj drugega kot ustvarjalnost oziroma dosežki.

Zato predlagamo, da se panoge razvrstijo po naslednjih kriterijih:

1. kriterij »osnovnih športnih panog«, pomen panoge kot splošnega merila telesnokulturne ravni,
2. pomen panoge v slovenskem telesnokulturnem prostoru,
3. odmevnost panoge v svetu,
4. uspešnost panoge v jugoslovanskem in mednarodnem merilu.

Vnaprej velja reči nekaj besed glede nekaterih specifičnih panog, ki bi sicer zaradi utilitarnega pomena sodile v prioriteto ali pa so z vidika telesne kulture mejno področje z drugimi dejavnostmi ali pa so tako specifične, da jih predlagani kriteriji izločajo:

1. Alpinizem — je izrazita panoga s čisto svojstvenimi merili uspešnosti in zahtev za razvoj in ga velja obravnavati posebej.

2. Miselne igre, posebno šah, so panoge, katerih položaj je treba urediti ne samo v odnosu do telesne kulture, temveč tudi v odnosu do izobraževanja kot mejnega področja v tem primeru.

3. Avto-moto športe, modelarstvo in motonavtika, letalske športe in nekatere druge z izrazito izraženo **tehnično karakteristiko** velja obravnavati specifično glede na njih **medfazne** učinke in končne porabnike le-teh (mejno področje tehnične kulture — SLO, JLA, civilno letalstvo in drugi porabniki »storitev«).

4. Strelstvo — zaradi posebnega pomena za SLO in JLA — mejno področje telesne kulture vsaj s **tema** dvema dejavnikoma.

To pomeni, da je položaj teh panog in njihov razvoj potrebno zagotoviti v sodelovanju in dogovarjanju s partnerji izven telesne kulture.

Predlog prioriteten športnih panog

Na podlagi teh kriterijev predlagamo izbiro prioriteten športnih panog izmed naslednjih (po abecednem redu): od 1 do 7.

Z vidika kriterijev bi bilo morda treba razmišljati v tej konkurenci še o: kajakanu športu, drsanju, hokeju na ledu, judu, kegljanju, kolesarstvu, nogometu, odbojki, tenisu in veslanju in mogoče še katerem drugem, vendar imajo vse te panoge le po nekaterih od selekcijskih kriterijev takšno težo kot predlagane. Nedvomno tudi med sedmimi predlaganimi ni lahko izbirati. Vnaprej se nehote postavlja vprašanje primerjave med individualnimi in kolektivnimi športi, in če gre-

Vodniki naših tabornikov

mo naprej, kako primerjati ali dajati prednost enemu individualnemu ali kolektivnemu športu pred drugim enakim. Tudi v tem je razlog, da kljub poizkusom do danes nismo zmogli konsekventnega dogovora o tem, kaj je prioritarna športna panoga, čeprav se je to vprašanje tako z vidika naših možnosti kot tudi z vidika uspešnosti na mednarodnem planu postavljalo že dolgo kot imperativ, če ne celo izhod iz situacije, ko imamo vse, pa vendarle zelo malo posebej, če vprašanje prestiža v svetu, pa če je s širšega vidika za nas manj pomemben, vendarle občutimo kot dejavnik, kateremu se ni moč izogniti.

Razen tega ostaja odprto vprašanje pogojev ali vsaj možnosti za ustvarjanje pogojev razvoja predlaganim športnim panogam tudi z vidika cene športnih panog oziroma procesa, ki vodi k uspehu. Odgovor, da so predlagane športne panoge izrazito slovenske (pri čemer mislimo na specifične, historično pogojene motive za ukvarjanje s panogo v danih geografsko-klimatskih pogojih, ne pa na neki zgolj nacionalen predznak teh panog), je vseeno prevelika poenostavitev, da bi vzdržala kritično presojo.

Mogoče je vendarle, recimo: predlaganim panogam se tudi doslej nismo odpovedali in so, vsaj verbalno, bile prioritete. Objekti, ki jih zahtevajo, ali so, ali pa jih bomo morali graditi ne glede na to, če bodo te panoge prioritete ali ne, razen nekaj izjem. Večji del so te panoge tudi del učnega načrta v šolah in prav te bi v ŠSD morale postati množična podlaga za njihovo ekspanzijo. Konkretnější in natančnejši odgovor na vsa zastavljena vprašanja bi lahko dala podrobnejša analiza stanja v teh panogah in seveda smotrni, strokovno pripravljene programi njihovega razvoja.

Variantni predlog

Ob prvi prioritetni skupini, oblikovani na podlagi predlaganih kriterijev, ki jo

sestavljajo predvsem tako imenovani veliki športi, do katerih ne more biti imuna nobena dežela, se formira druga skupina prioritarnih športov, v katerih je v naših pogojih mogoče pričakovati (ali so že) uspehe v sorazmerno kratkem času brez posebnih in velikih vlaganj npr.: kegljanje, kajak-kanu, judo ipd. in tretjo skupino, kjer bi predvsem poskrbeli za izredno kvalitetne posameznike, ki se bolj ali manj stalno pojavljajo (za primer npr. Javševčeva v tenisu). V razpravi bo dovolj priložnosti za oblikovanje smotrne rešitve.

Konsekvence, ki izhajajo iz dogovora o prioritetni razvrstitvi športnih panog

Zelo pomembno za smotrno odločitev oziroma oblikovanje dogovora je predvideti kompleksne konsekvence, ki izhajajo iz sprejetja take ali drugačne odločitve tako z vidika razvojnih možnosti in ciljev in seveda, kar je posebej pomembno, kvantitativno ugotoviti ali še boljše rečeno izračunati materialne konsekvence. V trenutku, ko odpiramo razpravo, seveda ni mogoče teh posledic kvantitativno izraziti. Nedvomno pa je v tem trenutku že mogoče opredeliti področja in vprašanja, na katera se bo odgovor nedvomno odražal:

1. Oblikovanje koncepta razvoja prioritarnih športnih panog in ciljev; srednje in dolgoročni aspekt.

2. Opredelitev nalog in obveznosti ter pravic vseh subjektov, vključenih v uresničevanje programskih nalog: delitev dela, razmerje med osnovnimi TK organizacijami — republiški strokovnimi zvezami in federalnimi zvezami; odnos sfera — telesnokulturne skupnosti.

3. Ugotovitev ekonomskih interesov, ki se vežejo na razvoj prioritarnih panog (npr. proizvajalci smučarske opreme — smučarski šport itd.).

4. Uresničevanje družbenega dogovora o statusu vrhunskih športnikov; nivoju

združevanja sredstev, diferenciran pristop itd. do reševanja vseh vprašanj, ki so vezana na ta dogovor:

- teamsko delo,
- priprave športnikov,
- hranarine (dodatek za športno izpopolnjevanje),
- nadomestila za izgubljeni zaslužek,
- oprema, rekviziti, štipendije,
- mladinske športne šole,
- uskladitev programa s športom v ŠSD,
- status vrhunskih športnikov — študentov,
- status vrhunskih športnikov v TOZD,
- velike prireditve,
- nastopi na tekmovanjih,
- šolanje strokovnih kadrov; izpopolnjevanje kadrov,
- znanstveno raziskovalno delo,
- zdravstveno varstvo; zdravstveni nadzor in kontrola treniranosti.

5. Oblikovanje dogovora o statusu strokovnih delavcev.

Ob jubileju tabornikov

Za nami je petnajst let dela v našem odredu Koroških jeklarjev. To je že kar lepa doba in precejšen del našega življenja. Zato tudi ne bo napak, če se ozremo nazaj in ugotovimo, ali je to delo rodilo tudi kaj resničnih sadov.

Prvi začetki taborništva na Ravnah segajo v leto 1957, ko se je zbralo nekaj entuziastov in ustanovilo »Malgajev vod«. Ta je obstajal vse do leta 1960, ko je prenesel v odred, imenovan »Odred koroških jeklarjev«. Ta je imel svoj ustanovni občni zbor 24. marca tistega leta.

Zastavili smo si nove cilje, navezovali stike z drugimi odredi ter se udeleževali njihovih tekmovanj in prireditev. Ker je bilo posebno prva leta čutiti močno pomanjkanje kadrov, so se mnogi člani odreda udeležili vodniških tečajev. Ti izurjeni vodniki so potem učili tabornike potrebnih veščin in jih vzgajali v zakonih, ki jih taborniška organizacija predpisuje.

Vendar pa današnja doba avtomatizacije, doba napredka in tehnike spreminja mišljenje ljudi, predvsem mladi so bolj dovzetni za vse novo in modernejše. To pa se odraža tudi v društvenih dejavnostih, predvsem pa v taki organizaciji, kot je taborniška. Vse manj mladih ima veselje do dela pri nas. Zato naša organizacija skuša najti novejša, primernejša oblike dela, bolj napredne in privlačnejše.

Vrsto let se že udeležujemo prireditve »ob poteh okupirane Ljubljane« (2. mesto l. 1960), aktivno sodelujemo v »Kurirčkovi pošti«, vsako leto ob dnevu žena skupaj s predstavniki ZB obiščemo partizanske matere na Ravnah in v okolici, da ne govorimo o taborjenju, izletih, mnogobojnih itd.

Želja nas vseh, ki delamo v odredu, je, da bi se čim več mladih vključilo v našo organizacijo, pa ne samo mladih, temveč tudi starejših, kajti ravno letos ustanovljamo klub tabornikov, kamor vabimo vse

Gore spoznaj in ljubi

(Planinska šola na Ravnah)

Človeka moraš dobro spoznati, da ga boš lahko resnično vzljubil. Podobno je z gorami. Ko spoznamo njihove lepote, jih lahko šele prav uživamo, ko se seznanimo z njihovimi nevarnostmi, se jim znamo izogibati ali se spoprijazniti z njimi.

Gibanje v naravi je za današnjega človeka nujno potrebno. Delavcu, ki osem ur na dan diha plinast in zaprašen zrak ter ogluševa v ropotu strojev, uslužbencu, ki ves teden preklada svoje kosti po pisarniških stolih, ter dijaku ali učencu, ki se mu delovno obzorje razpenja med šolsko klopjo, knjigo in zvezkom — vsakomur je potrebno, predvsem pa koristno, če se kdaj pa kdaj naučijo svežega zraka in se sprostijo v miru gorskih vrhov in skal.

Ni čudno, če vedno več Slovencev zahaja v gore. Blizu jih imamo, v mestu pa nam je tesno. Toda sorazmerno s številom planincev raste tudi število nesreč v gorah. Srečujemo vedno več ljudi, ki se čutijo v gorah tako »neutesnjeni«, da z mirno vestjo odvržejo ob poti vse, kar jim ostane od malice, to pa so razne pločevinaste škatle in plastične vrečke, ki ne bodo segnile in bodo še leta kvarile planinski razgled. Mnogi kažejo v planinah tudi druge oznake »sproščene« kulture.

Vendar je starejše ljudi težko nekaj na novo navaditi in naučiti, veliko pa se lahko stori pri mladih. Tega se zavedajo tudi pri mladinskem odseku ravenskega planinskega društva. Pred kakimi tremi leti so imeli včlanjenih komaj peščico mladincev in okoli sto pionirjev. Lani pa je število obojih presešlo številko tristo. Začeli so misliti na to, da bi bilo te mlade člane potrebno izobraziti in vzgojiti v kulturne planince.

Že lani so pod vodstvom Jožeta Jakoba organizirali planinsko šolo za učence višjih razredov osemletke. Predavanj in izletov se je udeležilo okoli dvajset učencev, teste ob koncu pa je opravila dobra polovica.

Letos se bo planinska šola ponovila. Vođi jo dolgoletni mladinski vodnik Vili Burjak, predavali pa bodo večinoma sami mladinski vodniki, ki so lani opravili tečaj na Raduhi. Le nekatere teme, npr. orientacijo, so prevzeli drugi strokovnjaki. Šola se je pričela ob koncu februarja, končala pa se bo predvidoma ob dnevu OF, 27. aprila. Ima izobraževalni pa tudi vzgojni namen. Obsega teoretična predavanja, ki jih spremljajo diapozitivi, in izlete v bližnje gore.

Učenci se bodo seznanili z zgodovino in pomenom slovenske planinske organizacije, spoznali bodo, kako se je treba opremiti za hojo v gore, kako se v gorah orien-

bivše tabornike in sploh vse tiste, ki imajo veselje do taborništva.

Ob svojem jubileju se odred Koroških jeklarjev lepo zahvaljuje vsem, ki so vložili svoj trud, da je taborniško življenje zraslo in tudi vzcvetelo med koroškimi fužinarji.

Silvo Žunko

tirati, kako predvidevati vremenske spremembe, kako ravnati v nevarnosti in kako nuditi prvo pomoč v nesreči. Na izletih bodo že lahko uporabili pridobljeno znanje, učili pa se bodo predvsem tovarništva in planinske kulture. Spoznali bodo npr., da moreš lepo rožo občudovati samo v njeni naravni okolici, če jo utrgaš, jo vzameš drugim, uničiš pa jo tudi zase. V gore hodimo zato, da se srečamo z neokrnjeno, prvinsko naravo. Taka naj ostane tudi potem, ko smo se mi že vrnili v našo mestno vsakdanjost.

Nekateri starši branijo svojim otrokom, da bi se vpisali v planinsko šolo, češ če otroka spustimo v gore, je toliko, kot bi ga pahnili v smrt. Res je v gorah veliko nesreč, toda še več jih je npr. na naših cestah. Kljub temu vsak dan sedamo v av-

tomobile in se podajamo v kremplje smrti. Kot na cestah, je tudi v gorah največ nesreč zaradi neprevidnosti in neznanja. Imamo šoferske in prometne šole — enako potrebne so tudi šole za vzgojo planincev.

V deželah z močnejšo planinsko tradicijo, npr. v Angliji, imajo planinstvo vključeno v redni šolski pouk. Naše planinske šole so šele skromni začetki. V nekaterih slovenskih PD že prirejajo tečaje tudi za mladince in starejše planince. Podobne načrte snujejo tudi na Ravnah. Jasno je, da bodo lahko nadaljevali samo, če bo uspel začetek s pionirji. Za to je potrebno sodelovanje med odborniki PD, učiteljicami-mentoriciami in starši.

Gore so del naše domovine. Že zato smo jih dolžni spoznavati, da jih bomo znali braniti pred tujcem!

(Slovenska planinska organizacija ima za nas prav zato velik pomen, ker so bili njeni člani vseskozi odločni borci proti tujim vsiljivcem.)

Marija Lorenci

GASILSTVO NA RAVNAH

Gasilstvo na Ravnah se je pričelo nekje leta 1878. Takratni krajanji so se zavedali, da potrebujejo gasilce, če hočejo zavarovati svoje domove pred ognjem. Ustanovili so prvo gasilsko društvo v Mežiški dolini

nabavljati gasilsko orodje pri mestnih in železarniških gasilcih.

Dom je čez noč postal pretesen. Vsi trije, ki so pod eno streho, so to tudi spoznali. Kakšna naj bo rešitev, da bo v prid gasilstvu na Ravnah? Ali povečati dom ali morda združiti prostovoljne gasilce v eno močnejšo, bolj organizirano organizacijo?

Zanimalo nas je, kaj mislita o tej zadevi predsednika obeh prostovoljnih gasilskih društev na Ravnah. Oba sta odgovorila na dve vprašanji:

Kaj mislita o sedanjih prostorih in o morebitni združitvi, ki naj bi bila v bližnji bodočnosti?

Predsednik gasilskega društva Železarne Ravne tov. Franc Marolt je odgovoril na vprašanje takole:

Za uspešno funkcioniranje dveh gasilskih društev pod eno streho je predvsem površina za garažiranje prevoznih sredstev premajhna. Pomožni prostori (tu mislim predvsem garderobe in sanitarije), so po delni preureditvi zelo funkcionalni.

Delavniški prostor je neprimeren in se ga ne da v pravem pomenu uporabljati,

Franc Marolt

v letu 1878. Ustanovitelji so bili: Jakob Prosen, predsednik, tajnik Jožef Klemlercher, Johan Graseli pa je bil poveljnik. Tako se je začelo gasilstvo pri nas. V poznejših letih so se vodilni menjali, kot je pač zahtevalo življenje.

Poznejši poveljniki in predsedniki so privedli gasilstvo v sodobno dobo. Seveda se je na začetku gasilstvo enako kot danes srečevalo s težavami.

V letu 1947 je tudi železarna dobila svoje gasilce. Za svojo varnost jih je potrebovala iz dneva v dan vse bolj in bolj. Z razvojem tovarne se je razvijalo tudi gasilstvo. V letu 1960 je vodstvo tovarne spoznalo, da je na Ravah nujno potreben gasilski dom, naslednje leto pa je bil že zgrajen nov gasilski dom, ki še danes služi svojemu namenu. V nov dom so se že takrat vselili gasilci mesta, železarski prostovoljni in poklicni. Seveda so se Ravne iz leta v leto širile tako v industriji kot tudi v stanovanjski izgradnji. S tem se je moralo vzporedno širiti tudi gasilstvo. Za varnost pred požari je bilo treba vsa leta

Jože Klemen

ker ga ni mogoče spremeniti oziroma opremiti s potrebnim orodjem za razna reparacijska dela na gasilskih tehničnih napravah.

Ob stalni skrbi za povečano požarno varnost v kraju kot v železarni ter njeni

bližnji okolici, za kar sta zadolženi industrijsko gasilsko društvo in prostovoljno društvo mesta Ravne, so za nemoteno delo sedanji prostori neprimerni. Za hitro obveščanje o kraju požara so potrebne signalne in telekomunikacijske naprave, ki rabijo svoj prostor.

Mislím, da v tako utesjenih prostorih dve društvi ne moreta normalno delati. Prostorska stiska običajno vodi tudi do slabih medsebojnih odnosov, slabi odnosi pa do slabega in nekoristnega dela.

To bližnjo bodočnost, da se bosta društvi na Ravnah združili, že dolgo pričakujemo. (Poznan je rek: v slogi je moč.) Do sedaj na Ravnah ni bilo prave sloge. Ob združitvi ne bomo združili samo članstva, ampak tudi del gasilskih tehničnih sredstev. V tem primeru lahko slabša tehnična sredstva izločimo iz uporabe in pridobimo koristen prostor za postavitev drugih važnih tehničnih pripomočkov.

Za uvedbo sodobnih javljalnih naprav požarov in telekomunikacijskih naprav je že v izdelavi gradbeni projekt. Za večjo požarno varnost v Železarni Ravne smo že čobili del sodobnih signalnih naprav, ki jih je izdelala »Iskra«. Trenutno so težave, ker ni primerne prostora za postavitev teh naprav. V izdelavi je gradbeni projekt za manjšo razširitev gasilskega doma, s čimer bodo rešene tudi navedene težave. Mislím, da bodo pogovori o združitvi potekali po poti razumevanja, saj le tako lahko pričakujemo uspeh. Seveda pa se bo še treba pogovoriti z železarno o nadaljnjem sofinanciranju.

Jože Klemen je odgovoril naslednje:

Znano nam je vsem, da tako ne more iti naprej, saj živimo zelo stisnjeno, kar

tudi spodbija moralo gasilcem. Z leti se je strojni park zelo povečal na obeh straneh. Naše prostore, ki so namenjeni za gasilsko službo, večkrat uporabljajo druge organizacije za razne sestanke in predavanja. Resno razmišljamo, da je skrajni čas, da se dom dozida — dogradi, tako da bi pridobili nujno potrebne prostore za strojni park, orodjarno, garderobo in družbene prostore. Dejstvo je, da je bil dom zgrajen za prostovoljne gasilce, vsi pa vemo, da se vse bolj širi enota poklicnih gasilcev železarne Ravne, za katero pa sedanji prostori gasilskega doma sploh niso bili predvideni. Iz take stiske nastajajo določena trenja oziroma je onemogočeno plodno in uspešno delo.

Procesi združevanja tečejo na vseh področjih že dalj časa in se tako tudi nam vsiljuje vprašanje združitve z železarniški-gasilci. To vprašanje je bilo že večkrat predmet razprav tako v našem kot v železarskem društvu. Ker pa smo smatrali, da zadeva še ni dozorela, do tega koraka ni prišlo. Mislím, da bo prišlo do integracije, ko bo pravi čas za to. Seveda pri vsem tem ne smemo prezreti važnega faktorja, in to našega članstva kot tudi članstva pri tovarniških gasilcih. Kajti vsi morajo o tem odločiti. Seveda mora pri združitvi biti rešeno vprašanje financiranja oziroma sredstev, in kot že navedeno, razširitev doma.

Pri občinski gasilski zvezi Ravne so nam povedali, da se letos na Ravnah res precej govori o združitvi gasilcev, kdaj bo do nje prišlo, pa se še ne ve. Verjetno pa je za združitve skrajni čas, saj bo s tem rešeno vprašanje našega gasilstva nasploh.

F. Rotar

Da ne bo pokrajina smrti

Bilo je sredi februarja, ali točneje 12. 2. 1975 ob 16. uri, ko se je oglasila sirena in s svojim triminutnim tuljenjem oznanila žalostno vest o požaru. Gasilci GD Črna in Mušenika so v pičlih 10 minutah že stopili v akcijo. Čeprav smo v lanskem letu imeli gozdni velepožar, ki je divjal celih šest dni, nas oziroma nekaterih ni izučil in se ponavljajo stare napake; gozdni požar iz malomarnosti oziroma neprevidnosti. Naj je tako ali drugače, ko je požar tu, je treba hitro ukrepati, da se čimprej omeji oziroma pogasi. Kajti premalo se zavedamo, da je itak plin iz topilnice rudnika Mežica uničil in uničuje floro na območju krajevne skupnosti Črna in že sedaj nekateri kraji nosijo imena, kot »dolina smrti«, pa če k temu prištejemo vsako leto nekaj gozdnih požarov, bomo v par letih dobili ime »pokrajina smrti«. Namreč, ostali bomo brez zelenih površin, brez kisika, brez katerega pa ne bomo mogli živeti.

Zahvaljujoč hitri intervenciji, pri kateri je sodelovalo 38 gasilcev (opravili so 118 ur) gasilskih društev Črna, Mušenika in Mežica, se je požar v dveh urah v glavnem lokaliziral in onemogočeno je bilo nadaljnje širjenje. Drži, da ni bilo večje škode, ker je v glavnem gorela trava in vresje, toda lahko bi se pa razširil na gozdno površino in bi verjetno bilo vprašanje,

kje in kdaj bi ga zaustavili. Zavedamo se svojega poslanstva, da moramo ukrepati, ko je ogenj tu. Toda postavlja se vprašanje, ali se lahko prepreči, da bi do podobnih primerov ne prišlo. Mislím, da bi morali v spomladanskih mesecih, ko je največja nevarnost za gozdne požare, prek šol in drugih dejavnikov opozarjati na nevarnost požara. Nadalje bi mogli organizirati dežurno službo na terenu, kjer se najraje zbirajo in igrajo otroci. Pri nas so največkrat povzročitelji gozdnih požarov otroci, zato jih je treba nadzirati.

Čeprav nekateri ljudje s svojimi odnosi in zbadljivkami na račun gasilcev imajo kaj povedati, če vidijo gasilca, da si po končani večurni in izčrpavajoči intervenciji privoščijo steklenico piva ali dva deci vina, seveda iz lastnega proračuna, pa ne moremo mimo tega, da je tudi ogromna večina tistih, ki znajo ceniti delo in potrebe gasilcev na akciji. Rad bi omenil, da naši krajanje na požarišča prinašajo vodo, čaj, neredko kdaj tudi kakšno okrepčevalno pijačo, za kar jim gre seveda hvala.

Toda ob zadnjem požaru nas je izredno presenetil oče otroka, ki je iz neprevidnosti povzročil gozdni požar. Z ramo ob rami je pomagal do konca gasiti, nazadnje pa je gasilec podaril 500 din. Po njegovi izjavi naj se ta denar porabi ob počastitvi vseh udeležencev gašenja. Čeprav se je povelju-

Ponosna samota

joči branil nagrade, je vztrajal pri svoji odločitvi s pripombo, da se zaveda, da so med člani mnogi pustili doma nedokončano čelo in hiteli bližnjemu na pomoč, ne da bi vprašali, kje in kaj gori in čigava je lastnina.

Mislím, da je s tem res povedal vse, kar je nam gasilec v ponos in se mu poleg denarja še bolj zahvaljujemo za izrečene besede! -stoič.

LEMBKEJEV CINIČNI SLOVAR

Manira je umetnost zehanja z zaprtimi usti.

Izmenjava maenj je, če gre kdo s svojim mnenjem k šefu in z njegovim pride nazaj.

Človek je edina vrsta opic, ki se zna smejeti in ima parlament.

Moralisti so možje, ki so poročili napačno žensko.

Nočni klub je lokal, v katerem je več deklet kot oblek.

Zavist je senca uspeha.

Copator je možki, ki nosi hlače pod predpasnikom.

Domišljija je skupna lastnina vremenslovcov in lažnivcev.

Politika je sposobnost spremeniti pojme, če ni mogoče spremeniti razmer.

Izdaja odbor za informiranje in kulturno dejavnost Železarne Ravne. Ureja uredniški odbor: dipl. inž. Jože Borštner, prof. Silva Breznik, inž. Joško Kert, Marjan Kolar, Frančiška Korošec, Jože Sater, dipl. inž. Mitja Sipek, inž. Stefan Vovk, Milan Zafošnik. Odgovorni urednik Marjan Kolar. Telefon 86 031, interní 304. Tiska ČGP Mariborski tisk, Maribor.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Ur. list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, št. 421-1/72 prosto plačila prometnega davka.